

TAUSTATIETOA SUOMEN VIENTITEOLLISUUDEN KILPAILUYMPÄRISTÖSTÄ SUOMESSA JA KILPAILIJAMAISSA

VASTUUVAPAUSLAUSEKE

Tämä raportti on tehty Pöyry Management Oy:n toimesta ("Pöyry") Kemianteollisuus ry:n, Metsäteollisuus ry:n ja Teknologiateollisuus ry:n käyttöön ("Asiakas"). Raportti on laadittu noudattaen Pöyryn ja Asiakkaan välisen sopimuksen ehtoja. Pöyryn tähän raporttiin liittyvä tai siihen perustuva vastuu määräytyy yksinomaan kyseisten sopimusehtojen mukaisesti.

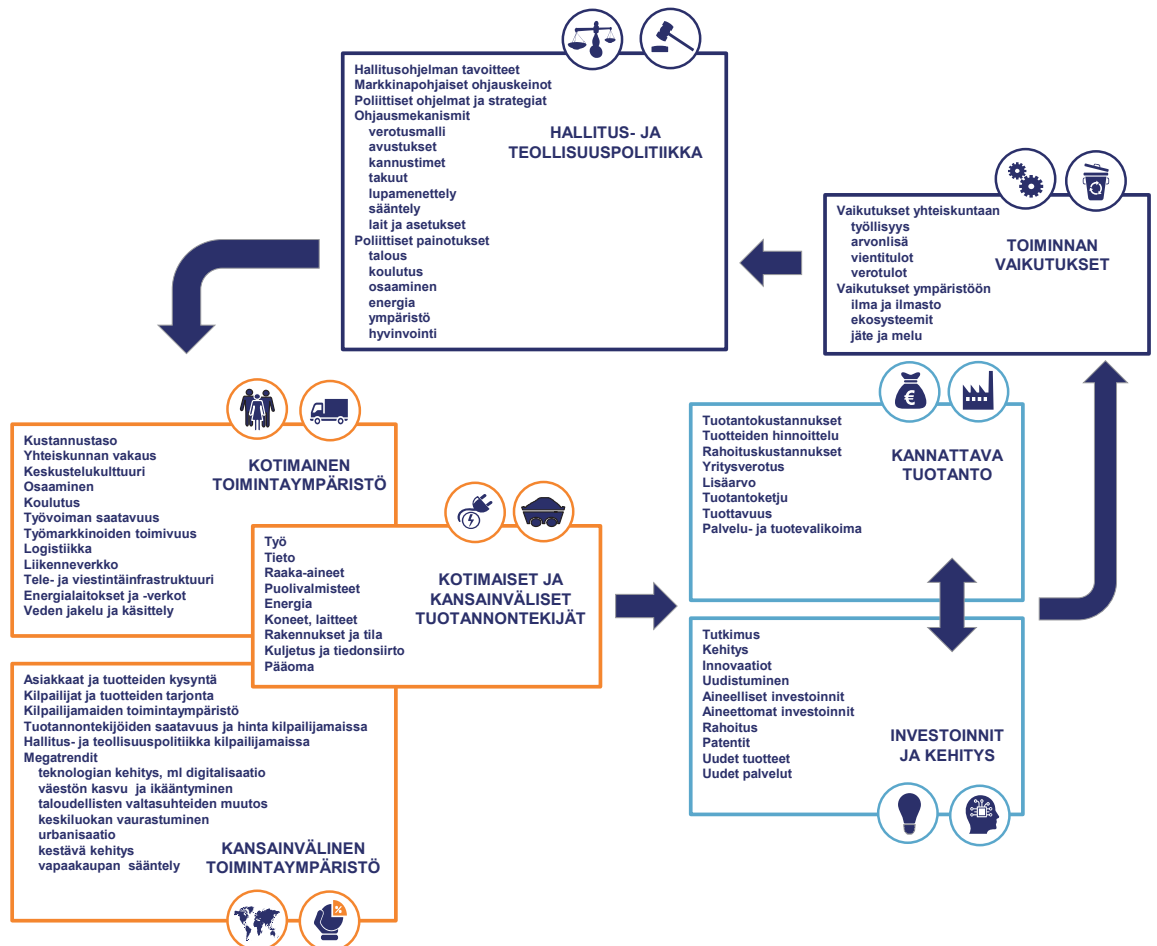
Pöyryn näkemyksen mukaan tämän julkaisun sisältämät tiedot sekä mielipiteet ovat paikkansapitäviä ja perusteltuja. Tästä huolimatta julkaisua tulkitsevien tai käyttävien osapuolten tulee käyttää omaa harkintaansa sekä ammattitaitoaan julkaisun tietojen soveltamisessa. Tämä julkaisu sisältää osittain informaatiota, joka ei ole Pöyryn hallittavissa. Näin ollen Pöyry ei anna julkaisun perusteella tai siihen liittyen mitään vakuutusta, nimenomaista tai konkludenttista, eikä vastaa sen sisältämien tietojen ja arvioiden oikeellisuudesta. Pöyry ei vastaa kolmansille osapuolille tämän julkaisun käyttämisen tai siihen luottamisen perusteella aiheutuneesta haitasta taikka mistään välittömästä tai välillisestä vahingosta.

Yhteenveto

Suomessa valmistettuja kemian-, metsä- ja teknologia teollisuuden tuotteita viedään kansainvälisille markkinoille, joilla yritykset kilpailevat eurooppalaisten ja Euroopan ulkopuolisten tuottajien kanssa. Tämän selvityksen tarkoituksena oli tarkastella Suomen suhteellista kilpailukykyä vientiteollisuuden toimintaympäristönä. Työssä vertailtiin vientiteollisuuden viimeaikaista kehitystä, vientiteollisuuden kilpailukykyyn vaikuttavaa toimintaympäristöä sekä edelleen toimintaympäristöön vaikuttavaa hallitus- ja teollisuuspolitiikkaa Suomessa ja keskeisissä eurooppalaisissa kilpailijamaissa.

Vientiteollisuuden toimintaympäristöön vaikuttavat useat eri tekijät, kuten kansainvälinen markkina- ja kilpailutilanne, tuotannontekijöiden saatavuus ja kustannukset sekä monet laadulliset ja rakenteelliset tekijät infrastruktuurista osaamiseen. Arvioitaessa Suomen kilpailukykyä vientiteollisuuden toimintaympäristönä on huomioitava toimintaympäristön moniulotteisuus myös kilpailijamaissa. Hallitus- ja teollisuuspolitiikalla voidaan vaikuttaa vientiteollisuuden kotimaiseen toimintaympäristöön, mutta ei kansainvälisten markkinoiden kysyntään tai teollisuuden toimintaympäristöön kilpailijamaissa.

Kuva 1 Vientiteollisuuden toimintaympäristö on moniulotteinen ja siihen vaikuttavat useat eri tekijät

Suomen vientiteollisuuden kehitys on ollut moneen kilpailijamaahan verrattuna hidasta, mikä selittyy erityisesti elektroniikkateollisuuden tuotannon laskulla viimeisen kymmenen vuoden aikana. Myös metsäteollisuudessa suljettiin tuotantokapasiteettia, etenkin 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Suomen kilpailijamaista Saksa ja Puola ovat esimerkkejä maista, joissa vientiteollisuus on kehittynyt positiivisesti, mutta hyvin erilaisissa toimintaympäristöissä. Saksan vahvuuksia ovat useat laadulliset ja rakenteelliset tekijät, kun taas Puolassa työn kustannukset ovat alhaiset. Sen sijaan Puola menestyy heikosti toimintaympäristön laadullista ja rakenteellista kilpailukykyä kuvaavassa vertailussa. EU-rahoituksella on ollut merkittävä rooli teollisuuden kehittämisessä Puolassa.

Suomen toimintaympäristön vahvuus on kansainvälisen vertailun perusteella yhteiskunnan toimivuus. Myös haastatellut vientiteollisuusyritykset (10 yritystä, 13 haastateltua henkilöä) arvostavat Suomen vakaata toimintaympäristöä. Lisäksi koulutuksen laatu tuo kansainvälisten vertailun perusteella Suomelle kilpailuetua, ja yritysten keskuudessa suomalainen työntekijä nähdään oma-aloitteisena, kekseliäänä, kokonaisuuksia ymmärtävänä ja siten tuottavuutta parantavana. Työmarkkinoiden toimivuus näyttäytyy kansainvälisessä vertailussa Suomen heikkoutena, erityisesti työntekijöiden liikkuvuuden sekä palkkauksen ja irtisanomisen joustavuuden osalta. Myös haastatellut yritykset kokevat, että työmarkkinoiden joustamattomuus heikentää maan vientiteollisuuden kilpailuasemaa.

Vaikka teollisuusyritykset valitsevat toimintamaansa lähtökohtaisesti muiden kuin poliittisten tekijöiden perusteella, teollisuuspolitiikalla on merkitystä tilanteissa, joissa vertaillaan tuotannon sijoittumisesta kilpailevia samantyyllisiä maita keskenään. Vientiteollisuusyritykset pitävät tärkeänä toimintaympäristöä, jossa tunnustetaan vientiteollisuuden merkitys taloudelle sekä harjoitetaan pitkäjänteistä kansainvälisyyteen, vientiin ja teollisuuden uudistamiseen painottuvaa politiikkaa. Yritykset kokivat, että esimerkiksi Saksassa ja Ruotsissa korostetaan viennin merkitystä, ja että teollisuudella on tilaa julkisessa keskustelussa. Vientiteollisuusyritykset kokivat, että hallitusohjelmat ja niiden tavoitteet vaikuttavat yleiseen ajattelutapaan sekä kasvun edellytyksiin ja teollisuuden asemaan. Hallitusohjelmat nähtiin siis merkittävinä ohjauskeinoina, ja yritykset myös seuraavat maan yleistä kehityssuuntaa ja politiikkaa.

Saksan hallitusohjelmissa teollisuuden kilpailukyvyn merkitystä korostetaan konkreettisemmin ja pitkäjänteisemmin kuin Suomessa. Saksan hallitusohjelmassa (2018) mainitaan, että teollisuus on investointien, innovaatioiden ja työllisyyden edistäjä ja saksalaisen talouden vahva ydin. Saksan vuoteen 2030 ulottuvan teollisuusstrategian (2019) tavoitteena on taloudellisen ja teknologisen kyvykkyyden turvaaminen sekä kilpailukyvyn ja teollisen johtoaseman säilyttäminen. Ruotsin hallitusohjelman (2014) aloitteista erityisesti uusteollistamisstrategia kertoo tahtotilasta kehittää kotimaista teollisuutta. Energiaintensiivisen teollisuuden osalta sekä Saksassa että Ruotsissa on teollisuuden sähkökustannus pidetty alhaisena.

Suomessa ja sen kilpailijamaissa on käytössä useita mekanismeja, joilla pyritään vahvistamaan kotimaista toimintaympäristöä ja houkuttelemaan teollisia investointeja. Teollisuuden uudistumiseen ja innovaatioihin kohdistuvia mekanismeja käytetään rinnakkain perusteollisuuden kilpailukykyä tukevien ohjauskeinojen kanssa. Myös vientiteollisuusyritykset korostivat, että teollisuutta kehitetään ja uudistetaan osana jatkuvaa evoluutiota tulevaisuuden trendeihin nojaten, ja että olemassa oleva teollinen ekosysteemi muodostaa pohjan innovaatioille ja uudistumiselle.

Suomen kilpailijamaista valtion tukien osuus on suurin Tšekissä, Saksassa ja Puolassa, joissa valtiontukien osuus (sisältää kaikki tuet, pois lukien rautatiet) bruttokansantuotteesta oli yli 1 % vuonna 2016. Suomessa ja Ruotsissa osuus oli hieman alle 1 %.

Selvityksen maavertailun perusteella Suomen kilpailijamaissa tehdään työtä teollisuuden menestymisen eteen. Vientiteollisuuden kilpailuedellytykset ovat korkealla politiikan agendalla erityisesti Saksassa, jossa teollisuuden toimintaedellytyksiä on vahvistettu pitkäjänteisesti. Raportti antaa tästä yleiskuvan, vaikka esimerkiksi yksittäisten hankkeiden ja toimenpiteiden vaikuttavuutta ei tarkasteltu.

Sisältö**Yhteenveto**

1	JOHDANTO	2
	Työn lähtökohta ja toteutus	2
	Työn viitekehys	2
	Vientiteollisuuden kansainvälinen kilpailu- ja toimintaympäristö	3
2	VIENTITEOLLISUUDEN VIIMEAIKAINEN KEHITYS	9
	Tuotannon, kannattavuuden ja investointien kehitys	9
	Viennin, työllisyyden ja arvonnäytteen kehitys	13
3	VIENTITEOLLISUUDEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ	16
	Laadulliset ja rakenteelliset kilpailukykytekijät	18
	Määrälliset kilpailukykytekijät	25
4	VIENTITEOLLISUUTEEN VAIKUTTAVA HALLITUS- JA TEOLLISUUSPOLITIikka	30
	Havaintoja Saksan hallitus- ja teollisuuspolitiikasta	32
	Havaintoja Ruotsin hallitus- ja teollisuuspolitiikasta	37
	Havaintoja Puolan hallitus- ja teollisuuspolitiikasta	39
	Havaintoja Suomen hallitus- ja teollisuuspolitiikasta	42
5	VALTIONTUET SUOMESSA JA KILPAILIJAMAISIA	45
6	YRITYSTEN NÄKEMYKSIÄ HALLITUS- JA TEOLLISUUSPOLITIIKAN MERKITYKSESTÄ	53

Liite: Tietolähteet

1 JOHDANTO

1.1 Työn lähtökohta ja toteutus

Tämän selvityksen tarkoituksena oli tarkastella Suomen suhteellista kilpailukykyä vientiteollisuuden toimintaympäristönä. Selvityksessä tunnistettiin Suomen vientiteollisuuden keskeisimpiä kilpailijamaita ja vertailtiin teollisuuden toimintaympäristöä sekä teollisuuden viimeaikaista kehitystä näissä maissa. Lisäksi tarkasteltiin Suomen ja kilpailijamaiden hallitus- ja teollisuuspolitiikkaa sekä arvioitiin niiden merkitystä vientiteollisuudelle. Työ toteutettiin pääasiassa tilasto- ja aineistoanalyysinä, ja lisäksi haastateltiin eri maissa toimivia suomalaisia teollisuusyrityksiä. Selvitys on toteutettu Kemianteollisuus ry:n, Metsäteollisuus ry:n ja Teknologiateollisuus ry:n toimeksiannosta.

Työn tarkoituksena oli taustoittaa Suomen vientiteollisuuden kilpailuympäristöön vaikuttavia tekijöitä eri näkökulmista. Tarkastelussa merkittävä painoarvo on kilpailuympäristön laadullisilla tekijöillä, joiden kvantitatiivinen ja objektiivinen arviointi on haasteellista. Tässä raportissa esitetyt havainnot edustavat käytetystä tietolähteestä riippuen valittujen tahojen näkemyksiä, eikä niitä siten voi pitää kokonaisvaltaisena kuvauksena kilpailuympäristön todellisesta tilasta. Osa havainnoista eroaa Suomessa käytävän julkisen keskustelun painotuksista.

1.2 Työn viitekehys

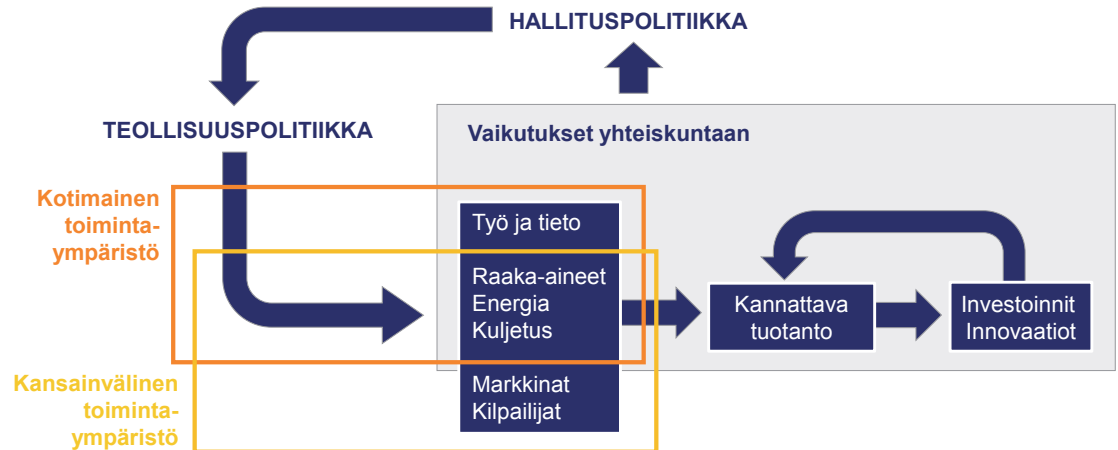
Vientiteollisuudessa kansainvälinen toimintaympäristö on keskeinen toimintaan ja kannattavuuteen vaikuttava tekijä. Vientiteollisuus vie tuotteita ja palveluita kansainvälisille markkinoille, joten ensisijaisesti teollisuuden tuotantoon vaikuttavat markkinoiden tarpeet ja kehitys. Vientimarkkinoilla teollisuus kohtaa kilpailua eri maissa toimivien yritysten kanssa, mikä asettaa rajoitteita tuotteiden ja palvelujen hinnoittelulle. Yrityksillä on rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa kansainvälisiin markkinoihin ja kilpailuun, joten vientiteollisuuden on toiminnassaan mukauduttava kansainvälisen toimintaympäristön muutoksiin.

Kotimainen toimintaympäristö muodostaa vientiteollisuuden kilpailukyvyn perustan ja se sisältää sekä määrällisiä että laadullisia ja rakenteellisia vientiteollisuuden toimintaan vaikuttavia tekijöitä. Määrällisiä tekijöitä ovat esimerkiksi kotimaisten ostopanosten, kuten työn, energian ja raaka-aineiden kustannukset sekä kuljetuskustannukset. Laadullisia ja rakenteellisia tekijöitä ovat esimerkiksi osaaminen, työmarkkinat ja infrastruktuuri, jotka liittyvät läheisesti teollisuuden kotimaisiin ostopanoksiin. Poliitiikalla voidaan vaikuttaa kotimaisten ostopanosten laatuun ja kustannuksiin, mutta myös muuhun toimintaympäristöön, kuten yhteiskunnan yleiseen toiminta- ja uudistumiskykyyn. Kotimaiseen toimintaympäristöön sisältyy myös rahoitusmarkkinat, joilla mahdollistetaan liiketoiminnan kehittäminen ja investoinnit, jotka puolestaan edellyttävät liiketoiminnan kannattavuutta. Vastaavasti kannattava liiketoiminta perustuu tuotteisiin ja palveluihin, joilla on kysyntää kansainvälisillä markkinoilla, ja joita on mahdollista tuottaa kilpailukykyisesti sekä laadullisesta että kustannusnäkökulmasta.

Teollisella toiminnalla on sekä suoria että epäsuoria vaikutuksia yhteiskuntaan ja ympäristöön, jotka heijastuvat myös vientiteollisuuden kotimaista toimintaympäristöä määritteleviin teollisuuspoliittisiin linjauksiin. Suoria positiivisia vaikutuksia ovat esimerkiksi teollisen tuotannon työpaikat sekä niistä ja voitosta maksettavat verotulot. Epäsuoria positiivisia vaikutuksia ovat muun muassa kotimaisten ostopanosten, kuten

energian ja raaka-aineiden tuotannon sekä tuotteiden kuljetusten työpaikat ja vastaavat verotulot. Näiden vuotuisten vaikutusten lisäksi teollisilla investoinneilla on kertaluonteisia vaikutuksia kansantalouteen. Teollisella toiminnalla ja investoinneilla voi olla myös negatiivisia suoria ja epäsuoria vaikutuksia esimerkiksi ympäristöön, esimerkiksi tuotannosta ja ostopanosten valmistuksesta sekä kuljetuksesta aiheutuvia kasvihuonekaasupäästöjä. Kuvassa 2 on kuvattu vientiteollisuuden toimintaympäristön eri osa-alueita ja niiden välisiä riippuvuussuhteita.

Kuva 2 Työn viitekehys

Vientiteollisuuden toimintaympäristöön vaikuttavat useat eri tekijät. Kotimaan teollisuuspolitiikalla on mahdollista vaikuttaa toimintaympäristön laatuun sekä tuotantokustannuksiin. Sen sijaan kansainvälinen toimintaympäristö on vientiteollisuuden ja kotimaisen teollisuuspolitiikan vaikutuspiiriin ulottumattomissa. Arvioitaessa Suomen kilpailukykyä vientiteollisuuden toimintaympäristönä on huomioitava toimintaympäristön moniulotteisuus myös kilpailijamaissa, mukaan lukien teollisuuspolitiikan kokonaisuus.

1.3 Vientiteollisuuden kansainvälinen kilpailu- ja toimintaympäristö

1.3.1 Yhteenveto

Suomen tavaraviennistä noin 60 prosenttia kohdistuu EU:n alueelle. Tärkeimmät vientimaat vuonna 2017 olivat Saksa, Ruotsi, Hollanti, Yhdysvallat, Venäjä, Kiina ja Iso-Britannia. Keskeisiä vientituotteita ovat paperi, perusmetallit sekä koneet ja laitteet.

Suomen päämarkkina-alueilla ja tuotteilla keskeisiä kilpailijoita ovat muun muassa Länsi-Euroopan ja Aasian maat. Erityisesti Saksa kilpailee Suomen kanssa useissa eri tuoteryhmissä ja markkina-alueilla Euroopassa. Muita esimerkkejä keskeisiä kilpailijamaita ovat Ranska, Italia, Itävalta, Ruotsi, Belgia ja Iso-Britannia. Puola ja Tšekki ovat esimerkkejä Itä-Euroopan maista, jotka esiintyvät kilpailijoina erityisesti teknologiateollisuudessa.

1.3.2 Tarkastelunäkökulma

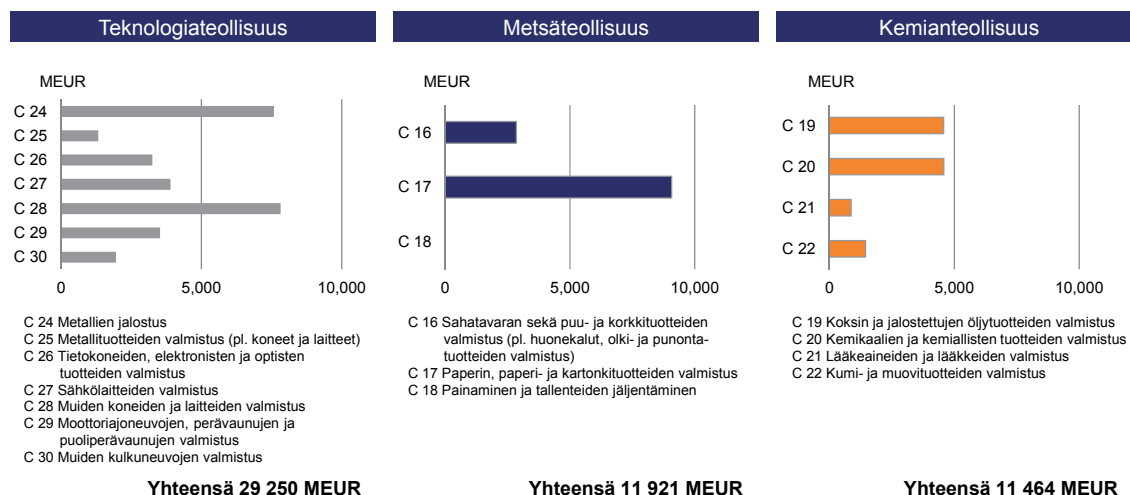
Vientiteollisuuden kansainvälinen toimintaympäristö kattaa lukuisia eri tekijöitä teknologian kehityksestä kansainväliseen politiikkaan. Tässä yhteydessä Suomen vientiteollisuuden kansainvälistä toimintaympäristöä tarkastellaan markkinoiden ja kilpailijamaiden osalta. Tarkoituksena on tunnistaa Suomen keskeiset kilpailijamaat, mikä muodostaa perustan Suomen toimintaympäristön kansainväliselle vertailulle. Tarkastelu kohdistuu Suomen eurooppalaisiin kilpailijoihin, vaikka Suomi kilpailee myös Euroopan ulkopuolisten maiden, kuten Kiinan kanssa. Markkinoita ja kilpailijamaita on tässä yhteydessä tarkasteltu kauppatilastojen perusteella. Erityisesti on hyödynnetty Comtraden tilastoja, sillä ne sisältävät kansainvälisen kauppavirrat

myös EU:n ulkopuolella. Lisäksi tarkastelussa on hyödynnetty Tilastokeskuksen tilastoja koskien tavaroiden ja palvelujen vientiä.

1.3.3 Havainnot

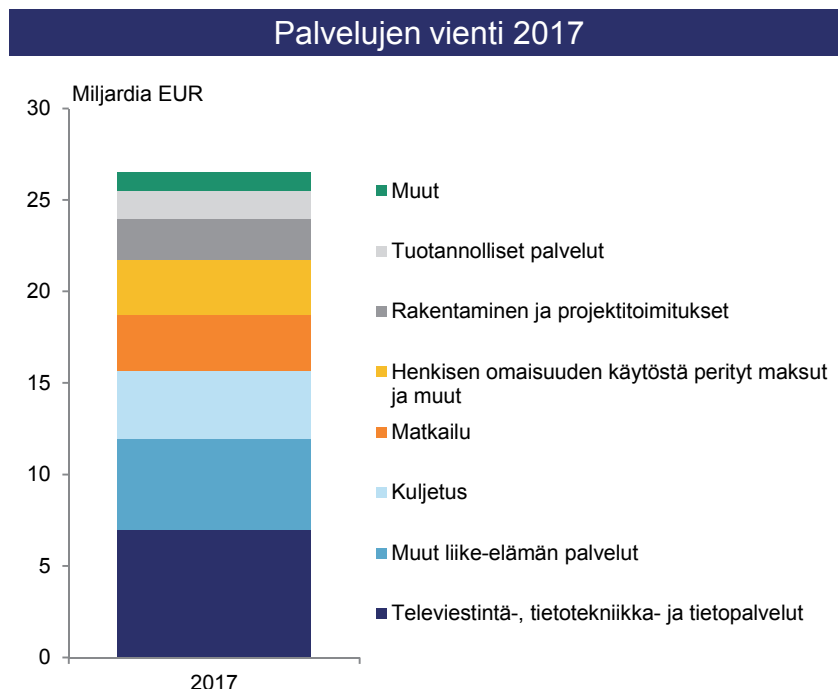
Suomen tavaraviennin arvo oli 60 miljardia euroa vuonna 2017. Tästä kemian-, metsä- ja teknologiateollisuuden tuotteiden osuus oli noin 90 %. Noin puolet tavaraviennin arvosta koostui teknologiateollisuuden tuotteista, ja kemian- ja metsäteollisuuden osuus oli molemmilla noin 20 %. Keskeiset vientituotteet ovat paperi (ml. sellu), perusmetallit, koneet ja laitteet, öljynjalosteet sekä kemikaalit ja kemiantuotteet (kuva 3).

Kuva 3 Suomen tavaraviennin arvo sektoreittain vuonna 2017

Suomen vientiteollisuuden keskeiset vientituotteet ovat paperi (ml. sellu), perusmetallit, koneet ja laitteet, öljynjalosteet sekä kemikaalit ja kemiantuotteet. Lähes puolet tavaraviennin arvosta koostui teknologiateollisuuden tuotteista, ja kemian- ja metsäteollisuuden osuus oli molemmilla lähes 20 %. Lähde: Kauppatilastot, ml. Comtrade

Tavaroiden lisäksi Suomesta viedään palveluita, joiden viennin arvo vuonna 2017 oli 26 miljardia euroa (kuva 4). Osa näistä palveluista liittyy läheisesti vientiteollisuuden tuotteisiin. Eniten viedään televiestintä-, tietotekniikka-, ja tietopalveluja, sekä muita liike-elämän palveluja, joista merkittävimmät ovat tekniset, kaupankäyntiin liittyvät ja muut liike-elämän palvelut sekä asiantuntijoiden ja liikehallinnon konsulttipalvelut. Palvelujen vienti on kasvanut viime vuosina.

Kuva 4 Suomen palveluviennin arvo sektoreittain vuonna 2017

Suomen palveluviennin arvo oli 26 miljardia euroa vuonna 2017. Osa palveluviennistä liittyy läheisesti vientiteollisuuden tuotteisiin. Lähde: Tilastokeskus

Eri toimialoilla viennin rakenne jakautuu lukuisiin tuoteryhmiin ja tuotteisiin. Esimerkkejä kunkin toimialan tavaraviennin rakenteesta on esitetty kuvissa 5, 6 ja 7. Eri tuotteissa ja tuoteryhmissä vientimarkkinoiden rakenteeseen, tuotantoon ja kilpailutilanteeseen liittyy toimialakohtaisia erityispiirteitä. Tarkastelemalla merkittävimpiä tuotteita ja tuoteryhmiä, niiden kohdemarkkinoita sekä näihin maihin kohdistuvia tuontivirtoja voidaan tunnistaa Suomen vientiteollisuuden keskeisiä kilpailijamaita toimialakohtaisesti.

Kuva 5 Suomen teknologiateollisuuden tavaravienti tuotteittain vuonna 2017

Tuoteryhmä		Tuote		Valikoituja tuote-esimerkkejä	
Muiden koneiden ja laitteiden valmistus	7 799 MEUR	Muiden luokittelemattomien erikoiskoneiden valmistus	3 069 MEUR	Kaivos-, louhinta- ja rakennuskoneiden valmistus Paperi-, kartonki- ja pahviteollisuuden koneiden valmistus Nosto- ja siirtolaitteiden valmistus Moottorien ja turbiinien valmistus (pl. lentokoneiden ja ajoneuvojen moottorit)	1 640 MEUR 661 MEUR 918 MEUR 525 MEUR
		Muiden luokittelemattomien yleiskäyttöön tarkoitettujen koneiden valmistus	1 757 MEUR		
		Yleiskäyttöön tarkoitettujen voimakoneiden valmistus	1 639 MEUR		
Metallien jalostus	7 553 MEUR	Raudan, teräksen ja rautaseosten valmistus	3 574 MEUR	Kuumaa- ja kylmävalssattu teräs Kuparin valmistus Nikkelin valmistus	2 661 MEUR 1 068 MEUR 985 MEUR
		Jalometallien ja muiden värimetallien valmistus	3 392 MEUR		
Sähkölaitteiden valmistus	3 876 MEUR	Sähkömoottorien, generaattorien ja muuntajien valmistus	2 715 MEUR	Sähkömoottorien, generaattorien ja muuntajien valmistus Sähkönsäätö- ja valvontalaitteiden valmistus	2 303 MEUR 399 MEUR
Moottorijoneuvojen, perävaunujen ja puoliperävaunujen valmistus	3 510 MEUR	Moottorijoneuvojen valmistus	3 040 MEUR		
Tietokoneiden sekä elektronisten ja optisten tuotteiden valmistus	3 235 MEUR	Mittaus-, testaus-, ja navigointivälineiden ja -laitteiden valmistus	1 047 MEUR	Mittaus-, testaus-, ja navigointivälineiden ja -laitteiden valmistus Elektroniset laitteet; videopuhelimet	1 017 MEUR 555 MEUR
		Viestintälaitteiden valmistus	659 MEUR		
Muiden kulkuneuvojen valmistus	1 926 MEUR	Laivojen ja veneiden rakentaminen	1 503 MEUR	Laivat, risteilyalusket, valtamerialukset Huvii- ja urheiluvälineiden rakentaminen Helikopterit ja lentokoneet	1 253 MEUR 250 MEUR 265 MEUR
		Ilma- ja avaruusalusten ja niihin liittyvien koneiden valmistus	357 MEUR		
Metallituotteiden valmistus (pl. koneet ja laitteet)	1 306 MEUR	Muu metallituotteiden valmistus	478 MEUR	Metallirakenteiden ja niiden osien valmistus Höyrykattiloiden valmistus (pl. keskuslämmityslaitteet) Työkalujen valmistus	179 MEUR 159 MEUR 143 MEUR
		Ruokailu- ja leikkuvälineiden yms. sekä työkalujen ja rautatavaran valmistus	290 MEUR		

Lähde: Kauppatilastot, ml. Comtrade

Kuva 6 Suomen metsäteollisuuden tavaravienti tuotteittain vuonna 2017

Tuoteryhmä		Tuote		Valikoituja tuote-esimerkkejä	
Paperin, paperi- ja kartonkituotteiden valmistus	9 071 MEUR	Massan, paperin, kartongin ja pahvin valmistus	8 808 MEUR	Päällystetyt graafiset paperit ja pakkaukset	2 249 MEUR
				Markkinasellu	1 736 MEUR
				Muut päällystetyt paperi- ja kartonkilajit	1 304 MEUR
				Päällystämättömät graafiset paperit ja pakkaukset	1 128 MEUR
				Ulkopakkaukartongit	484 MEUR
Sahatavaran sekä puu- ja korkkituotteiden valmistus (pl. huonekalut, olki- ja punontatuotteiden valmistus)	2 848 MEUR	Paperi-, kartonki- ja pahvituotteiden valmistus	263 MEUR	Pehmopaperit	142 MEUR
				Muut paperi- ja kartonkituotteet	101 MEUR
				Pakkauspaperit ja -kartongit	16 MEUR
		Puun sahaus, höyläys ja kyllästys	1 883 MEUR	Puu, paksuus > 6 mm	1 816 MEUR
				Yhdenmukaisesti muotoiltu puutavara	40 MEUR
Painaminen ja tallentamisen jäljentäminen	3 MEUR	Painaminen ja siihen liittyvät palvelut	3 MEUR	Raakasahatavara	19 MEUR
				Vaneri, puuviilu ja laminoitu puu	589 MEUR
				Puiset liitos- ja puusepän tuotteet	238 MEUR
				Esivalmistetut puiset rakenteet	68 MEUR
				Painolevyt ja -sylinderit ja muut painamiseen käytettävät mediat	3 MEUR

Lähde: Kauppatilastot, ml. Comtrade

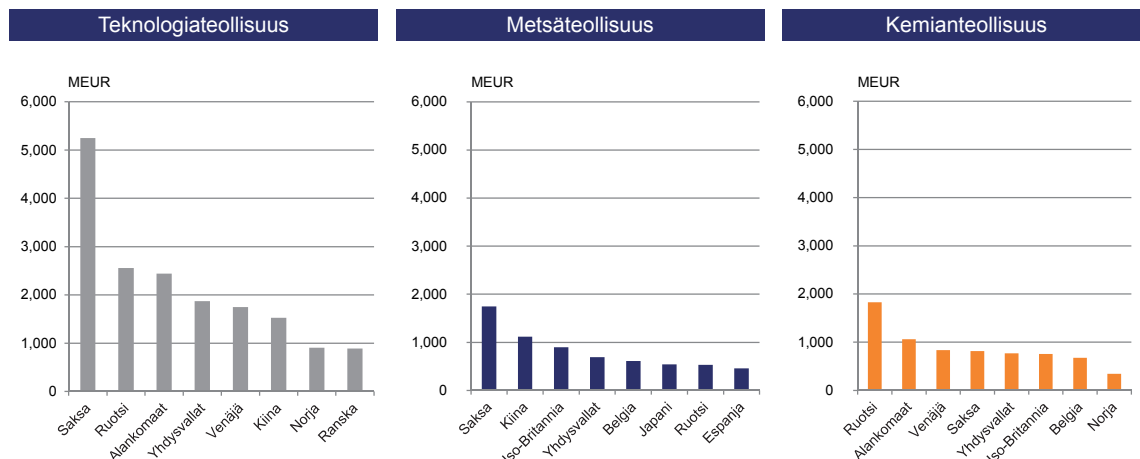
Kuva 7 Suomen kemianteollisuuden tavaravienti tuotteittain vuonna 2017

Tuoteryhmä		Tuote		Valikoituja tuote-esimerkkejä	
Koksin ja jalostettujen öljytuotteiden valmistus	4 569 MEUR	Jalostettujen öljytuotteiden valmistus	4 544 MEUR	Kaasuöljy	1 987 MEUR
				Bensiini	1 551 MEUR
				Voiteluöljyt	465 MEUR
Kemikaalien ja kemiallisten tuotteiden valmistus	4 576 MEUR	Peruskemikaalien, lannoitteiden ja tyyppihdisteiden, muoviaiaineiden ja synteettisten kumiraaka-aineiden valmistus	3 663 MEUR	Muiden orgaanisten peruskemikaalien valmistus	1 297 MEUR
				Muoviaiaineiden valmistus	1 107 MEUR
				Muiden epäorgaanisten peruskemikaalien valmistus	491 MEUR
		Muiden kemiallisten tuotteiden valmistus	621 MEUR	Muiden luokittelemattomien kemiallisten tuotteiden valmistus	581 MEUR
				Räjähdyksineiden valmistus	19 MEUR
Kumi- ja muovituotteiden valmistus	1 449 MEUR	Muovituotteiden valmistus	1 001 MEUR	Liimojen valmistus	19 MEUR
				Muovilevyjen, -kalvojen, -putkien ja -profiilien valmistus	580 MEUR
				Muiden muovituotteiden valmistus	273 MEUR
		Kumituotteiden valmistus	449 MEUR	Rakennusmuovien valmistus	88 MEUR
				Renkaiden valmistus ja uudelleenpinnoitus	346 MEUR
Lääkeaineiden ja lääkkeiden valmistus	870 MEUR	Lääkkeiden ja muiden lääkevalmisteiden valmistus	726 MEUR	Muiden kumituotteiden valmistus	103 MEUR
				Lääkkeiden ja muiden lääkevalmisteiden valmistus	726 MEUR
		Muut kategoriat	462 MEUR	Maalien, lakan, painovärien yms. valmistus, saippuan, pesu-, puhdistus- ja kiillotusaineiden valmistus, koksituotteiden valmistus, tekokuitujen valmistus, torjunta-aineiden ja muiden maatalouskemikaalien valmistus	462 MEUR

Lähde: Kauppatilastot, ml. Comtrade

Suomen tavaraviennistä noin 60 % menee EU:n alueelle. Teknologiateollisuudessa tärkein vientimaa on Saksa, jonne viedään useita eri teknologiateollisuuden tuotteita. Myös metsäteollisuudessa Saksa on tärkeä vientimaa, mutta myös Kiinaan ja Iso-Britanniaan kohdistuu merkittävä osa viennistä. Saksaan viedään erityisesti paperia, mutta myös sellua. Kiina puolestaan on merkittävä sellun vientimaa ja Iso-Britanniaan viedään muun muassa paperia. Kemianteollisuudessa Suomen tärkeimmät vientimaat ovat Ruotsi ja Hollanti, ja Ruotsiin viedään erityisesti öljynjalosteita. Myös Hollantiin viedään öljynjalosteita osin edelleen kuljetettavaksi muille markkinoille, mutta myös kemianteollisuuden tuotteita (kuva 8).

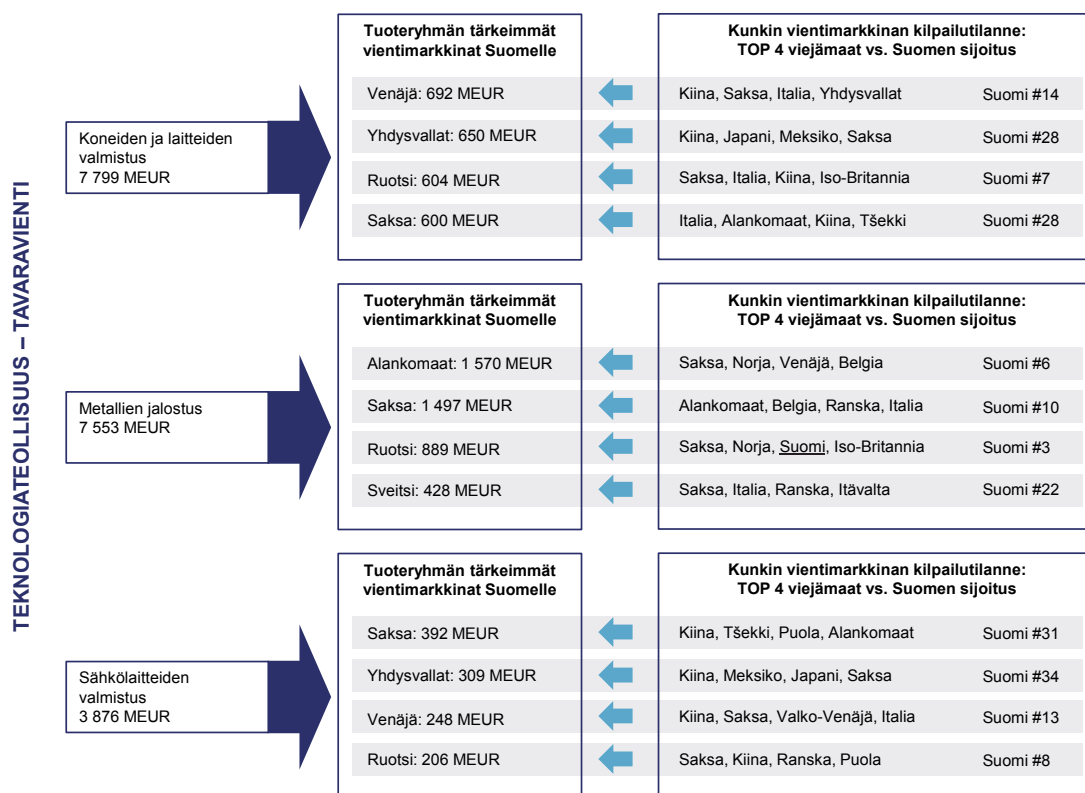
Kuva 8 Tärkeimmät vientimaat toimialoittain vuonna 2017

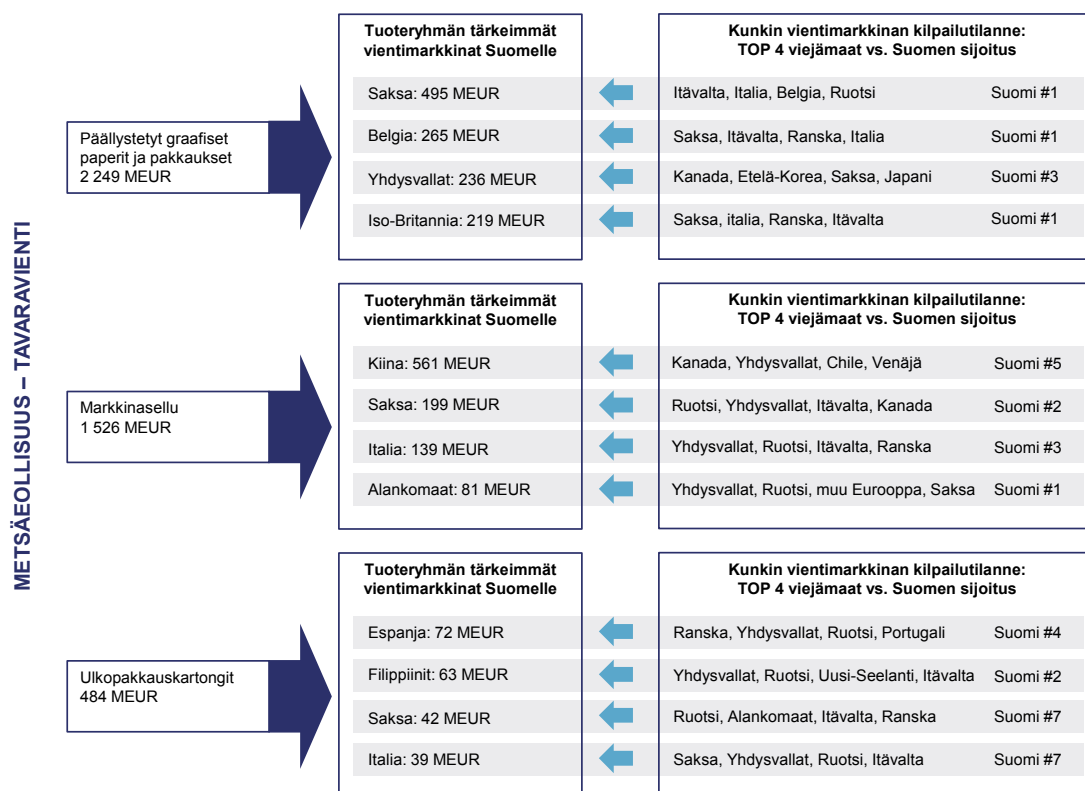
Suomen tavaraviennistä suurin osa menee EU:n alueelle. Metsä- ja teknologia teollisuudessa Suomen tärkein vientimaa on Saksa, ja kemianteollisuudessa Ruotsi. Lähde: Kauppatilastot, ml. Comtrade

Kun tarkastellaan keskeisiä tuontivirtoja Suomen tärkeimmillä markkinoilla, voidaan todeta, että Suomen vientiteollisuuden kilpailijamaiden joukko on hyvin laaja. Osa maista esiintyy kilpailijamaana useissa tuoteryhmissä ja markkinoilla, erityisesti Saksa. Muita keskeisiä kilpailijamaita ovat esimerkiksi Ranska, Italia, Itävalta, Ruotsi, Belgia ja Iso-Britannia. Myös Hollanti ja Norja ovat kilpailijamaiden joukossa, mutta näiden maiden vienti eroaa merkittävästi Suomesta erityisesti öljynjalostussektoriin liittyvien erityispiirteiden vuoksi. Lisäksi Puola ja Tšekki ovat esimerkkejä Itä-Euroopan maista, jotka esiintyvät kilpailijoina erityisesti teknologia-teollisuuden vientimarkkinoilla (kuvat 9, 10 ja 11).

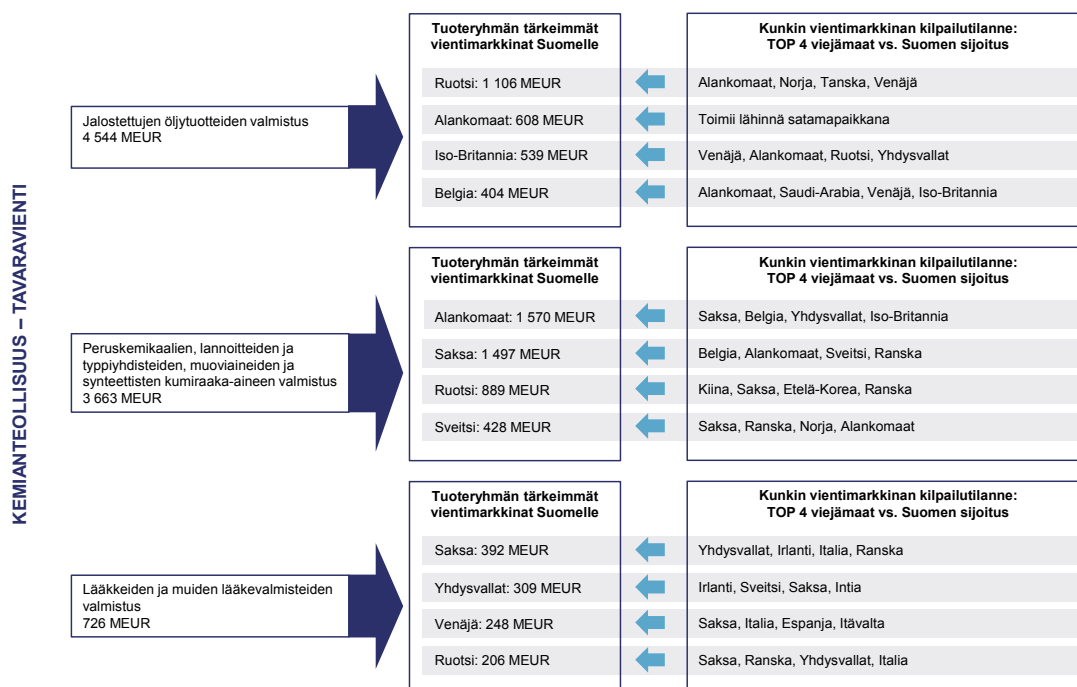
Kuva 9 Teknologia-teollisuuden keskeisiä kilpailijamaita valituissa tuotteissa

Lähde: Kauppatilastot, ml. Comtrade

Kuva 10 Sellu- ja paperiteollisuuden keskeisiä kilpailijamaita valituissa tuotteissa

Lähde: Kauppatilastot, ml. Comtrade

Kuva 11 Kemianteollisuuden keskeisiä kilpailijamaita valituissa tuotteissa

Lähde: Kauppatilastot, ml. Comtrade

2 VIENTITEOLLISUUDEN VIIMEAIKAINEN KEHITYS

2.1 Tuotannon, kannattavuuden ja investointien kehitys

2.1.1 Yhteenveto

Suomessa valmistavan teollisuuden tuotannon ja investointien kehitys on finanssikriisin jälkeen ollut kilpailijamaita selvästi heikompaa, mikä selittyy pääosin elektroniikkateollisuudessa tapahtuneilla muutoksilla. Valmistavan teollisuuden tuotanto on ollut elpymässä, mutta investoinnit ovat edelleen alhaisella tasolla. Eniten ovat laskeneet aineettomat investoinnit, joihin sisältyvät tutkimus, kehitys ja ohjelmistot. Suomen valmistavan teollisuuden kannattavuus romahti finanssikriisin jälkeen, mutta on palautunut lähelle Saksan ja Ruotsin tasoa. Suomen kilpailijamaista valmistavan teollisuuden tuotanto on kasvanut eniten Puolassa ja Tšekissä. Investoinnit ovat lisääntyneet erityisesti Itävallassa ja Saksassa.

2.1.2 Tarkastelunäkökulma

Vientiteollisuuden kehitystä on tässä yhteydessä tarkasteltu tuotannon, kannattavuuden ja investointien näkökulmasta. Nämä kolme tekijää liittyvät toisiinsa siten, että investoinnit ovat edellytys teollisuuden tuotannon kasvuun pitkällä aikavälillä. Investoinnit puolestaan ohjautuvat liiketoimintaan, joka on kannattavaa, ja jonka uskotaan jatkuvan kannattavana myös tulevaisuudessa. Tarkastelussa on hyödynnetty Eurostatin kansantaloutta koskevia toimialakohtaisia tilastoja. Tuotantoa on tarkasteltu teollisuuden tuotoksen perusteella, kannattavuutta toimintaylijäämän ja sekatulon (netto) ja investointeja kiinteän pääoman bruttomuodostuksen perusteella. Suomen teollisuuden kannattavuutta tarkasteltiin liike tuloksen ja nettotuloksen mediaanin perusteella.

2.1.3 Havainnot

Tuotanto

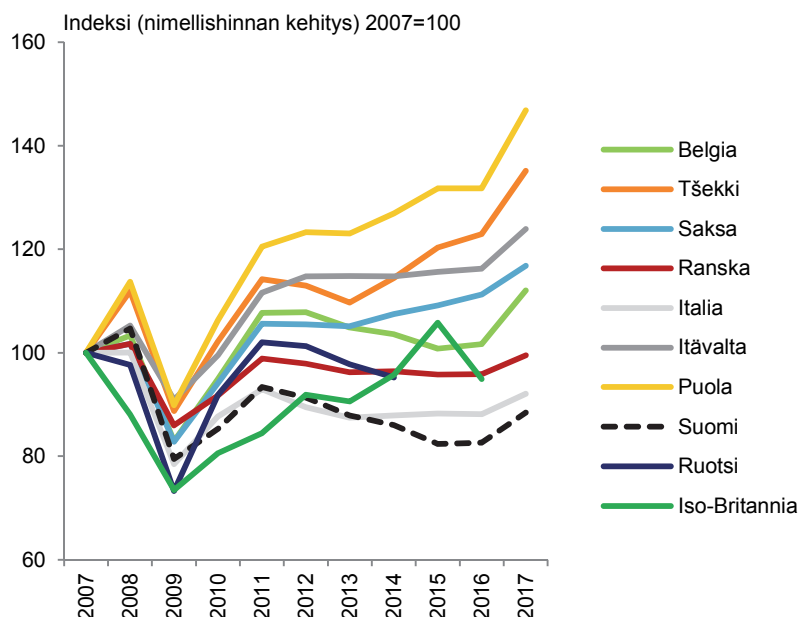
Suomessa valmistavan teollisuuden tuotanto on Eurostatin tilastojen mukaan kehittynyt muita maita hitaammin finanssikriisin jälkeisenä aikana (kuva 12). Tilastojen tarkempi tarkastelu osoittaa, että kehitystä selittää pääasiassa elektroniikkateollisuuden tuotannon voimakas lasku. Muilla toimialoilla kehitys on ollut tasaisempaa ja kasvua on ollut useilla toimialoilla, kuten lääke-, elintarvike- ja kemianteollisuudessa. Tällä hetkellä Suomen merkittävimmät valmistavan teollisuuden toimialat ovat massa- ja paperiteollisuus, metalliteollisuus sekä koneita ja laitteita valmistava teollisuus.

Suomen kilpailijamaista nopein tuotannon kasvu on ollut Puolassa ja Tšekissä. Puolassa kasvua on ollut usealla eri toimialalla, erityisesti elintarvike-, ajoneuvo-, metalli- sekä kumi- ja muoviteollisuudessa. Tšekissä ajoneuvoteollisuuden rooli on merkittävä, ja se on myös kasvanut erityisen voimakkaasti viime vuosina.

Myös Itävallassa ja Saksassa valmistavan teollisuuden tuotanto on kasvanut voimakkaasti. Itävallassa kasvua on ollut erityisesti elintarvike-, ja kemianteollisuudessa sekä koneita ja laitteita valmistavassa teollisuudessa, mutta myös metalliteollisuudessa, joka on Itävallassa merkittävä valmistavan teollisuuden toimiala. Saksassa tuotanto on kasvanut erityisesti ajoneuvoteollisuudessa, joka on Saksan valmistavan teollisuuden toimialoista suurin.

Kuva 12 Valmistavan teollisuuden tuotannon kehitys Suomessa ja kilpailijamaissa

Tuotoksen kehitys

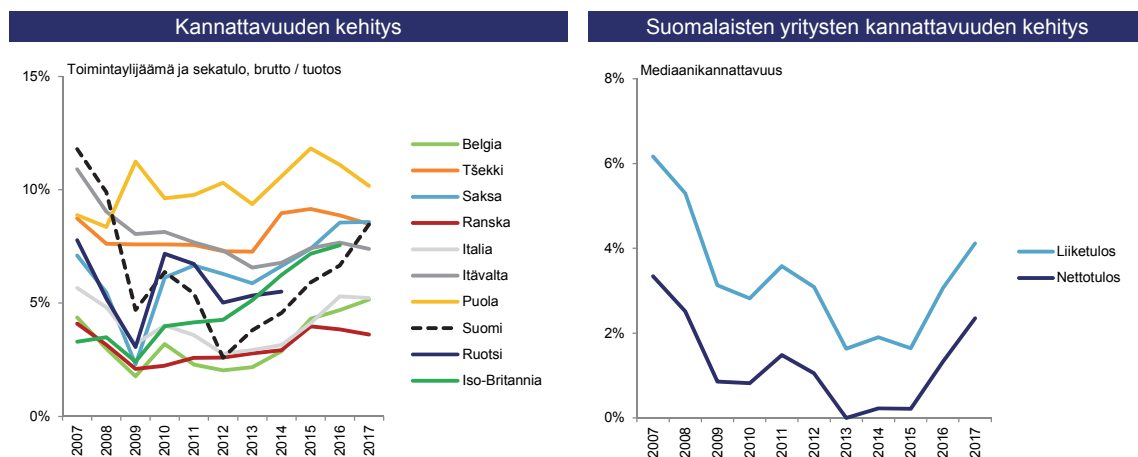
Suomessa valmistavan teollisuuden tuotanto on kehittynyt muita maita hitaammin finanssikriisin jälkeisenä aikana. Kehitystä selittää pääasiassa elektroniikkateollisuuden tuotannon voimakas lasku. Kuvaajaan sisältyvät tehdasteollisuus sekä kaivostoiminta ja louhinta. Lähde: Eurostat

Kannattavuus

Eurostatin tilastot osoittavat, että Suomessa valmistavan teollisuuden kannattavuus romahti suhteellisen korkealta tasolta finanssikriisin jälkeen (kuva 13). Kehitystä selittää erityisesti elektroniikkateollisuuden kannattavuuden lasku, joka on tosin elpynyt vuodesta 2012 alkaen. Suomessa on myös toimialoja, joissa kannattavuus on kehittynyt positiivisesti myös finanssikriisin jälkeen.

Vaikka teollisuuden kannattavuus Suomessa on kääntynyt nousuun, se on nimellishintakehityksellä mitattuna edelleen absoluuttisesti alhaisemmalla tasolla kuin ennen finanssikriisiä. Vuonna 2007 teollisuuden ylijäämä oli 15 miljardia euroa (12 % tuotoksesta), kun taas vuonna 2017 ylijäämä oli tasolla 10 miljardia euroa (8 % tuotoksesta). Tarkasteltaessa suomalaisten yritysten kannattavuuden mediaania, liike-tulos on laskenut 6 %:n tasosta vuonna 2007 noin 4 %:n tasolle vuonna 2017. Valmistavan teollisuuden mediaanikannattavuus parani jonkin verran vuosina 2016 ja 2017, erityisesti vuosi 2017 oli korkeasuhdanteen aikaa. Tästä huolimatta vain 4 %:iin yltänyt kannattavuus (ennen veroja) jäi edelleen alle 5 %:n, jota voidaan pitää heikon ja tyydyttävän kannattavuuden rajana. Verojen jälkeen mediaanikannattavuus oli noin 2 %. Kannattavuuden heikkoon tasoon vaikuttavat useat tekijät, kuten markkina- ja kilpailutilanne, yrityskohtaiset ja teollisuuden rakenteeseen liittyvät erityispiirteet sekä paikallinen toimintaympäristö erityisesti kustannusten osalta.

Kuva 13 Valmistavan teollisuuden kannattavuuden kehitys Suomessa ja kilpailijamaissa

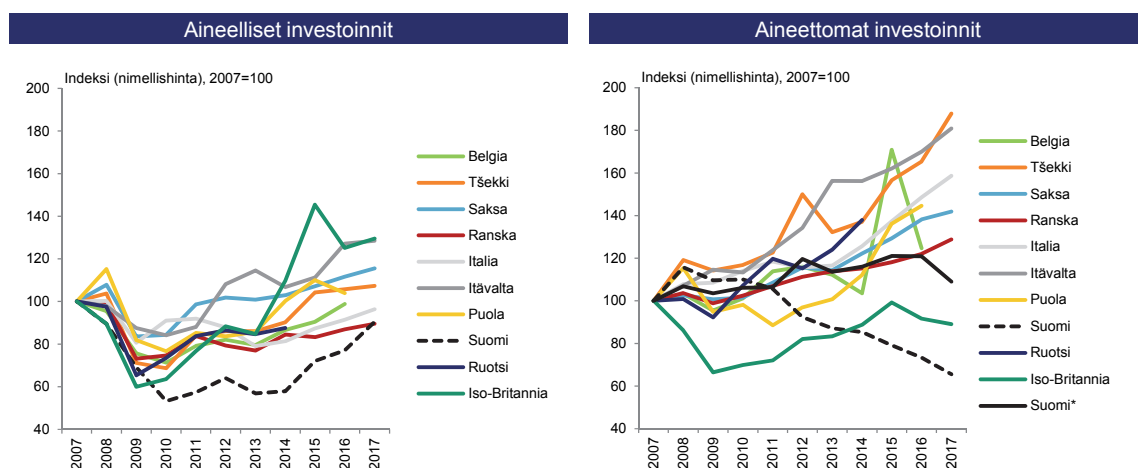

Suomessa valmistavan teollisuuden kannattavuus romahti suhteellisen korkealta tasolta finanssikriisin jälkeen. Kehitystä selittää erityisesti elektroniikkateollisuuden kannattavuuden lasku, joka on tosin elpynyt vuodesta 2012 alkaen. Kuvaajaan sisältyy tehdasteollisuus. Lähde: Eurostat ja Tilastokeskus

Investoinnit

Eurostatin tilastojen perusteella valmistavan teollisuuden investoinnit ovat Suomessa kehittyneet kilpailijamaita hitaammin (kuva 14). Aineelliset investoinnit, joita ovat koneet, laitteet ja kuljetusvälineet sekä tuotanto- ja liikerakennukset, ovat elpyneet vuodesta 2014 alkaen, mutta vuoteen 2007 verrattuna hitaasti kilpailijamaihin nähden. Aineettomat investoinnit, joihin sisältyvät tutkimus, ja kehitys sekä ohjelmistot, ovat laskeneet erityisen voimakkaasti. Suurin osa aineettomien investointien laskusta selittyy elektroniikkateollisuuden kehityksellä. Jos elektroniikkateollisuuden vaikutusta ei huomioida, kehitys on tasaisempi, tosin edelleen heikko moneen kilpailijamaahan verrattuna. Suomen kilpailijamaista Itävallassa valmistavan teollisuuden investoinnit ovat kasvaneet suhteellisen voimakkaasti sekä aineellisissa että aineettomissa investoinneissa. Myös Saksassa, Puolassa ja Tšekissä investoinnit ovat kehittyneet muihin maihin verrattuna positiivisesti.

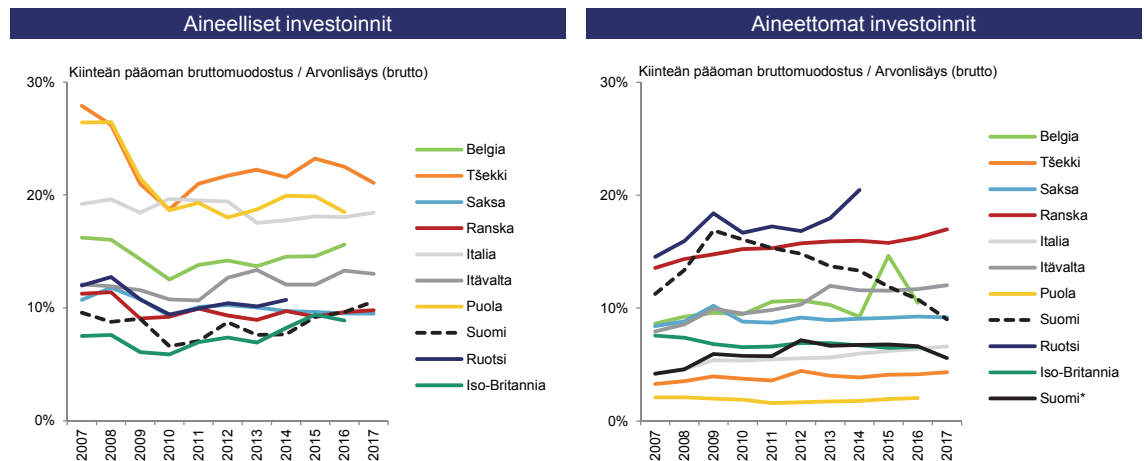
Kuva 14 Valmistavan teollisuuden investointien kehitys Suomessa ja kilpailijamaissa

Suomessa valmistavan teollisuuden investoinnit ovat kehittyneet kilpailijamaihin verrattuna selvästi hitaammin. Vuoden 2007 jälkeen aineelliset investoinnit ovat elpyneet, mutta aineettomat investoinnit ovat laskeneet voimakkaasti. Kuvaajiin sisältyy tehdasteollisuus mutta ei kaivostoimintaa ja louhintaa (*Suomi ilman elektroniikkateollisuutta) Lähde: Eurostat

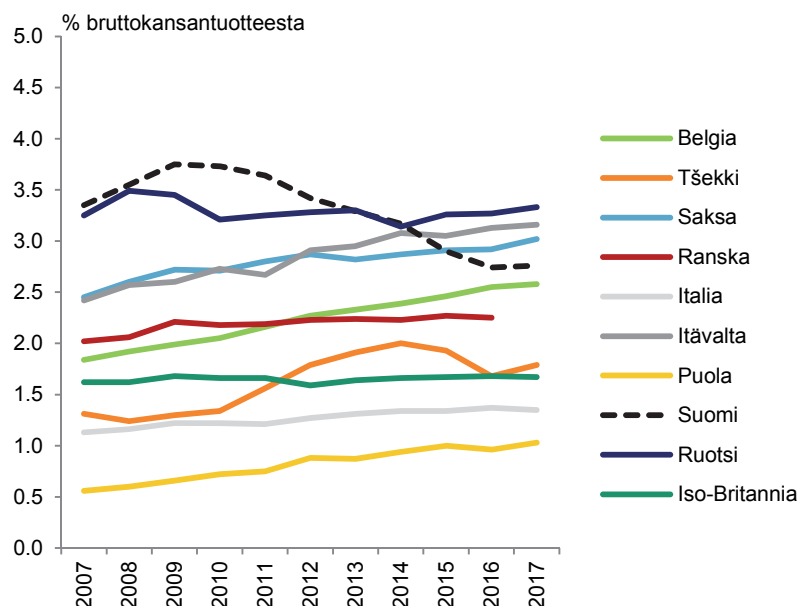
Teollisuudessa aineellisten investointien osuus arvonlisäyksestä on Suomessa pitkään ollut kilpailijamaita alhaisempi (kuva 15). Vuonna 2017 osuus oli lähellä Saksan tasoa, mutta selvästi alhaisempi esimerkiksi Itä-Euroopan kilpailijamaihin verrattuna. Sen sijaan aineettomien investointien osuus arvonlisäyksestä oli Suomessa 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopussa monia kilpailijamaita korkeampi ja lähellä Ruotsin tasoa. Osuus on kuitenkin laskenut voimakkaasti, pääasiassa elektroniikkateollisuuden kehityksen vuoksi. Jos elektroniikkateollisuuden vaikutusta ei huomioida, kehitys on tasaisempi.

Kuva 15 Valmistavan teollisuuden investoinnit suhteessa arvonlisäykseen Suomessa ja kilpailijamaissa

Teollisuudessa aineellisten investointien osuus arvonlisäyksestä on Suomessa ollut muihin kilpailijamaihin verrattuna alhainen, mutta saavutti esimerkiksi Saksan tason vuonna 2017. Aineettomien investointien osuus arvonlisäyksestä on Suomessa ollut korkea, mutta se on laskenut voimakkaasti elektroniikkateollisuuden kehityksen vuoksi. Kuvaajiin sisältyy tehdasteollisuus mutta ei kaivostoimintaa ja louhintaa (*Suomi ilman elektroniikkateollisuutta). Lähde: Eurostat

Aineettomien investointien lasku Suomessa heijastuu myös tutkimus- ja tuotekehitysrahoituksessa, jonka osuus bruttokansantuotteesta on Suomessa laskenut kilpailijamaita voimakkaammin (kuva 16). Vielä 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopussa osuus oli muita kilpailijamaita korkeampi, mutta se on viime vuosina laskenut Ruotsia, Itävaltaa ja Saksaa alhaisemmalle tasolle. Saksassa ja Itävallassa tutkimus- ja tuotekehitysrahoituksen osuus bruttokansantuotteesta on noussut tasaisesti, kun taas Ruotsissa kehitys on ollut tasaisempaa. Tutkimus- ja tuotekehitysrahoitukseen sisältyy tässä yhteydessä sekä julkisen että yksityisen sektorin rahoitus, mutta myös ulkomainen ja muu rahoitus. Suomessa yksityisen ja julkisen sektorin tutkimus- ja kehitysrahoitus on vähentynyt vuodesta 2011 alkaen.

Kuva 16 Tutkimus- ja tuotekehityusrahoituksen kehitys Suomessa ja kilpailijamaissa
Tutkimus- ja tuotekehityusrahoitus

Suomessa tutkimus- ja tuotekehityusrahoituksen osuus bruttokansantuotteesta on laskenut kilpailijamaihin verrattuna voimakkaasti 2010-luvulla. Lähde: Eurostat

2.2 Viennin, työllisyyden ja arvonlisäyksen kehitys

2.2.1 Yhteenveto

Suomen valmistavan teollisuuden positiiviset yhteiskunnalliset vaikutukset, kuten vientitulot, suora työllisyys ja suora arvonlisäys, ovat kehittyneet muita kilpailijamaita heikommin finanssikriisin jälkeen. Kehitystä selittävät pääasiassa muutokset elektroniikkateollisuudessa. Suomen kilpailijamaista valmistavan teollisuuden vienti, työllisyys ja arvonlisä ovat nousseet eniten Puolassa ja Saksassa.

2.2.2 Tarkastelunäkökulma

Valmistavalla teollisuudella on sekä positiivisia että negatiivisia suoria ja epäsuoria vaikutuksia yhteiskuntaan. Positiivisia vaikutuksia ovat tyypillisesti toiminnan taloudelliset vaikutukset, kun taas ympäristövaikutukset ovat usein negatiivisia. Suoria vaikutuksia aiheutuu tyypillisesti tuotannollisesta toiminnasta ja epäsuoria vaikutuksia muun muassa ostopanosten valmistuksesta ja kuljetuksesta.

Vientiteollisuuden vaikutuksia yhteiskuntaan on tässä yhteydessä tarkasteltu kansantalouden kannalta. Tarkasteluun sisältyvät vientitulojen, työllisyyden ja arvonlisäyksen kehitys. Työllisyyden ja arvonlisäyksen osalta tarkastelu sisältää teollisen toiminnan suorat vaikutukset, mutta ei epäsuoria vaikutuksia esimerkiksi ostopanosten valmistuksen tai teolliseen toimintaan liittyvien palvelujen osalta. Tarkastelussa on hyödynnetty Eurostatin tilastoja.

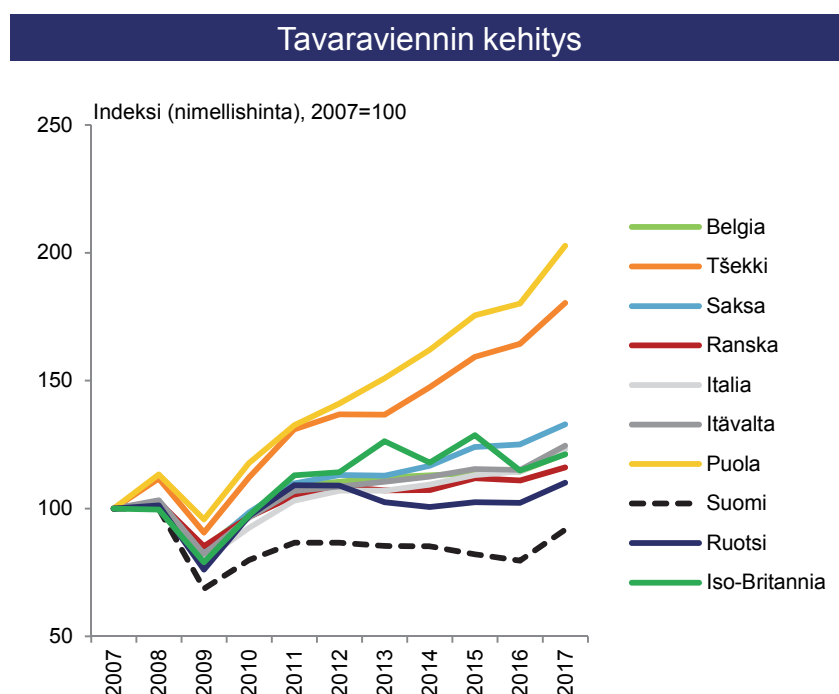
2.2.3

Havainnot

Vientitulot

Suomen tavaravienti on kehittynyt muita maita hitaammin (kuva 17). Kehitystä selittää pääosin elektroniikkateollisuuden viennin voimakas lasku. Kehitystä ovat lieventäneet metsäteollisuuden elpyminen finanssikriisin aikaisesta notkahduksesta ja viime vuosina myös kulkuneuvoteollisuuden viennin kasvu. Suomen kilpailijamaista voimakkaimmin on kasvanut Puolan vienti. Puolassa vienti on kasvanut usealla eri toimialalla, erityisesti teknologiateollisuudessa (esimerkiksi koneet, laitteet ja kulkuneuvot) sekä kemianteollisuudessa (esimerkiksi kemikaalit ja kemiantuotteet sekä kumi- ja muovituotteet). Myös Tšekissä viennin kasvu on ollut voimakasta. Vienti on kasvanut tasaisesti myös Saksassa, erityisesti teknologiateollisuudessa (esimerkiksi koneet ja laitteet sekä kulkuneuvot) mutta myös kemianteollisuudessa (esimerkiksi kemikaalit ja kemiantuotteet, lääketeollisuuden tuotteet).

Kuva 17 Tuotteiden viennin arvon kehitys Suomessa ja kilpailijamaissa

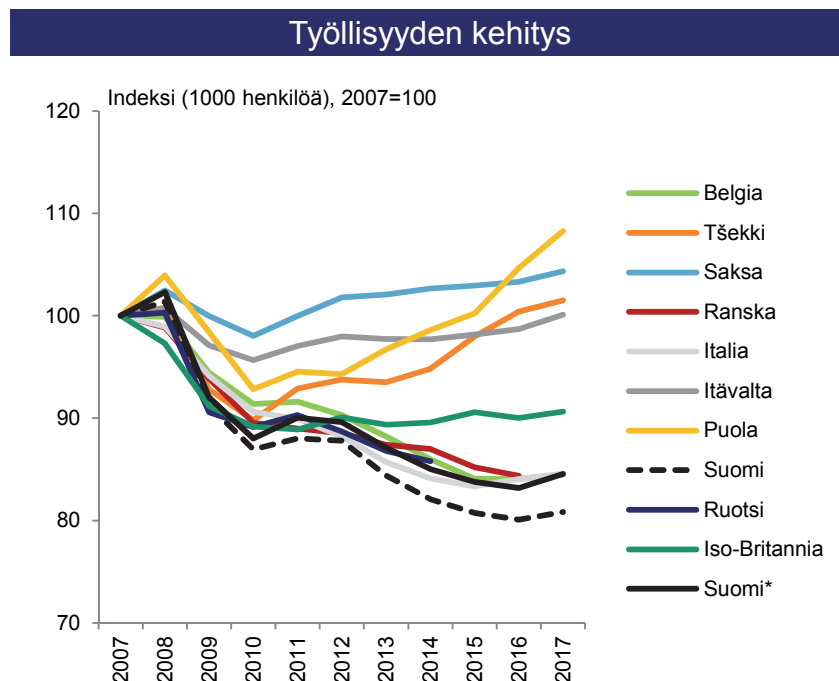

Suomen tuotevienti on kehittynyt muita maita hitaammin. Kehitystä selittää pääosin elektroniikkateollisuuden viennin voimakas lasku.
Lähde: Eurostat

Työllisyys

Eurostatin tilastojen perusteella Suomessa valmistavan teollisuuden työllisyys on laskenut voimakkaasti finanssikriisin jälkeen (kuva 18). Tilastot osoittavat, että eniten työllisyys on vähentynyt elektroniikkateollisuudessa, mutta myös metsä- ja metalliteollisuudessa. Tämä heijastuu siinä, että työllisyys on Suomessa kehittynyt kilpailijamaita heikommin, vaikka elektroniikkateollisuuden vaikutusta ei huomioida. Suomen kilpailijamaista Puolassa valmistavan teollisuuden työllisyys on kasvanut erityisen voimakkaasti useilla eri toimialoilla. Myös Saksassa työllisyys on kehittynyt kilpailijamaihin verrattuna positiivisesti. Saksassa työllisten määrä on lisääntynyt erityisesti koneiden ja laitteiden valmistuksessa.

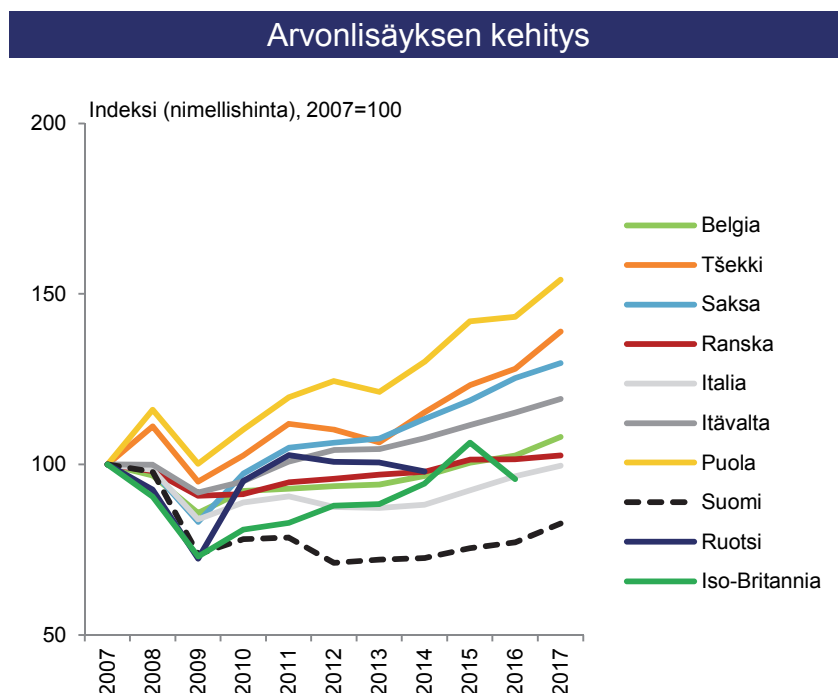
Kuva 18 Valmistavan teollisuuden työllisyyden kehitys Suomessa ja kilpailijamaissa

Suomessa teollisuuden työllisyyden kehitys on laskenut voimakkaasti finanssikriisin jälkeen. Eniten työllisten määrä on vähentynyt elektroniikkateollisuudessa, mutta myös metsä- ja metalliteollisuudessa. Kuvaajaan sisältyvät tehdasteollisuus sekä kaivostoiminta ja louhinta (*Suomi ilman elektroniikkateollisuutta) Lähde: Eurostat

Arvonlisäys

Suomessa valmistavan teollisuuden arvonlisäys on laskenut voimakkaasti finanssikriisin jälkeen ja on kehittynyt kilpailijamaihin verrattuna hitaammin (kuva 19). Laskua selittää erityisesti elektroniikkateollisuuden arvonlisäyksen lasku. Suomen kilpailijamaista Puolassa, Tšekissä ja Saksassa teollisuuden arvonlisäys on kasvanut suhteellisesti eniten. Puolassa arvonlisäys on kasvanut erityisesti elintarvike- ja metalliteollisuudessa. Tšekissä arvonlisäyksen kasvu muodostuu suurelta osin kulkuneuvoteollisuuden arvonlisäyksestä. Saksassa arvonlisäys on kasvanut erityisesti kulkuneuvojen valmistuksessa, mutta myös muilla toimialoilla kuten koneiden ja laitteiden valmistuksessa, kemian- ja elintarviketeollisuudessa sekä metallituotteiden valmistuksessa.

Kuva 19 Valmistavan teollisuuden arvonlisäyksen kehitys Suomessa ja kilpailijamaissa

Suomessa teollisuuden arvonlisäys (brutto) on laskenut voimakkaasti finanssikriisin jälkeen, ja on kehittynyt kilpailijamaihin verrattuna hitaammin. Laskua selittää elektroniikkateollisuuden arvonlisäyksen lasku. Kuvaajaan sisältyvät tehdasteollisuus sekä kaivostoiminta ja louhinta Lähde: Eurostat

3 VIENTITEOLLISUUDEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

3.1 Yhteenveto

Suomella on useita laadullisia ja rakenteellisia toimintaympäristöön liittyviä vahvuuksia kuten yhteiskunnan toimivuus ja julkisen hallinnon avoimuus. Muita vahvuuksia ovat rahoitusjärjestelmän kehittyneisyys (erityisesti PK- ja startup-yritysten näkökulmasta) sekä osaaminen (muun muassa koulutuksen laadun näkökulmasta). Suomen vahvuudeksi katsotaan myös helppous löytää osaavia työntekijöitä, tosin se ei huomioi eri toimialojen erityisosaamistarpeita eikä maan sisäistä työntekijöiden liikkuvuutta, joka on yksi Suomen keskeisistä heikkouksista. Muita työmarkkinoiden toimivuuteen liittyviä heikkouksia on Suomessa palkkauksen ja irtisanomisen joustavuus. Myös yleinen suhtautuminen yrittäjärisktiin, joka on yksi liiketoiminnan dynaamisuutta kuvaavista mittareista, on Suomessa esimerkiksi Saksaan ja Ruotsiin verrattuna selvästi heikompi. Suomen kilpailijamaista Saksa menestyy useilla toimintaympäristön laadullista ja rakenteellista kilpailukykyä kuvaavilla mittareilla. Saksan suhteelliset vahvuudet liittyvät työmarkkinoiden toimivuuteen, logistiikan suorituskykyyn, innovaatiokykyyn, liiketoiminnan dynaamisuuteen sekä rahoitusjärjestelmään. Työmarkkinoiden osalta vahvuuksia ovat erityisesti maan sisäinen työntekijöiden liikkuvuus sekä palkkauksen suhde työntekijän tuottavuuteen. Innovaatiokyvyssä vahvuuksia ovat erityisesti yritys- ja organisaatioklustereiden laajuus ja kehittyneisyys sekä yritysten sisäinen ja ulkoinen yhteistyö. Vastaavasti liiketoiminnan dynaamisuudessa vahvuuksia ovat erityisesti yritysten suotuisuus riskipitoisille ja mullistaville liiketoimintatavoille. Rahoitusjärjestelmän osalta Saksan sijoitus on vahva erityisesti rahoituksen saatavuudessa PK-sektorille sekä riskipääoman saatavuudessa startup-yrityksille.

Ruotsin vahvuuksia ovat Suomen ja Saksan tapaan laadulliset ja rakenteelliset tekijät. Ruotsissa näitä ovat muun muassa osaaminen, tieinfrastruktuuri ja liiketoiminnan dynaamisuus. Osaamisessa Ruotsi sijoittuu hyvin erityisesti mittareilla, jotka kuvaavat yritysten panostusta työntekijöiden koulutukseen ja kehittämiseen sekä aktiivisen väestön digitaalista osaamista. Infrastruktuurissa Ruotsi sijoittuu Suomen kilpailijamaista parhaiten tieverkon yhdistävyyttä kuvaavalla mittarilla. Liiketoiminnan dynaamisuudessa Ruotsin vahvuuksia ovat erityisesti uusien ja innovatiivisten yritysten kasvuvauhti. Energiaintensiivisessä teollisuudessa erityisesti sähkön hankintakustannus on Ruotsissa ollut Suomea alhaisempi.

Puola ja Tšekki erottuvat vahvoina kustannuksiin liittyvien kilpailukykytekijöiden, erityisesti työn kustannusten, osalta. Myös dieselin hinta on näissä maissa alhainen moneen muuhun Länsi-Euroopan kilpailijamaahan verrattuna. Vastaavasti laadullisessa ja rakenteellisessa kilpailukyvyssä erityisesti Puolan sijoitus on heikko usean eri tekijän osalta.

3.2 Tarkastelunäkökulma

Kansallinen toimintaympäristö sisältää vientiteollisuuden tuotannontekijät ja ostopanokset ja vaikuttaa siten suoraan yritysten kansainväliseen kilpailukykyyn. Kansallinen toimintaympäristö koostuu sekä laadullisista ja rakenteellisista että määrällisistä tekijöistä, joilla on suora vaikutus yrityksiin ostopanosten kautta tai epäsuora vaikutus yleisen toimintaympäristön kautta.

Laadullisen ja rakenteellisen toimintaympäristön tarkastelussa on hyödynnetty pääasiassa kansainvälisen kilpailukykyvertailun The Global Competitiveness Report (World Economic Forum) tuloksia. Logistiikan osalta hyödynnettiin myös Logistics Performance Index (The World Bank) tuloksia sekä verotuksen osalta International Tax Competitiveness Index (Tax Foundation) tuloksia. Tarkastelu kohdistui osaamiseen, työmarkkinoiden toimivuuteen sekä infrastruktuuriin ja logistiikkaan, mutta myös rahoitukseen, yhteiskunnan toimivuuteen, innovaatiokykyyn ja liiketoiminnan dynaamisuuteen. Kukin näistä osa-alueista käsittää lukuisia eri mittareita, joista tässä yhteydessä huomioitiin ne, jotka ovat keskeisiä kilpailukyisen toimintaympäristön kannalta. Nämä mittarit valittiin tarkastelemalla niitä tekijöitä, joissa Yhdysvallat sijoittuvat maailman kärkeen (sijoitus 1-3). Yhdysvallat on luokiteltu World Economic Forumien vertailussa maailman kilpailukykyisimmäksi maaksi, mikä tukee sen valintaa tarkastelun vertailukohdaksi.

Yleisesti toimintaympäristön laadullisten ja rakenteellisten erojen objektiivinen vertailu on haasteellista. Tässä yhteydessä suuri painoarvo on World Economic Forumien vertailulla, sillä se kattaa laajasti eri toimintaympäristön teemoja ja noudattaa samaa metodologiaa kaikkien maiden osalta. Osa vertailun mittareista referoi toisia kansainvälisiä kvantitatiivisia vertailuja, kun taas osa mittareista perustuu kyselytutkimukseen ja siten kyselyyn osallistuneiden henkilöiden näkemyksiin. Vertailu sisältää kokonaisuudessaan noin 100 mittaria, joista tähän tarkasteluun on valittu noin 20. Lähes kaikki valitut mittarit perustuvat World Economic Forumien kyselytutkimukseen.

Määrällisiä ostopanoksiin vaikuttavia tekijöitä arvioitiin työn ja energian kustannusten sekä resurssien saatavuuden näkökulmasta. Määrällisen toimintaympäristön tarkastelussa hyödynnettiin julkisia tilastoja ja raportteja (Eurostat, IEA, The Tax Foundation) sekä Pöyryn laskelmia ja tietokantoja. Ostopanosten kustannukset työn ja energian osalta sisältävät sekä markkinahinnan että regulatiivisen kustannuksen.

Esimerkiksi energiassa markkinahinnan määräytymiseen vaikuttaa suurelta osin kansainväliset tai alueelliset energiamarkkinat, mutta muun muassa veroihin ja mahdollisiin muihin maksuihin, sekä maksuhelpotuksiin on mahdollista vaikuttaa kansallisesti. Raaka-aineiden hinnat määräytyvät tyypillisesti markkinaperusteisesti ilman regulatiivista kustannusta.

Tarkastelun tulokset kuvaavat maiden välistä suhteellista kilpailukykyä yritysten toimintaympäristönä. Ne eivät kuvaa yksittäisten laitosten, yritysten tai eri teollisuudenalojen absoluuttista tai suhteellista kilpailuasemaa kansainvälisillä vientimarkkinoilla. Esimerkiksi maa, joka menestyy useissa laadullista ja rakenteellista kilpailukykyä kuvaavissa vertailuissa (kuten osaaminen, innovaatiot, infrastruktuuri) näyttäytyy kansainvälisessä vertailussa kilpailukykyisenä toimintaympäristönä. Siitä huolimatta kyseisessä maassa voi olla yksittäisiä teollisuudenaloja, yrityksiä tai tuotantolaitoksia, joiden kansainvälinen kilpailukyky on heikko johtuen muista kuin laadullisista ja rakenteellisista tekijöistä.

3.2.1 Havainnot – Laadulliset ja rakenteelliset kilpailukykytekijät

Osaaminen

World Economic Forumin mukaan osaaminen tukee tuottavuutta, sillä korkeasti koulutetulla väestöllä on hyvä kollektiivinen kyky suoriutua tehtävistä, siirtää tietoa nopeasti sekä kehittää ja soveltaa uutta tietoa. Osaamisen mittareiksi on tässä yhteydessä valittu yritysten panostukset työntekijöiden koulutukseen ja kehittämiseen, ammatillisen koulutuksen laatu, valmistuneiden osaamisen soveltuvuus liike-elämän tarpeisiin, aktiivisen väestön digitaalinen osaaminen, osaavien työntekijöiden löytämisen helppous sekä luovan ja kriittisen ajattelun painotus opetuksessa.

Osaamisen suhteen Suomi sijoittuu kaikkien valittujen mittareiden osalta maailman kymmenen parhaan joukkoon (kuva 20). Suomen kilpailijamaista myös Ruotsi ja Saksa sijoittuvat kansainvälisessä vertailussa hyvin. Ruotsin erityisvahvuutena pidetään aktiivisen väestön digitaalista osaamista, sen sijaan osaavien työntekijöiden löytämisen helppous sekä ammatillisen koulutuksen laatu heikentävät Ruotsin sijoitusta. Vastaavasti Saksassa aktiivisen väestön digitaalinen osaaminen on luokiteltu heikommaksi kuin Suomessa ja Ruotsissa. Italia, Tšekki ja Puola ovat esimerkkejä Suomen kilpailijamaista, joissa osaaminen on valittujen mittareiden osalta selkeästi heikompaa kuin Suomessa.

Osaavien työntekijöiden löytämisen helppous on tässä yhteydessä yksi osaamista kuvaavista mittareista, joissa Suomen sijoitus on suhteellisen vahva muihin kilpailijamaihin verrattuna. Se ei kuitenkaan kuvaa maan sisäistä työntekijöiden liikkuvuutta, joka tässä yhteydessä käsitellään osana työmarkkinoiden toimivuutta, ja jossa Suomen sijoitus on erityisen heikko. Lisäksi se ei huomioi vientiteollisuuden eri toimialojen osaamiseen liittyviä erityistarpeita. Esimerkiksi toimialoilla, joilla vaaditaan tiettyjä taitoja, kuten matemaattis-luonnontieteellistä tai teknistä osaamista, osaavien työntekijöiden saatavuus voi muodostua ongelmaksi.

Kuva 20 Suomen ja kilpailijamaiden suhteellinen kilpailukyky osaamisessa

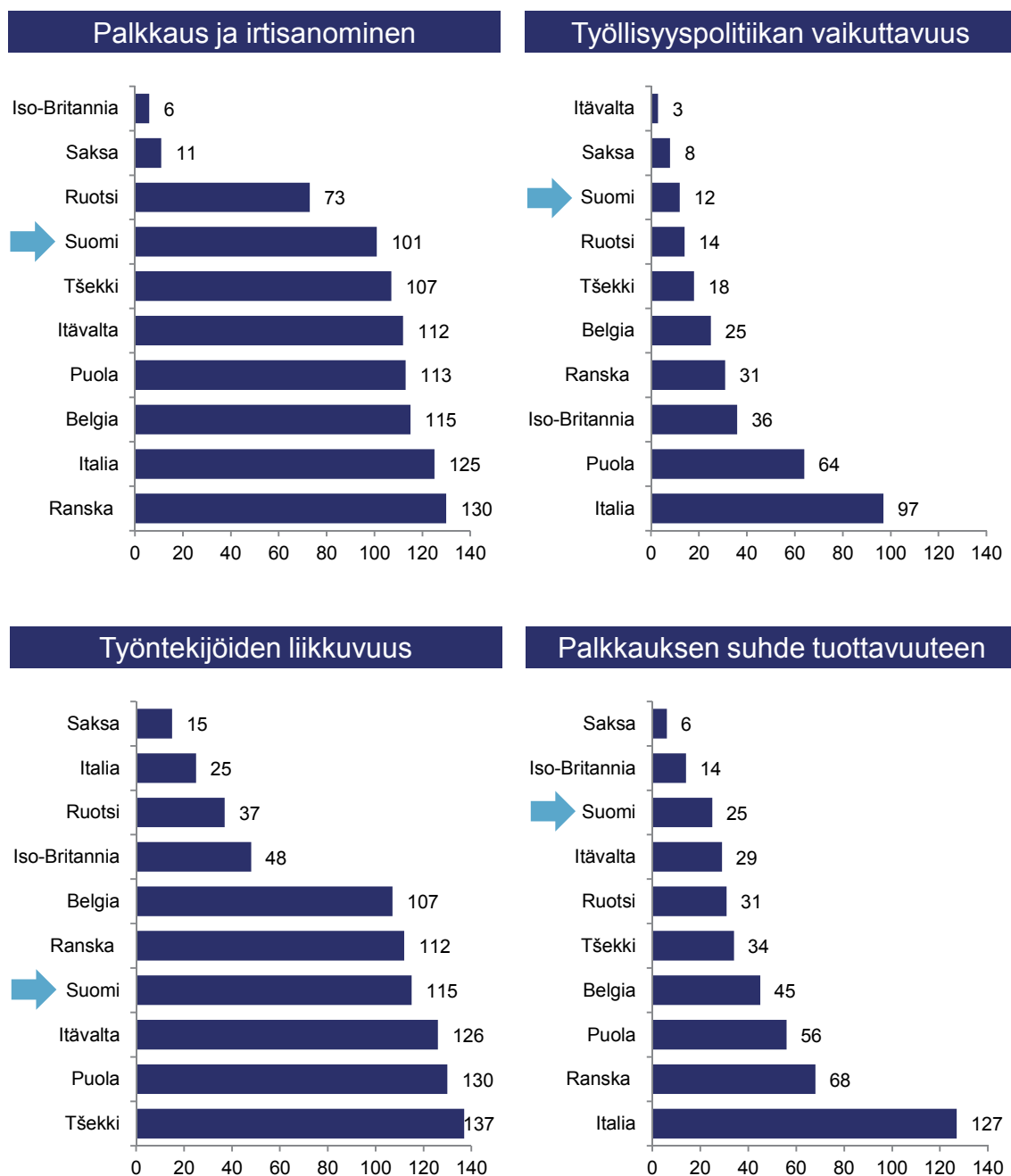

Taulukot kuvaavat maiden suhteellista sijoitusta 140:n maan joukossa, ja alhainen arvo kuvaa vahvaa kilpailukykyä. Osaamisen suhteen Suomi sijoittuu useimpien valittujen mittareiden osalta maailman viiden parhaan joukkoon, poikkeuksena yritysten panostukset työntekijöiden koulutukseen ja kehittämiseen, jossa suomen sijoitus on 10. Havainnot perustuvat World Economic Forumin kyselytutkimuksella keräämiin tietoihin, jotka perustuvat vastaajien henkilökohtaisiin näkemyksiin. Lähde: World Economic Forum

Työmarkkinoiden toimivuus

Työmarkkinoiden toimivuuden katsotaan tukevan tuottavuutta, mikäli työntekijät toimivat heille parhaiten soveltuvissa ja kykyjä vastaavissa tehtävissä ja mikäli työntekijöiden osaamista kehitetään. World Economic Forumin mukaan maat, jotka pystyvät yhdistämään työmarkkinoiden joustavuuden sekä työntekijöiden oikeuksien suojelun, pystyvät varautumaan yllättäviin muutoksiin sekä uudistamaan talouden rakennetta. Työmarkkinoiden toimivuuden mittareiksi on tässä yhteydessä valittu työntekijöiden palkkaamisen ja irtisanomisen joustavuus, työllisyyspolitiikan vaikuttavuus työttömien uudelleen kouluttautumisessa ja työllistymisessä, maan sisäinen työntekijöiden liikkuvuus sekä palkkauksen suhde työn tuottavuuteen.

Työmarkkinoiden toimivuudessa Suomen kilpailukyky on valittujen mittareiden osalta heikempi kuin esimerkiksi Saksassa (kuva 21). Minkään valitun mittarin osalta Suomi ei sijoitu maailman kymmenen kärkeen joukkoon. Parhaiten Suomi sijoittuu mittarissa, jossa arvioidaan työllisyyspolitiikan vaikuttavuutta työttömien uudelleen kouluttautumisessa ja työllistymisessä. Heikoin sijoitus on maan sisäisessä työntekijöiden liikkuvuudessa. Suomen kilpailijamaista Saksa menestyy suhteellisen hyvin kaikissa valituissa mittareissa. Ranska ja Puola ovat esimerkkejä maista, joissa työmarkkinoiden toimivuus on valituissa mittareissa Suomea selkeästi heikompaa.

Kuva 21 Suomen ja kilpailijamaiden suhteellinen kilpailukyky työmarkkinoiden toimivuudessa

Taulukot kuvaavat maiden suhteellista sijoitusta 140:n maan joukossa. Alhainen arvo kuvaa vahvaa kilpailukykyä. Työmarkkinoiden toimivuudessa Suomen kilpailukyky on valittujen mittarien osalta heikompi kuin esimerkiksi Saksassa. Minkään valitun mittarin osalta Suomi ei sijoitu maailman kymmenen kärkeen joukkoon. Havainnot perustuvat World Economic Forumin kyselytutkimuksella keräämiin tietoihin, jotka perustuvat vastaajien henkilökohtaisiin näkemyksiin. Lähde: World Economic Forum

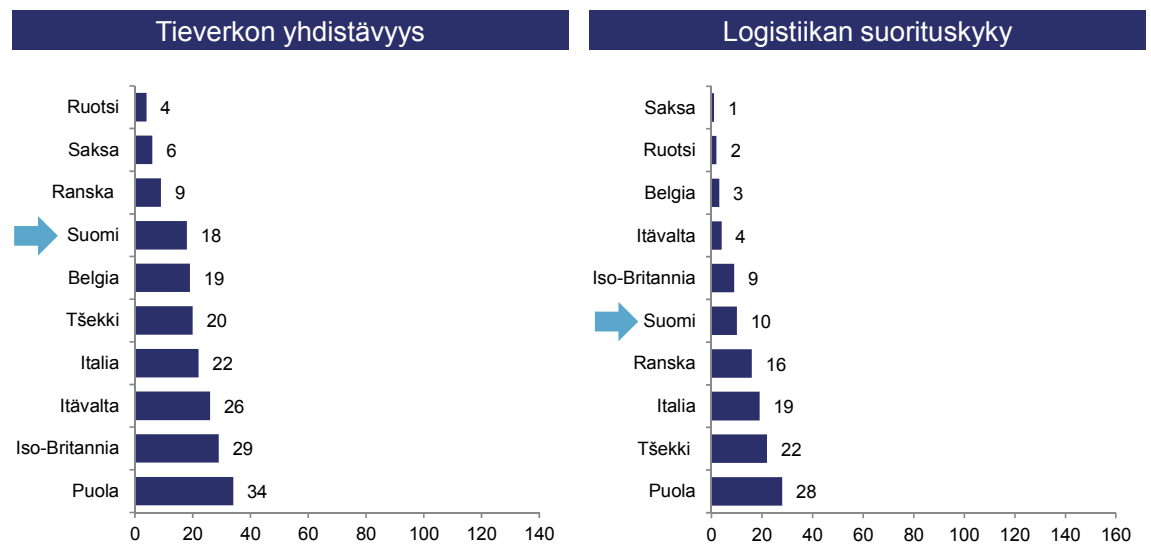
Infrastrukturi ja logistiikka

Kehittynyt infrastrukturi alentaa kuljetusten ja liiketoiminnan kustannuksia sekä edistää tavaroiden ja ihmisten liikkumista sekä tiedon siirtoa yksittäisen maan sisällä ja maiden välillä. Hyvien liikenneyhteyksien katsotaan siten yleisesti tukevan talouden vaurautta. Lisäksi kehittynyt infrastrukturi varmistaa perusedellytysten, kuten sähkön ja veden, häiriöttömän jakelun.

Infrastruktuurin laadun mittariksi on tässä yhteydessä valittu tieverkon yhdistävyys, joka kuvaa myös tieverkon laatua mittaamalla reittien keskimääräistä ajonopeutta sekä suoruutta vähintään kymmenen suurimman asutuskeskittymän välillä. Lisäksi arvioitiin logistiikan suorituskykyä, jonka laadullisia ja rakenteellisia mittareita ovat The World Bankin vertailussa tullausprosessin tehokkuus, kauppa- ja kuljetusinfrastruktuurin laatu, kilpailukykyisen kuljetuksen järjestämisen helppous, logistiikkapalvelujen taso ja laatu, toimitusten jäljitettävyyden ja toimitusten täsmällisyys.

Tieverkon yhdistävyyden osalta Suomen kilpailukyky on suhteellisen heikko, erityisesti Ruotsiin ja Saksaan verrattuna (kuva 22). Kun verrataan kansainvälisen logistiikan suorituskykyä, Suomen kansainvälinen sijoitus on hieman parempi. Logistiikan suorituskykyä kuvaavassa maailmanlaajuisessa vertailussa Saksa on useana viime vuonna luokiteltu maailman kärkimaaksi. Suomen kilpailijamaista Puola sijoittuu erityisen heikosti sekä tieverkon yhdistävyyttä että logistiikan suorituskykyä kuvaavassa vertailuissa.

Kuva 22 Suomen ja kilpailijamaiden suhteellinen kilpailukyky tieverkoston yhdistävyydessä ja logistiikan suorituskykyssä

Taulukot kuvaavat maiden suhteellista sijoitusta 140:n (tieverkon yhdistävyys) ja 160:n (logistiikan suorituskyky) maan joukossa. Alhainen arvo kuvaa vahvaa kilpailukykyä. Tieverkon yhdistävyyden osalta Suomen kilpailukyky on suhteellisen heikko, erityisesti Saksaan ja Ruotsiin verrattuna. Kun verrataan kansainvälisen logistiikan suorituskykyä, Suomen kansainvälinen sijoitus on hieman parempi. Lähde: World Economic Forum ja The World Bank

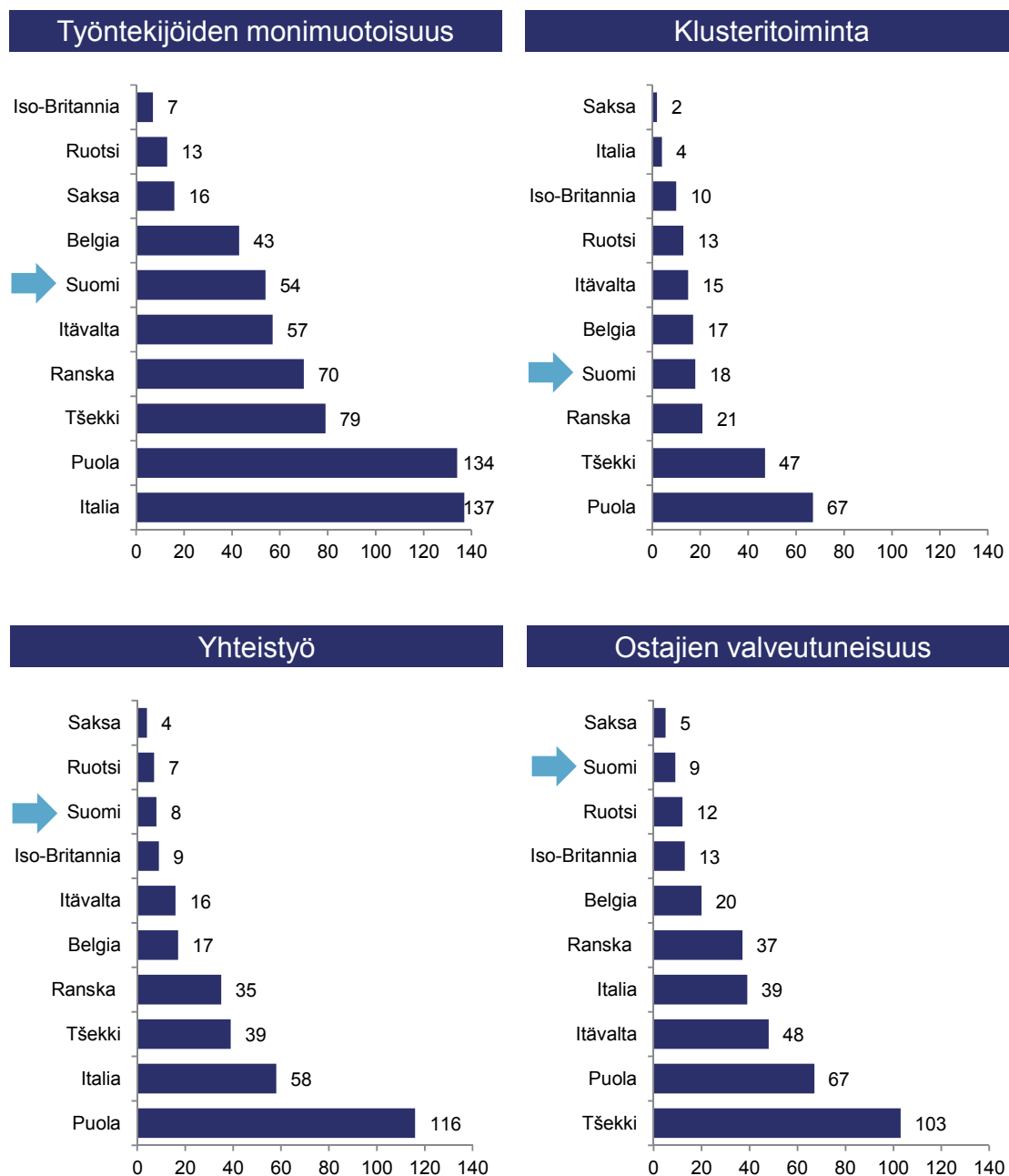
Innovaatiokyky

World Economic Forumiin mukaan mailla, jotka pystyvät luomaan tietoa ja kannustavat yhteistyöhön ja poikkitieteellisyteen, on paremmat valmiudet luoda innovatiivisia ratkaisuja ja liiketoimintamalleja. Tällä puolestaan on vaikutusta tulevaisuuden talouskehitykseen. Innovaatiokyvyn mittareiksi on tässä yhteydessä valittu työntekijöiden monimuotoisuus (mukaan lukien etninen, uskonnollinen ja seksuaalinen suuntautuneisuus ja sukupuoli), yritys- ja organisaatioklustereiden laajuus ja kehittyneisyys, yhteistyö (mukaan lukien yritysten sisäinen yhteistyö ja ideointi, yritysten ulkoinen yhteistyö, ideointi ja innovointi, yritysten ja yliopistojen välinen yhteistyö tutkimuksessa ja tuotekehityksessä), sekä ostajien valvutuneisuus hankinnoissa (laadullisten tekijöiden painotus hinnan sijaan).

Innovaatiokyvyn osalta Saksa on luokiteltu maailman kärkimaaksi, ja Saksan vahvuuksia ovat muun muassa yritys- ja organisaatioklustereiden laajuus ja kehittyneisyys sekä yritysten sisäinen ja ulkoinen yhteistyö (kuva 23). Yhteistyö on

katsoo myös Suomen vahvuudeksi, tosin työntekijöiden monimuotoisuuden ja klusteritoiminnan osalta Suomen sijoitus on esimerkiksi Saksaan ja Ruotsiin verrattuna heikko. Myös Ruotsi ja Iso-Britannia menestyvät kansainvälisessä vertailussa hyvin. Innovaatiokyvyssä Puolan ja Tšekin asema on valittujen mittarien osalta heikko verrattuna muihin kilpailijamaihin.

Kuva 23 Suomen ja kilpailijamaiden suhteellinen kilpailukyky innovaatiokyvyssä

Taulukot kuvaavat maiden suhteellista sijoitusta 140:n maan joukossa. Alhainen arvo kuvaa vahvaa kilpailukykyä. Innovaatiokyvyn osalta Saksa on luokiteltu maailman kärkimaaksi, ja Saksan vahvuuksia ovat muun muassa yritys- ja organisaatioklustereiden laajuus ja kehittyneisyys sekä yritysten sisäinen ja ulkoinen yhteistyö. Yhteistyö on katsottu myös Suomen vahvuudeksi, tosin työntekijöiden monimuotoisuuden ja klusteritoiminnan osalta Suomen sijoitus on esimerkiksi Saksaan mutta myös Ruotsiin verrattuna heikompi. Havainnot perustuvat World Economic Forumin kyselytutkimuksella keräämiin tietoihin, jotka perustuvat vastaajien henkilökohtaisiin näkemyksiin. Lähde: World Economic Forum

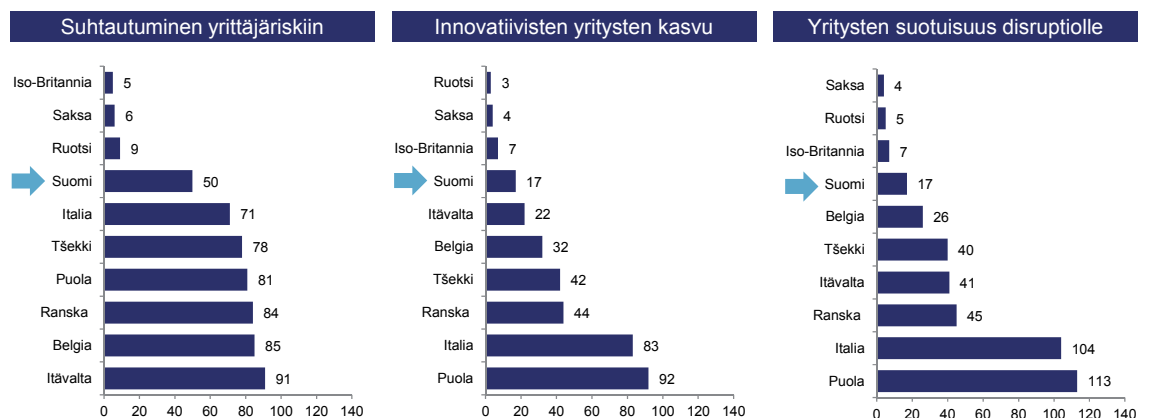
Liiketoiminnan dynaamisuus

World Economic Forumin mukaan dynaaminen yksityinen sektori parantaa tuottavuutta ottamalla riskejä, testaamalla uusia konsepteja sekä luomalla innovatiivisia tuotteita ja palveluja. Samoin World Economic Forumin mukaan ympäristössä, jossa liiketoiminta altistuu säännöllisille murroksille ja uudelleensuuntautumisille, talousjärjestelmä kestää paremmin teknologisia mullistuksia. Liiketoiminnan dynaamisuuden mittareiksi on tässä yhteydessä valittu väestön asennoituminen yrittäjäriskiä, uusien ja innovatiivisten yritysten kasvuvauhti sekä yritysten suotuisuus riskipitoisille ja mullistaville liiketoimintaideoille.

Suomen kilpailijamaista Saksa ja Ruotsi menestyvät useilla valituilla liiketoiminnan dynaamisuutta kuvaavilla mittareilla (kuva 24). Molempien vahvuuksia ovat erityisesti uusien ja innovatiivisten yritysten kasvuvauhti sekä yritysten suotuisuus riskipitoisille ja mullistaville liiketoimintaideoille. Suomen kilpailijamaista myös Iso-Britannia menestyy kansainvälisessä vertailussa hyvin.

Suomen sijoitus liiketoiminnan dynaamisuutta kuvaavissa mittareissa on moneen kilpailijamaahan verrattuna hyvä, tosin erityisesti Saksaa ja Ruotsia heikompi. Toisaalta Suomi ei sijoitu missään valitussa mittarissa maailman kymmenen kärkimaan joukkoon. Erityisesti väestön asennoituminen yrittäjäriskiä on Suomen heikkous. Suomen kilpailijamaista muun muassa Puola ja Ranska sijoittuvat heikosti valituissa liiketoiminnan dynaamisuutta kuvaavissa mittareissa.

Kuva 24 Suomen ja kilpailijamaiden suhteellinen kilpailukyky liiketoiminnan dynaamisuudessa

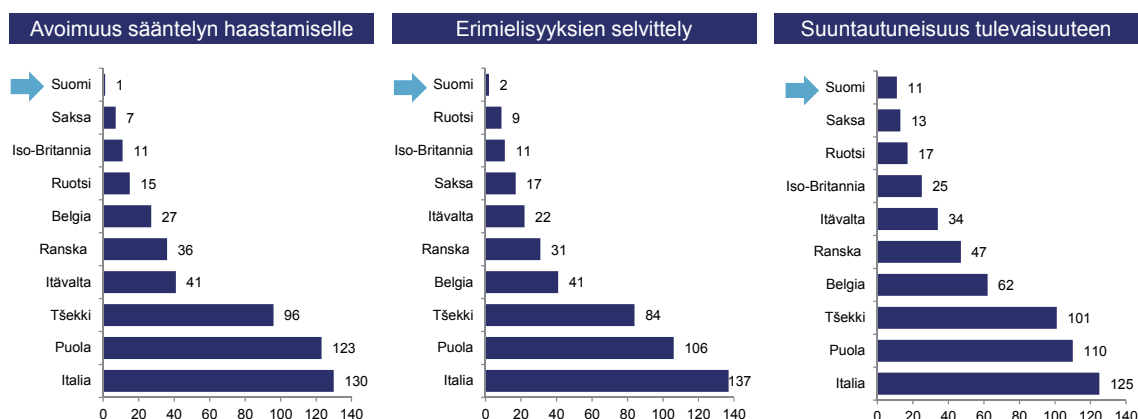
Taulukot kuvaavat maiden suhteellista sijoitusta 140:n maan joukossa. Alhainen arvo kuvaa vahvaa kilpailukykyä. Suomen kilpailijamaista Saksa, Ruotsi ja Iso-Britannia menestyvät kaikilla valituilla liiketoiminnan dynaamisuutta kuvaavilla mittareilla. Suomen sijoitus liiketoiminnan dynaamisuutta kuvaavissa mittareissa on moneen kilpailijamaahan verrattuna hyvä, tosin erityisesti Saksaa ja Ruotsia heikompi. Minkään valitun mittarin osalta Suomi ei sijoitu maailman kymmenen kärkimaan joukkoon. Havainnot perustuvat World Economic Forumin kyselytutkimuksella keräämiin tietoihin, jotka perustuvat vastaajien henkilökohtaisiin näkemyksiin. Lähde: World Economic Forum

Yhteiskunnan toimivuus

Instituutiot vaikuttavat toimintaympäristöön ja väestön taloudelliseen toimintaan sekä säännösten että toimintatapojen kautta. Instituutioiden toimivuuden mittareiksi on tässä yhteydessä valittu yksityisten yritysten mahdollisuudet haastaa julkisen hallinnon toimia tai säännöksiä, hallinnon tehokkuus erimielisyyksien selvittelyssä, sekä julkisen hallinnon tulevaisuudensuuntautuneisuus (mukaan lukien lainsäädännön mukautuminen digitaalisiin liiketoimintamalleihin, politiikkaympäristön vakaus liiketoiminnan näkökulmasta, hallinnon reagointi toimintaympäristön muutoksiin kuten teknologia, väestö, turvallisuus ja talous, sekä hallinnon tulevaisuuteen katsova visio).

Yhteiskunnan toimivuuden osalta Suomi sijoittuu muihin kilpailijamaihin verrattuna hyvin kaikissa valituissa mittareissa (kuva 25). Myös Saksa, Ruotsi ja Iso-Britannia menestyvät kansainvälisessä vertailussa valittujen mittareiden osalta. Suomen kilpailijamaista Italian, Puolan ja Tšekin asema on yhteiskunnan toimivuutta kuvaavien mittareiden osalta heikko.

Kuva 25 Suomen ja kilpailijamaiden suhteellinen kilpailukyky yhteiskunnan toimivuudessa

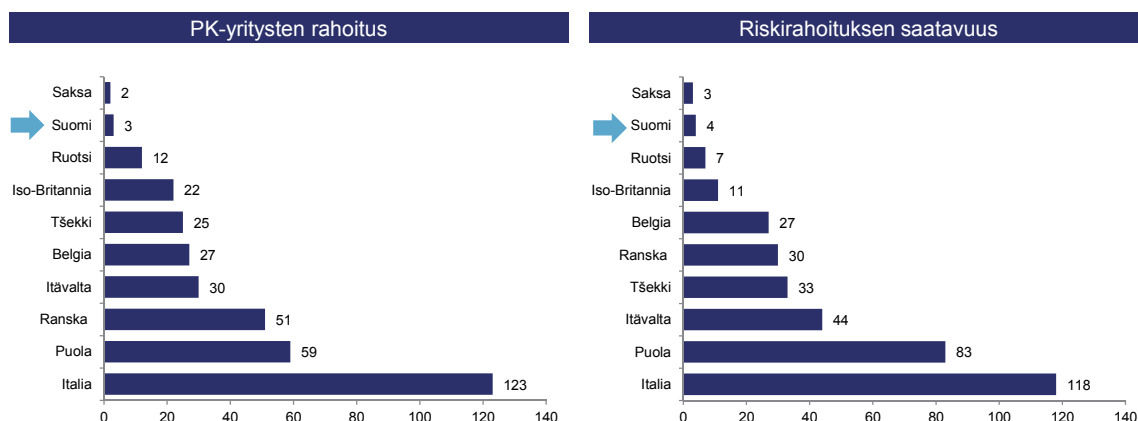

Taulukot kuvaavat maiden suhteellista sijoitusta 140:n maan joukossa. Alhainen arvo kuvaa vahvaa kilpailukykyä. Yhteiskunnan toimivuuden osalta Suomi sijoittuu muihin kilpailijamaihin verrattuna erityisen hyvin kaikissa valituissa mittareissa. Myös Saksa, Ruotsi ja Iso-Britannia menestyvät kansainvälisessä vertailussa valittujen mittareiden osalta. Havainnot perustuvat World Economic Forumin kyselytutkimuksella keräämiin tietoihin, jotka perustuvat vastaajien henkilökohtaisiin näkemyksiin. Lähde: World Economic Forum

Rahoitusjärjestelmän kehittyneisyys

World Economic Forumin mukaan kehittynyt rahoitusjärjestelmä tukee tuottavuutta parantamalla pääoman saatavuutta kannattaviin investointeihin, velallisten valvonnan, informaation laadun ja tehokkaiden maksujärjestelmien avulla sekä ehkäisemällä kriisejä riittävällä rahoituslaitoksiin kohdistuvalla säätelyllä. Rahoitusjärjestelmän kehittyneisyyden mittareiksi valittiin tässä yhteydessä rahoituksen saatavuus PK-sektorille sekä riskipääoman saatavuus startup-yrityksille. Suomen rahoitusjärjestelmä on valituista mittareista yksi maailman kilpailukykyisimmistä yhdessä Saksan kanssa (kuva 26). Myös Ruotsi ja Iso-Britannia sijoittuvat valituissa rahoitusjärjestelmän kehittyneisyyttä kuvaavissa mittareissa hyvin. Italia ja Puola ovat esimerkkejä Suomen kilpailijamaista, joissa rahoitusjärjestelmän kilpailukyky on valituissa mittareissa heikko.

Kuva 26 Suomen ja kilpailijamaiden suhteellinen kilpailukyky rahoitusjärjestelmän kehittyneisyydessä

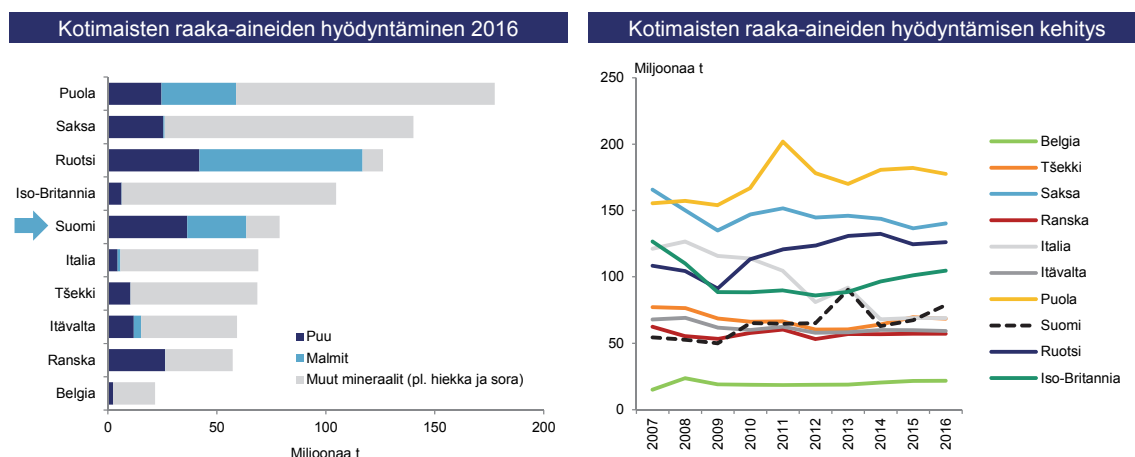
Taulukot kuvaavat maiden suhteellista sijoitusta 140:n maan joukossa. Alhainen arvo kuvaa vahvaa kilpailukykyä. Suomen rahoitusjärjestelmä on valituissa mittareista yksi maailman kilpailukykyisimmistä yhdessä Saksan kanssa. Myös Ruotsi ja Iso-Britannia sijoittuvat valituissa mittareissa hyvin. Havainnot perustuvat World Economic Forumin kyselytutkimuksella keräämiin tietoihin, jotka perustuvat vastaajien henkilökohtaisiin näkemyksiin. Lähde: World Economic Forum

Luonnonvarojen hyödyntäminen

Maissa, joissa on runsaasti kestävästi hyödynnettäviä luonnonvaroja, voidaan katsoa olevan hyvät edellytykset niiden jalostamiseen liittyvälle teolliselle toiminnalle sekä niihin liittyvien klustereiden kehittymiselle. Tässä yhteydessä on tarkasteltu valittujen teollisten luonnonvarojen hyödyntämistä Suomessa ja kilpailijamaissa vuonna 2017, mukaan lukien teolliset raaka-aineet kuten puu, malmit ja muut mineraalit. Hiekka ja sora sekä fossiiliset polttoaineet jätettiin tässä yhteydessä tarkastelun ulkopuolelle.

Suomen kilpailijamaista eniten teollisia luonnonvaroja hyödynnetään Puolassa, Saksassa, Ruotsissa ja Isossa-Britanniassa (kuva 27). Suomessa raaka-aineiden hyödyntämisen rakenne on kilpailijamaihin verrattuna suhteellisen monipuolinen koostuen sekä puusta, malmeista sekä muista teollisista mineraaleista.

Kuva 27 Valittujen kotimaisten raaka-aineiden hyödyntäminen Suomessa ja kilpailijamaissa

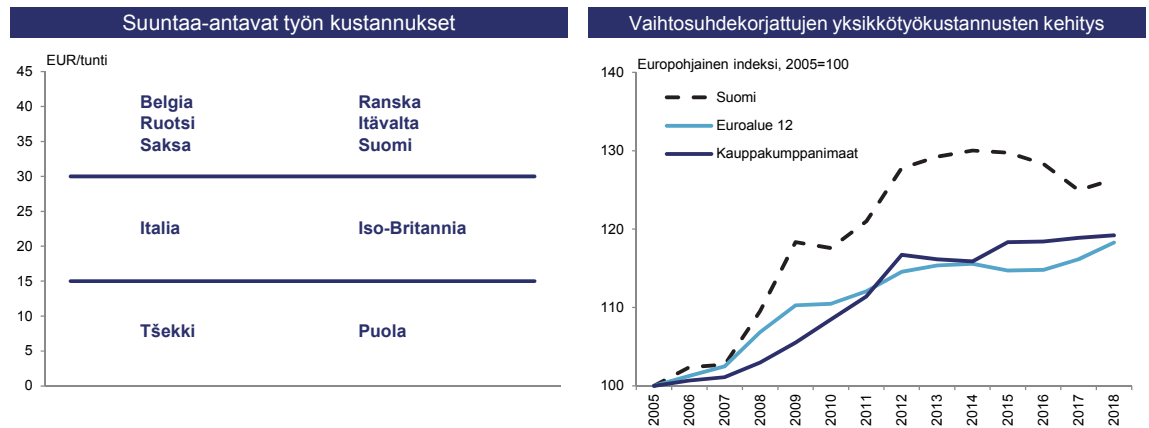

Kaikissa Suomen kilpailijamaissa hyödynnetään kotimaisia luonnonvaroja. Suomessa raaka-aineiden hyödyntämisen rakenne on kilpailijamaihin verrattuna suhteellisen monipuolinen. Erityisesti Ruotsissa malmin hyödyntäminen on lisääntynyt viime vuosina. Lähde: Eurostat

3.2.2 Havainnot – Määrälliset kilpailukykytekijät

Työn kustannus

Työn kustannuksissa on merkittäviä eroja erityisesti Itä- ja Länsi-Euroopan välillä. Esimerkiksi Puolassa ja Tšekissä keskimääräinen työn kustannus valmistavassa teollisuudessa on huomattavasti alhaisempi kuin Suomessa ja muissa Länsi-Euroopan maissa (kuva 28). Vaihtosuhtekorjatut yksikkötyökustannukset ovat Suomessa nousseet muuta euroaluetta voimakkaammin, tosin vuosina 2016 ja 2017 kustannukset ovat laskeneet.

Kuva 28 Työn kustannukset valmistavassa teollisuudessa Suomessa ja kilpailijamaissa

Työn kustannuksissa on merkittäviä eroja Euroopan maiden välillä, erityisesti Itä- ja Länsi-Euroopan välillä. Esimerkiksi Puolassa ja Tšekissä keskimääräinen työn kustannus valmistavassa teollisuudessa on huomattavasti alhaisempi kuin Suomessa ja muissa Länsi-Euroopan maissa. Suomessa vaihtosuhtekorjatut yksikkötyökustannukset laskivat Suomessa vuosina 2016 ja 2017. Lähde: Eurostat ja Suomen Pankki perustuen Tilastokeskuksen ja Euroopan komission tietoihin. Kauppakumppanimaat tässä yhteydessä tarkoittavat perinteisiä teollisuusmaita (14 kpl), ja eroavat siten muualla tässä työssä tarkastelluista kilpailijamaista.

Sähkön kustannukset

Sähkön hankinnan kustannukset muodostuvat pääasiassa sähkön energiahinnan, siirtokustannusten sekä verojen ja muiden regulaatioon liittyvien maksujen perusteella. Kustannuksissa on erityisesti energiahinnan osalta paljon vaihtelua vuosien välillä, jolloin myös sähkön hankintakustannukset voivat vaihdella eri maiden välillä. Tarkasteltaessa kustannuksia vuoden 2017 keskimääräisillä energiahinnoilla, voidaan todeta että Suomi ei ole sähkökustannuksiltaan edullisin, mutta energiakustannus on samaa tasoa monien keskeisten kilpailijamaiden kanssa (kuva 29). Energiaintensiivisen teollisuuden osalta suuri merkitys on teollisuuden alhaisemmalla sähköverolla sekä erityisesti energiaveronpalautuksella, jota ilman kustannus olisi Suomessa selvästi kilpailijamaita korkeampi.

Erityisesti energiaintensiivisen teollisuuden, mutta monissa maissa myös muun teollisuuden tai esimerkiksi datakeskusten, toimintaedellytyksiä on haluttu edistää pitämällä verot ja mahdolliset muut maksut alhaisina teollisuudelle, palauttamalla osa maksetuista veroista tai poistamalla ne kokonaan. Erityisesti Ruotsissa sähkövero teollisuudelle on laskettu minimitasolle, ja myös sähkön energiahinta oli alhainen vuonna 2017, joten sähkön kustannukset Ruotsissa ovat erittäin edulliset kilpailijamaihin verrattuna. Myös Saksassa sähkön kustannukset ovat alhaiset teollisuudelle, sillä teollisuuden maksama sähkövero ja uusiutuvan energian maksut ovat huomattavasti kuluttajien maksuja pienempiä. Myös sähkön siirtomaksut ovat teollisuudelle alhaiset.

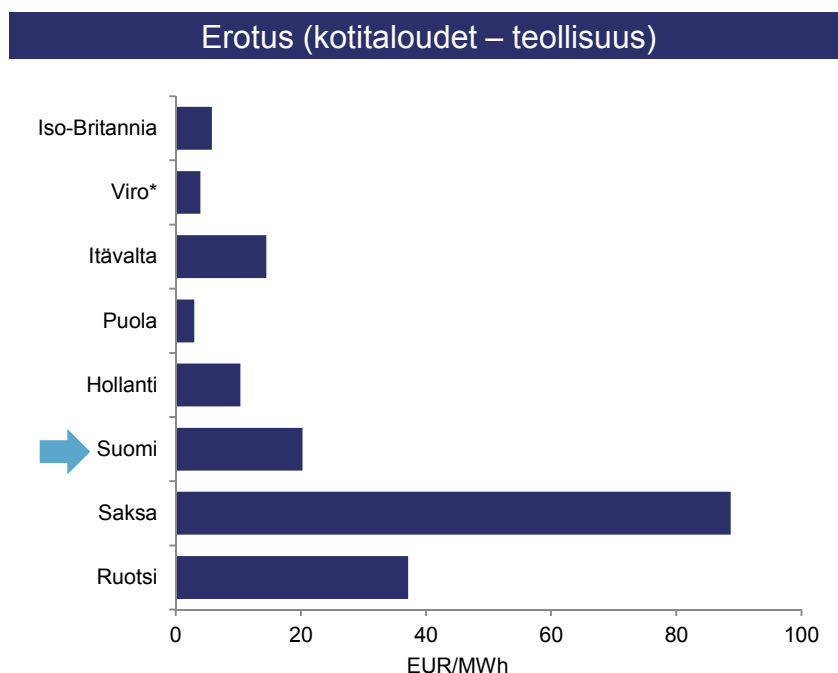
Kuva 29 Sähkön hankinnan kustannukset energiantensiivisessä teollisuudessa Suomessa ja kilpailijamaissa

Suomessa sähkön kustannukset energiantensiivisessä teollisuudessa ovat korkeammat kuin Ruotsissa ja lähellä Saksan tasoa. * Virossa sähköveron palautus energiantensiiviselle teollisuudelle kokonaisuudessaan otettiin käyttöön 2019 alusta, aikaisemmin siihen olivat oikeutettuja vain tietyt teollisuuden alat. Kuvaajassa on esitetty veronpalautuksen suuruus teollisuudelle, joka on siihen oikeutettu. Lähde: Pöry

Kaikissa tarkastelluissa maissa kotitalouksien maksama sähkövero ja/tai muut veroluonteiset maksut, kuten uusiutuvan energian maksut, eroavat energiantensiivisen teollisuuden maksamista maksuista ollen selvästi korkeampia (kuva 30). Tarkastelumaissa kotitalouskuluttajien maksut ovat noin 3-90 €/MWh korkeampia kuin teollisuuden maksamat maksut. Matalimpia erot ovat maissa, joissa myös kuluttajien maksamat sähköverot ovat alhaisia. Sen sijaan esimerkiksi Saksassa ja Ruotsissa erot ovat hyvin suuret, sillä kotitalouksien sähköverot ja uusiutuvan energian maksut ovat hyvin korkeat kun taas energiantensiivisen teollisuuden verot ovat alhaiset.

Kuva 30 Kotitalouskuluttajien ja energiantensiivisen teollisuuden sähköverojen ja muiden hallinnollisten maksujen erotus

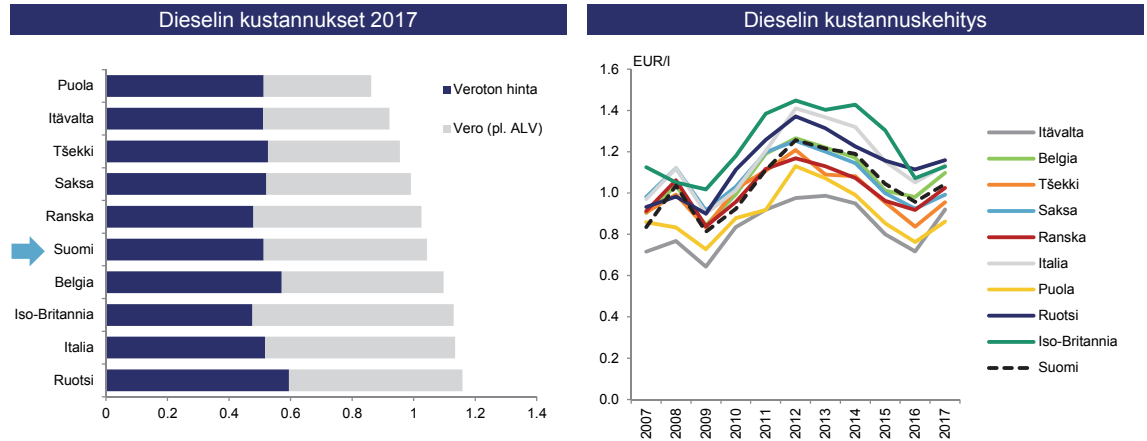
Erityisesti Saksassa ja Ruotsissa kotitalouskuluttajat maksavat sähköveroja ja uusiutuvan energian maksuja huomattavasti enemmän kuin energiantensiivinen teollisuus, joka on suurelta osin vapautettu maksuista. *Virossa sähköveron palautus energia-intensiiviselle teollisuudelle kokonaisuudessaan otettiin käyttöön 2019 alusta, aikaisemmin siihen olivat oikeutettuja vain tietyt teollisuuden alat. Kuvaajassa on esitetty veronpalautuksen suuruus teollisuudelle, joka on siihen oikeutettu. Lähde: Pöry

Polttoainekustannus maantiekuljetuksissa

Polttoainekustannuksia maantiekuljetuksissa on verrattu dieselin hinnan perusteella. Dieselin hinta koostuu polttoaineen verottomasta hinnasta sekä polttoaineverosta. Tässä yhteydessä arvonlisäveroa ei olla huomioitu.

Suomen kilpailijamaista dieselin hinta on korkein Ruotsissa, mutta myös Iso-Britanniassa, Italiassa ja Belgiassa dieselin hinta on Suomea korkeampi (kuva 31). Keski-Euroopan maissa Itävallassa, Saksassa ja Ranskassa hinnat ovat hieman Suomea alhaisempia. Halvin dieselin hinta on Puolassa.

Erot dieselin hinnassa johtuvat pääosin verotuksesta. Suomen kilpailijamaista korkein verotus on Isossa-Britanniassa, mutta myös Italiassa, Ruotsissa ja Ranskassa verotus on Suomea korkeampi. Muissa maissa verot ovat alhaisempia. Hintaerot maiden välillä ovat pysyneet melko vakaina viime vuosina. Ruotsissa kustannustaso on noussut korkeimmaksi euroissa mitattuna.

Kuva 31 Dieselin kustannukset kaupallisessa käytössä Suomessa ja kilpailijamaissa

Suomen kilpailijamaista dieselin kustannus on korkein Ruotsissa, mutta myös Isossa-Britanniassa, Italiassa ja Belgiassa kustannus on Suomea korkeampi. Hintaerot maiden välillä ovat pysyneet melko vakaina. Lähde: IEA

Yritysverotus

Verotus on tässä yhteydessä käsitelty osana yritysten määrällistä toimintaympäristöä, sillä erityisesti yritysten tuloksesta maksettava vero vaikuttaa toiminnan kannattavuuteen. Lisäksi muilla, kuten esimerkiksi henkilö-, kulutus- ja omaisuusverotuksella, on epäsuora vaikutus yritysten toimintaympäristöön. Tässä yhteydessä on hyödynnetty Tax Foundationin vuoden 2018 vertailua (The International Tax Competitiveness Index), jossa verotusta tarkastellaan sekä sen kilpailukykyyn että neutraliteetin näkökulmasta. Tax Foundationin mukaan kilpailukykyisen verotuksen ydin on alhainen marginaaliverotus, sillä yritykset hakeutuvat maihin, joissa investoinnin tuotto verojen jälkeen on mahdollisimman korkea. Verotuksen neutraliteetilla puolestaan viitataan verotusmalliin, joka mahdollistaa korkean verokertymän ilman merkittäviä talouden häiriöitä. Tällä tarkoitetaan sitä, että verotus ei kannusta kulutukseen säästämisen kustannuksella ja että yrityksiin ja yksilöihin ei kohdistu erityisiä verohelpotuksia. Tax Foundationin mukaan verotusjärjestelmä, joka on sekä kilpailukykyinen että neutraali, tukee kestävästä talouskasvusta ja investointeja sekä mahdollistaa riittävän verokertymän.

Tax Foundationin vertailu kohdistuu yhteisö-, henkilö-, kulutus- ja omaisuusverotukseen sekä kansainvälisiin verotussääntöihin, joilla on merkitystä erityisesti kansainvälistä liiketoimintaa harjoittaville yrityksille. Tässä yhteydessä kansainvälisillä verotussäännöillä tarkoitetaan tapaa, jolla maat määrittelevät miten muissa maissa ansaittuja tuloja verotetaan. Veroasteen lisäksi vertailussa huomioidaan useita muita verotuskokonaisuuteen vaikuttavia tekijöitä. Esimerkiksi yhteisöverotuksen osalta vertaillaan veroprosenttia, vähennyksiä sekä helpotusten / kompleksisuutta.

Kilpailijamaihin verrattuna Suomi sijoittuu hyvin yhteisöverotuksessa, ja Suomen yhteisöveroprosentti 20 % on kilpailijamaihin verrattuna suhteellisen alhainen. Yhteisöverotuksen vähennysten (ml. investoinnit) osalta Suomen sijoitus on kilpailijamaihin verrattuna heikko, kun taas helpotusten / kompleksisuuden osalta Suomi nähdään vahvimpana. Laajemmassa vertailussa Viron yhteisöverotus luokitellaan OECD-maiden vahvimerkiksi, ja Viron sijoitus on vahva kaikilla yhteisöverotuksen vertailussa käytetyillä mittareilla. Henkilöverotuksessa ja kansainvälisissä verotussäännöissä Suomen sijoitus on suhteellisen heikko (kuva 32). Suomen kilpailijamaista Ruotsi erottuu maana, jonka kokonaisverotusjärjestelmä sekä kilpailukykyyn että neutraliteetin osalta on katsottu suhteellisen vahvaksi.

Kuva 32 Verotusjärjestelmän kilpailukyky ja neutraliteetti Suomessa ja kilpailijamaissa

Taulukot kuvaavat maiden suhteellista sijoitusta 35:n OECD maan joukossa. Alhainen arvo kuvaa vahvaa kilpailukykyistä/neutralia verotusjärjestelmää. Suomen yhteisöverotus on kilpailijamaihin verrattuna kilpailukykyinen, mutta henkilöverotuksen ja kansainvälisten verotussääntöjen osalta Suomen sijoitus on suhteellisen heikko. Lähde: Tax Foundation

4 VIENTITEOLLISUUTEEN VAIKUTTAVA HALLITUS- JA TEOLLISUUSPOLITIikka

4.1 Yhteenveto

Havaintoja maiden hallitusohjelmista ja teollisuuspolitiikasta

Suurin osa haastatelluista yrityksistä (10 yritystä, 13 haastateltua henkilöä) oli sitä mieltä, että hallitusohjelmat ohjaavat merkittävästi yhteiskunnallista keskustelua. Hallituspolitiikan nähdään vaikuttavan yleiseen ajattelutapaan, kasvun edellytyksiin sekä siihen, kuinka paljon teollisuuden ääntä kuunnellaan. Yritysten mukaan politiikan suoria vaikutuksia yritysten toimintaan ei välttämättä ole aina helppo havaita, mutta se auttaa ennakoimaan maan yleistä kehityssuuntaa.

Saksaa, Ruotsia ja Puolaan koskevien havaintojen ja yrityshaastattelujen perusteella parhaita teollisuuden kilpailukykyä edistäviä poliittisia käytänteitä ovat kansainvälisyyteen ja vientiin painottuva politiikka, politiikan pitkäjänteisyys sekä tunnustus siitä, että teollisuudella on merkitystä valtion kehityksen kannalta. Tämä puolestaan heijastuu yleiseen tahtotilaan huolehtia teollisuuden kansainvälisestä kilpailukykyvyydestä. Myös teollisuuden uudistumisen edistäminen esimerkiksi digitalisaation näkökulmasta, sekä monipuoliset ja kokonaisvaltaiset teollisuuspoliittiset mekanismit tunnistettiin keskeisiksi teollisuuden kilpailukykyä edistäviksi tekijöiksi.

Muiden näkökulmien osalta tunnistettiin ulkomaisten investointien houkuttelevuus sekä tarpeettoman sääntelyn purkaminen esimerkiksi työmarkkinoilla.

Saksan hallitusohjelmissa nostetaan esiin laajoja teemoja kuten koulutus, rauha, työllisyys, Eurooppa, kasvu ja talous. Teollisuus tuodaan toistuvasti esiin ja se nähdään talouden ja innovaation ytimenä. Hallitusohjelmissa mainitaan myös, että Saksan pysyminen teollisuusmaana on tärkeää myös jatkossa. Hallitusohjelmissa halutaan varmistaa energiantensiivisen teollisuuden, keskisuurten yritysten ja vientisektorin kilpailukyky. Teollisuuden merkitystä on toistuvasti korostettu Saksan hallitusohjelmissa. Esimerkiksi vuoden 2018 hallitusohjelmassa mainitaan, että teollisuus on investointien, innovaatioiden ja työllisyyden edistäjä ja saksalaisen talouden vahva ydin. Lisäksi energiantensiivisen teollisuuden kilpailukykyyn varmistaminen on mainittu yhtenä tavoitteena seuraavan neljän vuoden aikana. Saksan koalitionsopimuksissa samoja toimialoja korostetaan vuodesta toiseen. Tasaisuuteen ja hallitusohjelmien samankaltaisuuteen voi vaikuttaa myös se, että lähes samat puolueet ovat olleet vallassa tarkastelujakson 2005–2018 aikana.

Ruotsin vuoden 2014 hallitusohjelmassa keskeisinä teemoina olivat työttömyys, koulu, hyvinvointi ja palvelut, tasa-arvo, ympäristö ja ilmasto. Myös teollisuus, yrittäminen ja elinkeinoelämä sisältyvät hallitusohjelmaan. Sairaskulukustannusten alennus, sääntelyn purkaminen, investoinnit viennin tukemiseen, uusteollistamisstrategia ja yritystoiminnan tukeminen maaseudulla ovat esimerkkejä aloitteista, jotka ovat olleet hallituksen agendalla. Teollisuus hyötyi myös hallituksen aloitteista, jotka tähtäsivät yleisen kilpailukykyyn vahvistamiseen, sekä kansallisesta investointisuunnitelmasta (infrastruktuuri- ja ilmastotoimenpiteitä). Teollisuudelle myönteisiä olivat myös panostukset tutkimukseen (”Ruotsi on johtava tutkimusmaa”), energiapolitiikkaan (fossiilisesta energiasta luopuminen, päästövähennykset, ilmastoinvestointituki) ja työllisyyspolitiikkaan. Uusin vuoden 2019 hallitusohjelma nostaa esiin ruotsalaisen metsäsektorin, jonka tulee olla kestävä, ja sen tulee kasvaa.

Puolan uusi hallitusohjelma (2017) kattaa etenkin talous- ja veropolitiikan sekä muun muassa sosiaalipolitiikan, infrastruktuurin ja maatalouden uudistuksia. Teollisuus näkyy hallitusohjelmissa vain muutamissa pääministerien asettamissa tavoitteissa kuten esimerkiksi alennetun yritysverokannan käyttöönotossa pienille toimijoille. Muilla hallituksen tavoitteilla on epäsuoria vaikutuksia teollisuuden kilpailukykyyn, esimerkkeinä tieinfrastruktuurin parantaminen (lisärahan allokointi teiden rakentamiseen ja kunnostamiseen) tai ostettujen palvelujen ja tuotteiden verotuskäytännön uusiminen. Lisäksi puolalaista teollisuutta halutaan edistää etenkin uusissa digitalisaation murrokseen liittyvissä teemoissa. Tavoitteiden ja niihin liittyvien toimenpiteiden toteutus on Puolassa ollut monesti nopeaa.

Suomen hallitusohjelmat nostavat esiin useita teemoja kuten talous, työllisyys, koulutus, hyvinvointi, ympäristö ja ulkopolitiikka. Teollisuutta ei korosteta erikseen, mutta sen sijaan kilpailukyky ja yritykset mainitaan usein. Kilpailukyky ja kestävä talouskasvun vahvistaminen on ollut keskeinen osa niin Sipilän (2015–), Kataisen ja Stubbin (2011–2015) sekä Vanhasen (II-hallitus) ja Kiviniemen (2007–2011) hallitusohjelmien talouspolitiikkaa. Esimerkiksi Sipilän hallituksen hallitusohjelman tilannekuvassa todetaan, että Suomen kilpailukyky on huonontunut keskeisiä kilpailijamaita 10–15 % heikommaksi ja että vienti ei vedä enää samalla lailla kuin ennen. Tätä selitetään liiallisella sääntelyllä ja hallinnoinnilla, joka on johtanut ketteryyden ja kilpailukykyyn menettämiseen. Hallitusohjelmassa on strategisia painopisteitä sekä niin kutsuttuja kärkihankkeita, mukaan lukien työllisyys, kilpailukyky ja kasvu, koulutus ja osaaminen

sekä biotalous ja puhtaat ratkaisut. Lisäksi mainitaan, että teollisuuden kustannuksia ei vaalikauden aikana lisätä hallituksen toimesta.

4.2 Tarkastelunäkökulma

Hallitusohjelma määrittää tahtotilan, joka ohjaa teollisuuspolitiikkaa ja sen mekanismeja. Nämä poliittiset ohjausmekanismit vaikuttavat suorasti ja epäsuorasti kansalliseen toimintaympäristöön, mikä näkyy esimerkiksi yrityksille kansainvälistä kilpailukykyä edistävinä tai heikentävinä muutoksina. Teollisuuspolitiikalla tarkoitetaan tässä yhteydessä vientiteollisuuden kotimaiseen toimintaympäristöön (työllisyys, osaaminen, energia, raaka-aineet ja ympäristö, infrastruktuuri ja rahoitus) vaikuttavia päätöksiä.

Tässä yhteydessä on tarkasteltu Saksan, Ruotsin, Puolan ja Suomen hallitus- ja teollisuuspolitiikan erityispiirteitä. Tarkastelu tehtiin pääasiassa aineistoanalyysinä perehtymällä eri maiden nykyisiin ja aiempiin hallituspoliittisiin ohjelmiin. Analyysissä tarkasteltiin myös maiden teollisuuspoliittisia mekanismeja sekä sitä, miten politiikkaa toteutetaan valituissa tarkastelumaissa. Tarkoituksena oli tunnistaa hallitus- ja teollisuuspoliittisista ohjelmista elementtejä, jotka ilmentävät maan kansallista tahtotilaa valmistavan teollisuuden toimintaedellytysten osalta. Tulokset ovat vapaita käännöksiä alkuperäis- tai englanninkielisestä lähteestä. Vertailtujen yhteiskuntien koot vaihtelevat, joten erilaisiin toimenpiteisiin käytetyt rahasumat eivät ole suoraan vertailukelpoisia. Tarkastelussa hyödynnettiin myös yrityshaastatteluissa nousseita näkemyksiä teollisuuspolitiikasta ja sen merkityksestä.

4.3 Havainnot

4.3.1 Saksa

Havaintoja Saksan hallitusohjelmista ja teollisuuspolitiikasta

Saksan hallitusohjelmissa (eli koalitionsopimuksissa) nostetaan esiin useita laajoja teemoja kuten koulutus, rauha, työllisyys, Eurooppa, kasvu ja talous. Näiden laajempien teemojen alla esitetään edelleen näkemyksiä useammista pienemmistä asiakokonaisuuksista. Hallitusohjelmissa mainitaan vähemmän tarkkoja lukumääräisiä tai muuten mitattavissa olevia tavoitteita. Sen sijaan ohjelmat linjaavat poliittisesti tärkeinä pidettäviä asioita ja erilaisia syy-seuraussuhteita. Ohjelmissa korostuu muun muassa se, mihin halutaan panostaa, mitä halutaan uudistaa tai mitä asioita halutaan tukea vahvemmin.

Teollisuus tuodaan esiin monessa eri kohtaa, usein jo yhteenvedossa, ja se nähdään talouden ja innovaation ytimenä. Koalitionsopimuksissa mainitaan myös, että Saksa on teollisuusmaa, mikä on tärkeää myös jatkossa. Energiaintensiivisen teollisuuden, keskisuurten yritysten ja vientisektorin kilpailukyky halutaan varmistaa, ja tämä myös tunnustetaan osana hallitusohjelmia. Teollisuutta käsitellään hallitusohjelmissa muun muassa osana strategista teollisuus- ja innovaatiopolitiikkaa, energiakysymyksiä sekä investointeja. Teollisuudelle on myös monesti varattu oma kappaleensa hallitusohjelmissa ja se sijoittuu yleensä taloustematiikan alle. Tavallisesti teollisuudesta puhuttaessa nostetaan esiin painotettavia toimialoja sekä tärkeinä pidettyjä avainteknologioita.

Teollisuuden merkitystä on korostettu Saksan hallitusohjelmissa useana vuonna. Esimerkiksi vuoden 2018 hallitusohjelmassa mainitaan, että teollisuus on investointien,

innovaatioiden ja työllisyyden edistäjä ja saksalaisen talouden vahva ydin. Lisäksi energiantensiivisen teollisuuden kilpailukyvyn varmistaminen on mainittu yhtenä tavoitteena seuraavan neljän vuoden aikana. Vuoden 2013 hallitusohjelmassa mahdollisuuksia nähdään keskisuuria yrityksiä korostavassa ja kansainvälisesti kilpailukykyisessä taloudessa, jonka ydin on edelleen moderni ja dynaaminen teollisuus. Lisäksi mainitaan, että kunnianhimoisten eurooppalaisten ilmastonsuojelutavoitteiden saavuttaminen ei saa johtaa haittoihin energiantensiivisille ja kansainvälisesti kilpaileville teollisuudenaloille tai hiilivuotoon. Edelleen vuoden 2009 hallitusohjelmassa esitetään, että hyvinvointi ja työllisyys riippuvat Saksassa menestyksekkäästä ja laaja-alaisesta teollisuudesta monia muita maita enemmän. Vuonna 2005 hallitusohjelmassa todetaan, että Saksa aikoo tukea erittäin innovatiivisia keskisuuria yrityksiä kansainvälistymisstrategioissaan, ja että kemianteollisuudella on tärkeä rooli taloudellisen arvon luomisessa Saksassa.

Saksan koalitisopimuksissa samoja toimialoja korostetaan vuodesta toiseen (kuva 33). Hallitusohjelmien samankaltaisuuteen voi vaikuttaa myös se, että lähes samat puolueet ovat olleet hallitsevassa asemassa tarkastelujakson 2005–2018 aikana. Saksan taloudelle merkittävät isot toimialat kuten autoteollisuus ja kemianteollisuus näkyvät hallitusohjelmissa korostetuissa toimialoissa. Autoteollisuus sisältyy muun muassa kategorioihin liikkuminen ja logistiikka sekä sähköinen liikkuminen, kun taas kemianteollisuus esiintyy muun muassa kategorioissa terveys- ja lääketeknologia tai uudet materiaalit. Esimerkiksi vuoden 2018 hallitusohjelmassa mainitaan autoteollisuuteen liittyen alaan kohdistuvista ympäristö- ja muista muutospaineista ja -tarpeista, erotellaan poliittisten ja taloudellisten toimijoiden rooleja sekä esitetään tarve turvata työpaikkoja autoteollisuudessa.

Uusimmassa koalitisopimuksessa (2018) kaikkein tärkeimpiä toimialoja ja käsiteltäviä teemoja nostetaan esiin jo hallitusohjelman johdannossa. Näihin lukeutuvat teollisuuden uudistuminen (teollisuus 4.0) sekä erityisesti avainteknologioiden (mukaan lukien ilmailu ja avaruus, meriteollisuus, mikroelektroniikka, akkukennot, kevytrakentaminen ja uudet materiaalit) tukeminen. Teollisuus 4.0 -tematiikka käsittää lukuisia eri toimialoja ja samaa retoriikkaa käytetään hallitusohjelmassa esimerkiksi puhuttaessa työn uudistumisesta (digitaalinen työ 4.0) tai liikkumis- ja logistiikkasektorin uusiutumisesta (liikkuminen 4.0).

Kuva 33 Saksan hallitusohjelmien kohdetoimialat teollisuuteen keskittyvissä kappaleissa*

Saksan hallitusohjelman kohdetoimialat	2005	2009	2013	2018
4. teollinen vallankumous (industry 4.0)	-	-	x	x
Akkukennot ja -teknologia	-	-	x	x
Energia- ja ympäristötalous	x	x	x	x
ICT-teknologia, digitalisaatio ja High Tech	x	x	x	x
Ilmailu ja avaruus	x	x	x	x
Kevytrakentaminen	-	-	x	x
Liikkuminen ja logistiikka (sis. autoteollisuus)	x	x	x	x
Merenkulku, meriteknologia ja laivanrakennus	x	x	x	x
Mikroelektroniikka, nano- ja bioteknologia	x	x	x	x
Sähköinen liikkuminen (sis. autoteollisuus)	-	x	x	x
Terveys- ja lääketeknologia	x	x	x	-
Turvallisuus ja puolustus	x	x	x	x
Uudet materiaalit	x	-	x	x

Saksan hallitusohjelmissa samoja toimialoja painotetaan vuodesta toiseen, ja uusia toimialoja nostetaan esille toimintaympäristön muuttuessa. * Muita yksittäisiä mainintoja kone- ja laitekniikka & -rakentaminen (2013), media ja luova talous (2013), fuusiotutkimus (2009), uudet kemialliset tuotteet (2009), joista osa toistui muissakin hallitusohjelmissa eri kohdissa. Lähde: Saksan koalitionsopimukset

Helmikuussa 2019 Saksa julkaisi vuoteen 2030 ulottuvan teollisuusstrategian, jonka tavoitteena on taloudellisen ja teknologisen kyvykkyyden turvaaminen sekä kilpailukyvyyn ja teollisen johtoaseman säilyttäminen. Tämä nähdään välttämättömänä edellytyksenä Saksan talouden ja siten myös työllisyyden ja kansalaisten hyvinvoinnin turvaamiselle pitkällä aikavälillä. Strategiassa todetaan, että ilman teollisuuden työpaikkoja ja korkeaa tulotasoa Saksa ei voisi säilyttää korkeaa koulutuksen, sosiaaliturvan, terveyden ja infrastruktuurin tasoa. Strategia korostaa teollisuuden ja teollisuuspolitiikan rakennemuutosta ja tuo esimerkkejä kehityksestä muissa maissa, kuten Kiinan teollisuuspolitiikasta. Strategiassa painotetaan muun muassa teollisuuden kansainvälisen kilpailukyvyyn merkitystä, tavoitellaan teollisuuden osuuden kasvua bruttoarvonlisäyksestä, korostetaan teollisuuden arvoketjun kaikkien osien vahvistamista sekä varoitetaan menetetyyn kilpailukyvyyn palauttamisen vaikeudesta.

Teollisuuspolitiikkaa käytännössä

Saksassa hallitusohjelmissa korostetut asiat toteutetaan erilaisten rahoitusohjelmien ja tutkimusaloitteiden kautta. Germany Trade & Investin mukaan yksistään EU on vapauttanut 17 miljardia euroa rahoitusta Saksan markkinoille vuosille 2014–2020. Tästä osa on yhteisrahoitusta Saksan liittovaltion ja osavaltioiden budjettien kanssa. Tämän lisäksi Saksan valtio ja yksittäiset osavaltiot tarjoavat erilaisia rahallisia kannustimia. Kannustinmuotoihin kuuluvat esimerkiksi luotot, lainat, takuut, pääomarahoitus, projekti- ja tutkimusrahoitus sekä laite- ja tehdasinvestoinnit. Suurin osa kannustinohjelmista keskittyy uusiin investointeihin ja taloudellisen kasvun edistämiseen. Myös tutkimusta ja kehitystä painotetaan ja rahallista tukea voi hakea useasta eri lähteestä. Yksi suurimmista ajankohtaisista kampanjoista on Hightech-strategia, johon Saksan eri ministeriöt alkoivat 6–7 miljardia euroa vuosittain. Hightech-strategiaa toteutetaan erilaisten ohjelmien muodossa, ja niistä voi hakea rahoitusta esimerkiksi huipputeknologioiden kehittämiseen. Esimerkiksi teollisuus 4.0 liittyy tähän strategiaan. Aihe käsittelee ”teollisuuden neljättä aikakautta”, jonka

muutosvoimana on etenkin digitaalisuus. Tämä murros muokkaa niin työskentelytapoja kuin keskeisiä teknologioitakin perinteisen teollisuuden saralla.

Ajankohtainen esimerkki teollisuuspolitiikan toimeenpanosta on vuonna 2015 perustettu alusta ”Plattform Industrie 4.0”, joka koordinoi digitaalista muutosta ja kerää yhteen talouden, järjestöjen, tieteen, ammattiliittojen ja politiikan tekijät. Alustalla jaetaan tietoa toteutuneista hankkeista, potentiaalisista testauskohteista, alan tapahtumista sekä avustusmahdollisuuksista. Koulutus- ja tutkimusministeriö sekä talous- ja energiaministeriö ovat allokoineet yhteensä 200 miljoonaa euroa muun muassa testialustojen rakentamiseen ja alaan keskittyviin osaamiskeskuksiin. Käytännössä tämä tarkoittaa eri aihepiireihin keskittyviä ohjelmia, joista voi hakea projektirahoitusta, verkostoitua, saada ideansa testialustalle sekä saada neuvontaa ideoiden kehittämiseen

Toinen esimerkki korkean teknologian alalta on meriklusteri. Merenkulku, meriteknologia ja laivanrakennus ovat olleet toimialoja, joita on nostettu esiin ainakin neljässä edellisessä hallitusohjelmassa. Saksan hallitus on myös tehnyt selvityksiä, joissa on seurattu meriklusterin kehittymistä ja sen vaikutusta Saksan talouteen ja yhteiskuntaan sekä listattu tapoja, joilla hallitus tukee meriteollisuuden edistämistä. Yhtenä päätavoitteista on tehdä Saksasta merellinen Hightech-asemapaiikka.

Meriteollisuudelle on kohdistettu erilaisia tukiohjelmia (esimerkiksi innovaatiot ja T&K) ja rahoitusinstrumentteja (esimerkiksi vientiluottotakuut ja korkoedut laivanrakennusta rahoittaville pankeille). Esimerkiksi vuosien 2011–2015 aikana tuettiin yli 330 tutkimus- ja kehitysprojektia noin 150 miljoonalla eurolla. Saksan talous- ja energiaministeriön laskelman mukaan jokaisella tuetulla eurolla on pystytty tuottamaan noin 10 euron arvosta liikevaihtoa. Tällä hetkellä T&K-avustusten painopisteisiin kuuluvat muun muassa ympäristöystävälliset teknologiat, merenkulkualan turvallisuus ja innovatiiviset tuotantomenetelmät osana teemaa ”teollisuus 4.0”. Näiden lisäksi myös vuoden 2013 hallitusohjelmassa esiin nostetulla ”LeaderSHIP”-ohjelmalla on tarkoitus parantaa politiikan ja laivanrakennusteollisuuden dialogia keskustelualustalla, jossa teollisuutta kuunnellaan säännöllisesti ajankohtaisista aiheista.

Klusteritoiminnan osalta vuoden 2013 hallitusohjelmassa on esitetty, että alasektoreja ylittäviä verkostoja ja innovaatioklustereita tulee tukea ja rakentaa. Klusteritoimintaa tuetaan liittovaltion ja yksittäisten osavaltioiden tasolta useilla eri keinoilla ja aloitteilla. Klusteritoiminnan edistäminen liittyy vahvasti Saksan Hightech-strategiaan. Yksi tapa, jolla klusteritoimintaa on edistetty, on kärkiklusterien kilpailu ”Spitzencluster-Wettbewerb”. Jo vuodesta 2007 lähtien toimineessa kilpailussa on ollut kolme kilpailukierrosta, joista on valittu yhteensä 15 huippuklusteria viiden vuoden (maksimiaika) pituisiin tukiohjelmiin. Ohjelman tarkoituksena on kannustaa klustereita tavoittelemaan kansainvälistä kärkeä ja kilpailuetua. Ohjelmassa saa muiden etujen lisäksi rahallista avustusta tuen ehtojen täyttämiin projektikustannuksiin. Tuettaviin kustannuksiin kuuluvat esimerkiksi T&K-projektit, laiteinvestoinnit, kansainvälinen klusterimarkkinointi ja klusterijohtamisen prosessit. Yrityksille korvataan 50 % (maksimiosuus) ja korkeakouluille tai tutkimusyksiköille 100 % (maksimiosuus) tuen ehdot täyttävistä projektikustannuksista. Ohjelman menestystä arvioidaan seuraamalla innovaatioita, patentteja, uusien yritysten perustamista, tehtyjä väitöskirjoja ja yliopistosta valmistuneita. Ohjelmassa olleet 15 klusteria ovat saaneet yhteensä 600 miljoonaa euroa tukea valtiolta vuoteen 2017 mennessä.

Nostoja teollisuuspoliittisista mekanismeista

Saksan teollisuuspoliittiset mekanismit kattavat useita eri teemoja, kuten investoinnit, käyttöpääoma, tutkimus ja kehitys sekä henkilöstö. Tutkimuksen ja tuotekehityksen osalta Saksan tavoitteena on käyttää noin 3 % bruttokansantuotteesta T&K-sektoriin. Useat tämänhetkisistä Saksan liittovaltion rahoittamista T&K-ohjelmista kuuluvat Hightech-strategian alle, jossa on kuusi keskeistä toimialaa: 1) digitaalisuus, 2) kestävä kehitys, 3) työympäristö, 4) terveys, 5) liikkuminen ja 6) turvallisuus. Yksi esimerkki tärkeimmistä rahoituskanavista on PK-sektoriin keskittyvä innovaatio-ohjelma ZIM (Zentrales Innovationsprogramm Mittelstand), jossa on vuosittain varattu yli 500 miljoonaa euroa teknologianeutraalia tukea. Avustusta myönnetään yritysten tai yritysten ja tutkimuslaitosten yhteisprojekteille, ja sitä voi hakea innovatiivisten tuotteiden tai prosessien kehittämiseen tai tiettyihin teknologioihin. Yritysten kohdalla projektikustannuksia rahoitetaan 380 000 euroon asti osaprojektia kohden. Projektikustannuksista rahoitetaan 30–55 % riippuen yritysten koosta, sijainnista (Saksan sisällä) sekä tutkimuspartnerin sijainnista (ulkomaat vs. Saksa). Avustusta ei tarvitse maksaa takaisin.

Työn ja osaamisen osalta Saksassa on useita aloitteita, joiden tarkoituksena on pienentää operatiivisia kustannuksia etenkin uusissa yrityksissä. Aloitteet ja kannustinohjelmat voidaan jakaa neljään pääryhmään: 1) rekrytointituki, 2) harjoittelutuki, 3) palkkatuet ja 4) työssä oppiminen ja harjoittelu. Rekrytointituen piirissä liittovaltion työllisyystoimisto auttaa ilmaiseksi yrityksiä löytämään sopivia työntekijöitä. Palveluihin kuuluvat muun muassa työhakemusten mainostaminen sekä kandidaattien esivalinta. Harjoittelutuelle viitataan esimerkiksi työtä edeltävään harjoittelujaksoon, jolloin uudelle työntekijälle opetetaan esimerkiksi käytettävien laitteiden ja teknisen välineistön käyttöä. Harjoittelu voidaan toteuttaa ulkopuolisen osapuolen toimesta ja harjoittelun kustannukset voidaan kattaa 100 %:iin asti. Palkkatukea voidaan myöntää yrityksille, jotka työllistävät työttömiä henkilöitä. Käytännössä yrityksille voidaan korvata 50 %:iin asti työntekijän palkka (sisältäen sosiaaliturvamaksut) ensimmäisen 12 kuukauden ajalta. Saksassa on käytössä myös muita palkkaustukia. Esimerkiksi vastavalmistuneen tai vielä opiskelevan henkilön palkkakustannuksista voidaan kattaa 50 % (maksimimäärä) korkeintaan 1–2 vuoden ajan, mikäli hän osallistuu T&K-projektin läpivientiin. Tuki on suunnattu PK-sektorille.

Energiaintensiivisten yritysten kilpailukykyä huolehditaan Saksassa etenkin verotuksen avulla. Energiaveroja voi vähentää 90 %:iin asti maksetuista veroista, vähennettynä työnantajakohtaisilla sosiaali- ja eläkevakuutusmaksuilla. Myös tietyistä energiantensiivisistä prosesseista voi saada koko polttoaineveron (diesel, polttoöljy, LPG, maakaasu, hiili) verran vähennystä. Valmistava teollisuus voi saada 25 %:n verovähennyksen polttoaineverosta (diesel, polttoöljy, LPG, maakaasu) tiettyjen ehtojen täyttyessä.

Lisäksi yritysten pääoman rahoittamiseen löytyy erilaisia instrumentteja. Esimerkiksi korkeaa teknologiaa kehittäville startup-yritykselle voidaan myöntää avustusta pääomainvestointeihin. Ohjelmassa KfW (Group Venture Capital Initiative) on varattu yrityksille avustuksia noin 200 miljoonan euron verran vuosittain vuoteen 2020 asti. Yrityksille voidaan myös myöntää julkisia lainoja 25 miljoonaan euroon asti (kansallinen taso), joissa etuina ovat esimerkiksi kiinteä korko, erityislainaehdot tai joustot takaisinmaksuajoissa. Yritykset voivat hakea myös lainatakuita 80 %:iin asti.

4.3.2**Ruotsi****Havaintoja Ruotsin hallitusohjelmista ja teollisuuspolitiikasta**

Ruotsissa hallitusohjelma (regeringsförklaring) annetaan vuosittain. Ensimmäisenä toimintavuonna esitellään koko kauden tavoitteet ja päälinjat. Välivuosina päivitetään eri hankkeiden ja aloitteiden tilannetta ja kerrotaan mahdollisista uusista avauksista. Nämä myöhemmin täydennetyt lisäykset ovat usein merkitykseltään pienempiä. Ruotsissa hallitusohjelma on käytännössä pääministerin pitämä puhe valtiopäiville.

Hallituskauden ensimmäisessä ohjelmassa käydään läpi kaikki kauden merkittävät teemat. Vastikään perustettu Löfvenin hallitus (2019) esitteli useita uudistuksia, jotka käsitelivät muun muassa hyvinvointia, ilmastoa ja maahanmuuttoa. Uusimmassa vuoden 2019 hallitusohjelmassa mainitaan, että ruotsalaisella teollisuudella ja kaikenkokoisella liiketoiminnalla tulee olla hyvät mahdollisuudet kasvaa ja lisätä työllisyyttä. Erikseen mainitaan, että ruotsalaisen metsäsektorin tulee olla kestävä, ja sen tulee kasvaa. Edellisen Löfvenin vuoden 2014 hallitusohjelman keskeisessä roolissa olivat työttömyys, koulu, hyvinvointi ja palvelut, tasa-arvo, ympäristö ja ilmasto. Vuonna 2006 ja 2010 Reinfeldtin oikeistohallituksen ohjelmissa fokus oli työllisyydessä (työnantajamaksujen lasku, sosiaaliturvan rajoittaminen), työn verotuksessa (käytännössä palkkatuloverojen alennus) sekä koulutuksessa.

Vuonna 2014 teollisuudella, yrittämisellä ja elinkeinoelämällä oli oma osionsa puheen alkuvaiheessa. Sairaskulukustannusten alennus, säännösten purkaminen, investoinnit viennin tukemiseen, uusteollistamisstrategia ja yritystoiminnan tukeminen maaseudulla ovat esimerkkejä aloitteista, jotka olivat tällöin hallituksen agendalla. Epäsuorasti teollisuuteen vaikuttivat myös hallituksen aloitteet, jotka tähtäsivät yleisen kilpailukyvyn vahvistamiseen. Myös kansallisella investointisuunnitelmalla, sisältäen muun muassa infrastruktuurin (rataverkko, tiestö, julkinen liikenne kuten metro) ja ilmastotoimenpiteet, on ollut vaikutuksia yritystoimintaan. Muita teollisuutta tukevia aiheita olivat panostukset tutkimukseen ("Ruotsi on johtava tutkimusmaa"), energiapolitiikkaan (fossiilisesta energiasta luopuminen, päästövähennykset, ilmastoinvestointituki) ja työllisyyspolitiikkaan.

Teollisuuspolitiikkaa käytännössä

Viime vuodet (2014–2018) teollisuuspolitiikkaa on toteutettu erilaisilla hankkeilla ja aloitteilla, joiden keskeinen viitekehys on hallitusohjelmassakin mainittu uusteollistamisstrategia Smart industri sekä tähän liittyvät pääministerin johtamat innovaationeuvosto ja yhteistoimintaohjelmat (samverkansprogram), jotka yhdistävät liike-elämän, akatemian, julkiset organisaatiot ja politiikan. Uusteollistamisstrategian "Smart industri" (2014–2018) neljä painopistealuetta ovat teollisuus 4.0 / digitalisaatio, kestävä ja resurssitehokas tuotanto, osaamisen ja kompetenssien kehitys, Test Bed Sweden, eli houkuttelevan innovaatioympäristön luominen ja testaus- ja demonstraatiotoiminta. Yhteistoimintaohjelman (samverkansprogram) tarkoituksena on kehittää Ruotsin kilpailukykyä ja innovaatiopolitiikkaa sektoreilla, joissa Ruotsilla katsotaan olevan kilpailuetua. Valitut sektorit ovat seuraavan sukupolven liikenne ja kuljetukset, älykkäät kaupungit, kierto- ja biotalous, Life Science sekä digitaalinen teollisuus ja uudet materiaalit.

Kansallisen innovaationeuvoston (2015–2018) tavoitteena on tuoda yhteen korkeakoulu, elinkeinoelämä ja hallituksen ministereitä keskustelemaan ajankohtaisista aiheista. Osallistujina ovat pääministeri sekä neljä muuta ministeriä ja kymmenen

elinkeinoelämän ja akatemian edustajaa. Myös metsä- ja metalliteollisuus ovat edustettuina. Innovaationeuvoston tehtävänä on tuoda hallituksen tietoon ehdotuksia ja ideoita, miten innovaatiopolitiikkaa voisi Ruotsissa kehittää. Kyseiset ohjelmat ja hankkeet ovat tyypillisiä Ruotsille ja aiemmilla hallituksilla on ollut samansuuntaisia ja -sisältöisiä aloitteita. Esimerkkejä viimeaikaisista ohjelmista ovat energiatehokkuuteen, ympäristöön ja ilmastoon sekä digitalisaatioon, robotiikkaan ja automaatioon keskittyvät ohjelmat. Muita esimerkkejä ovat biologisten lääkkeiden kehityskeskus ja sähköautojen testauslaboratorio.

Nostoja teollisuuspoliittisista mekanismeista

Tutkimus ja kehitys on yksi keskeisimmistä teollisuuspolitiikan teemoista Ruotsissa. Yliopistojen ja korkeakoulujen tutkimusrahoitusta on suunniteltu lisääväksi 1,3 miljardia SEK/v vuodesta 2015 vuoteen 2020. Yritysten tutkimusta ja kehitystä tukee esimerkiksi Vinnova (valtion innovaatioviranomaisen). Vuosittain varataan 3 miljardia SEK projektitarjouskilpailujen kautta yrityksille, julkisen sektorin toimijoille ja muille organisaatioille T&K-toimintaan (määritelty projekti tai ongelma).

Energiaviranomainen (Energimyndigheten) myöntää avustusta energia-alalla tapahtuvalle T&K-toiminnalle. Tuen kohteena ovat esimerkiksi erilaiset energiakartoitukset ja fossiilisista polttoaineista luopuminen (myös investointitukea on saatavilla). Edellisten lisäksi Ruotsissa voidaan myöntää työnantajamaksujen alennus työntekijöille, jotka työskentelevät T&K:n parissa. Edun suuruus on maksimissaan 230 000 SEK/v/yritys.

Tutkimuksen ja kehityksen lisäksi ilmasto ja ympäristö ovat tärkeitä yhteiskunnallisia teemoja, joita halutaan edistää. Teollisuuden kohdalla nämä liittyvät lähinnä energiakysymyksiin. Alla on listattu keskeisiä hankkeita, jotka liittyvät teollisuuden energian käyttöön.

- Klimatklin (2016–2018): Edellisen hallituksen kärkihanke Klimatklin “Ilmastoharppaus” tuki erilaisia projekteja noin 600 miljoonalla SEK vuodessa. Tavoitteena oli vähentää kasvihuonekaasujen päästöjä. Hanke oli teknologianeutraali ja kohdistettu eri toimijoille (kunnat, yritykset, yhdistykset). Esimerkkejä hankkeen projekteista ovat konversio fossiilisesta öljystä bioöljyyn tai kaukolämpöön lämmityksessä, biokaasulaitosten rakentaminen, lämmön talteenotto, sähköautojen latausinfrastruktuuri ja energiatehokkuuden parantaminen. Yritykset pystyivät hakemaan tukea hankkeisiinsa EU:n yritystukisäädösten puitteissa. Tukea ei myönnetty, mikäli investointi oli oikeutettu sähkömarkkinoiden vihreisiin sertifikaatteihin tai investointi oli tehtävä lain vaatimusten täyttämiseksi.
- Industriklin (2018–2040): Ohjelmassa on varattu 300 miljoonaa SEK vuodessa teollisuuden päästöjä vähentäviin investointeihin. Kansallinen tavoite on nollata kasvihuonekaasujen nettopäästöt 2045 mennessä. Tukea myönnetään tutkimukseen, pilotointiin, projektisuunnitelmiin ja investointeihin. Ohjelman kohderyhmä on teollisuuden alat, joilla on prosesseihin liittyviä päästöjä, erityisesti rauta-, teräs-, metalli- ja kemianteollisuus, jalostamot, metsäteollisuus ja mineraalteollisuus (sisältäen sementti). Avustusta voivat hakea yritykset, yliopistot ja tutkimuslaitokset.
- Energisteget: Ohjelma kattaa energiatehokkuuteen liittyvät tutkimukset ja investoinnit, jotka tehdään lakisääteisen energiakartoituksen jälkeen. Ohjelma on suunnattu teollisuudelle (SNI 05-33) ja sille on varattu 125 miljoonaa SEK vuosille 2018–2020. Lisäksi PK-sektorille myönnetään avustusta energiakartoituksiin ja ympäristötutkimuksiin.

Ruotsissa valmistava teollisuus maksaa sähköveroa 5 SEK/MWh, joka on EU:n minimivero ja huomattavasti alhaisempi kuin kotitalouksien maksama vero 347 SEK/MWh. Myös polttoaineille myönnetään valmistavan teollisuuden prosesseissa verohelpotus polttoaineveron energiaverokomponentista (70 % energiaverosta). Verohelpotukseen on oikeutettu sekä EU:n päästökauppaan kuuluvat että sen ulkopuoliset laitokset. Ruotsissa päästökauppaan kuuluva teollisuus on vapautettu polttoaineveron hiilidioksidiverokomponentista, mutta päästökauppasektorin ulkopuolinen teollisuus maksaa täyden hiilidioksidiveron.

Edellisten ilmasto-, ympäristö- ja energiatematiikkaan liittyvien mekanismien lisäksi Ruotsin teollisuuspolitiikassa panostetaan vientiin. Ruotsissa on useita eri organisaatioita, jotka tukevat vientiin liittyvissä asioissa. Vientiluottotusta myöntää Svensk Exportkredit ja vientiluottotakaukset Exportkreditnämnd. Business Sweden tarjoaa neuvonantopalveluja kuten markkinatutkimuksia ja partnerien etsintää sekä toimintojen perustamiseen liittyvää konsultointia ruotsalaisille yrityksille. Pienet yritykset (enintään 49 henkilöä) voivat saada avustusta kansainvälistymiseen Tillväxtverketiltä.

4.3.3 Puola

Havaintoja Puolan hallitusohjelmista ja teollisuuspolitiikasta

Hallituksen ajamat tärkeimmät tavoitteet on esitetty pääministerin kanslian ylläpitämällä sivustolla, jossa seurataan myös kehitystä tavoitteiden saavuttamiseksi. Tavoitteiden aihepiirit kattavat etenkin talous- ja veropolitiikan sekä muun muassa sosiaalipolitiikan, infrastruktuurin ja maatalouden uudistuksia. Nykyinen pääministeri Morawiecki on esittänyt 13 tavoitetta, joista 11 on jo saavutettu tai toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi on aloitettu. Osa näistä tavoitteista on melko tarkasti määriteltyjä (esimerkiksi ”bruttokansantuotteesta 6 % terveydenhuoltoon”), kun taas toiset ovat vapaammin muotoiltuja (esimerkiksi ”lisää rahaa tieinfrastruktuuriin”). Yleisempi linjaus tavoitteista on esitetty pääministerin kauden alussa presidentille ja senaatille esitetyssä puheessa. Huomioitavaa on, että Puolan viimeisimmät pääministerit ovat olleet tehtävässä melko lyhyen aikaa – Morawiecki vuodesta 2017 alkaen, sitä ennen Szydło vuosina 2015–2017 ja Kopacz vuosina 2014–2015 – verrattuna muun muassa vuosina 2007–2014 pääministerinä toimineeseen Tuskiin tai muihin vertailumaihin kuten Saksaan. Vaikka vaihtuvuus on ollut suurta, myös tavoitteiden toteutus on ollut monesti nopeaa, ja kukin pääministeri on saanut vietyä uudistuksiaan läpi.

Monesti teollisuus näkyy hallitusohjelmissa vain muutamissa pääministerien asettamissa tavoitteissa. Esimerkiksi yksi nykyisen pääministerin tavoitteista on edistää pienyritystäjyyttä alentamalla sosiaalivakuutusmaksuja luonnollisten henkilöiden harjoittamasta pienen mittakaavan taloudellisesta toiminnasta. Toinen esimerkki nykyisistä suoraan teollisuuspolitiikkaan lukeutuvista tavoitteista on alennetun yritysverokannan käyttöönotto pienille toimijoille. Molemmat tavoitteet on pääministerin kanslian mukaan jo viety toimeenpanoon.

Monilla hallituksen tavoitteista on suoria tai epäsuoria vaikutuksia teollisuuden kilpailukykyyn, vaikka niitä ei varsinaisesti kategorisoida teollisuuspolitiikkaan kuuluvaksi. Nykyisistä tavoitteista esimerkkinä mainittakoon minimipalkan nosto 7,1 prosenttia (vuodesta 2018 vuoteen 2019), tieinfrastruktuurin parantaminen (lisärahoituksen allokointi teiden rakentamiseen ja kunnostamiseen) sekä ostettujen palvelujen ja tuotteiden verotuskäytännön uusiminen. Pääministerin puheessa nousee

myös esiin, että puolalaista teollisuutta halutaan edistää etenkin uusissa digitalisaation murrokseen liittyvissä teemoissa.

Puola saa EU:n jäsenvaltioista suurimman summan EU:n koheesiopolitiikan varoista (82,5 miljardia euroa vuosina 2014–2020). Tämä on lähes viisinkertainen määrä esimerkiksi Saksalle samana ajanjaksona suunnatusta kaikesta EU-rahoituksesta. Koheesiopolitiikasta allokoituvat varat tulee käyttää Puolassa esimerkiksi tutkimus- ja kehitystoimintaan sekä kaupallistamiseen, tieyhteyksien ja infrastruktuurin parantamiseen, uusiutuviin energianlähteisiin, työllisyyden aktivointiin sekä digitalisaation edistämiseen. Tukea voivat hakea PK-yritykset. Myös uusia laiteinvestointiavustuksia myönnetään lähinnä vain PK-yrityksille. Tarkastelemalla toteutuneita projekteja (vuodesta 2007 eteenpäin) sekä uusia suunniteltuja projekteja, joita on tuettu tai tullaan tukemaan EU:n koheesiorahoituksella, voidaan todeta, että tästä näkökulmasta tärkeimmät toimialat Puolassa ovat autoteollisuus, elektroniikka, IT, ulkoistamispalvelut ja palvelukeskukset sekä ruoka- ja juomateollisuus.

Teollisuuspolitiikkaa käytännössä

EU:n myöntämä koheesiorahoitus on hyvin merkittävä Puolassa toimiville yrityksille suunnattavien tukien rahoittaja. Rahallista avustusta tarjotaan etenkin investointitukien muodossa, joita ei tarvitse maksaa takaisin. Myös erilaiset apurahat (T&K, ympäristö, harjoittelu) ovat yleisiä ja ne kohdistuvat etenkin T&K-työhön, T&K-laitehankintoihin ja T&K-implementointiin. Kolmasosa Puolan saamasta koheesiorahoituksesta ja Euroopan aluekehitysrahoituksesta suunnataan infrastruktuurin ja ympäristön kehittämiseen. Käytännössä tuettavien hankkeiden tulee edistää esimerkiksi uusiutuvien energianlähteiden käyttöä, parantaa energiatehokkuutta tai vahvistaa nykyistä infrastruktuuria. Toinen kolmannes koheesio- ja aluekehitysrahoituksesta kohdistuu alueellisiin kehitysprojekteihin. Nämä avustukset keskittyvät eri asioihin ja tulevat eri budjetista kuin erityistalousalueisiin kohdennetut varat. Muita koheesio- ja aluekehitysrahastosta edistettäviä isoja kokonaisuuksia ovat ”älykäs kasvu” (käytännössä T&K ja innovaatiot), osaaminen ja koulutus, itäisen Puolan kehitys, digitaalisuus ja tekninen tuki.

Puolan hallinnon vahvuudeksi on katsottu se, että se kykenee viemään isoja lakiuudistuksia suhteellisen nopeasti hallituksen esityksestä toimeenpanoon. Viimeisimpinä esimerkkeinä ovat verotukseen ja yritystoimintaan liittyvät isot uudistuskokonaisuudet, joiden tarkoitus on edistää Puolan talouden kasvua ja yritysten kilpailukykyä. Puolan talousministeriö esitti vuoden 2018 aikana useita veromuutoksia nykyisiin lakeihin ja asetuksiin, ja muutokset astuivat voimaan vuoden 2019 alusta. Yksi muutoksista on jo pääministerin tavoitteissakin listattu yritysveroasteen alentaminen 9 %:iin pienille toimijoille. Veronalennus koskee muusta kuin pääomasta saatavaa tuloa. Nykyinen hallitus aikoo myös muuttaa viittä yrityksiä säätelevää lakia hallituskauden aikana ja houkutellessa tätä kautta enemmän ulkomaisia investointeja maahan. Uudistuspaketti kulkee nimellä ”Constitution for Business” ja on pääministerin kanslian mukaan isoin taloudelliseen sääntelyyn liittyvä uudistus lähes 30 vuoteen. Yksi tähän kokonaisuuteen liittyvistä uudistuksista on pääministerin tavoitteisiinkin sisältyvä pienyrityttäjäyden edistäminen sosiaalivakuutusmaksuja alentamalla.

Puolassa toimii tällä hetkellä 14 erityistalousaluetta (SEZ, Special Economic Zones), jotka on perustettu edistämään ulkomaisia ja kotimaisia investointeja sekä luomaan työpaikkoja tietyille maantieteellisille alueille. Erityistalousalueita on ollut Puolassa jo vuodesta 1995 alkaen ja niillä on ollut ja on edelleen merkittävä vaikutus Puolaan kohdistuville investoinneille sekä koko maan taloudelliselle ja teknologiselle

kilpailukyvyille. Erityistalousalueita koskevat lait mahdollistavat tavallista houkuttelevammat olosuhteet yritystoiminnalle. Houkuttelukeinoina toimivat esimerkiksi alueella sijaitsevien yritystoimintojen osittainen vapauttaminen tuloverosta tai alueelle sijoittuvan laitoksen kiinteistöverohelpotukset. Jotta yritys voi toimia erityistalousalueella ja hakea veroetuja, sen täytyy hakea operointilupaa ja osallistua SEZ-viranomaisten järjestämään tarjouskilpailuun. Operointilupaa ei myönnetä tietyille toimialoille, kuten esimerkiksi räjähteiden, alkoholin tai tupakan tuotantoon. Tämän lisäksi investoinnin täytyy olla vähintään 100 000 euroa, investoinnin tulee sijoittua vapaana oleville erityistalousalueille ja toteutetun investoinnin tulee pysyä alueella vähintään viisi vuotta.

Puolassa on myös vuosille 2011–2020 kohdistuva aiemman hallituksen käynnistämä investointitukiohjelma, joka keskittyy Puolan talouden kannalta merkittävimpien toimialojen edistämiseen. Ohjelma rahoitetaan täysin valtion budjetista ja sen kokonaismäärä on noin 154 miljoonaa euroa. Ohjelman toimialoja edistäviin uusiin investointiprojekteihin on tarjolla rahallista avustusta. Prioriteettitoimialoihin kuuluvat:

- Autoteollisuus: erityisesti runkojen, puoliperävaunujen, osien ja -lisävarusteiden sekä moottorien tuotanto
- Elektroniikka: tietokoneet, radiot, TV:t, televiestintäteknologiat, mikrosirut, pienosat (erityisesti auto-, energia- ja puolustusteollisuuden käyttöön sekä kotitalouslaitteisiin)
- Ilmailu: lentokoneen runkojen, osien, lisävarusteiden ja moottorien tuotanto, lentokoneiden korjaus ja ylläpitopalvelut
- Bioteknologia: erityisesti teolliseen ja lääketieteelliseen käyttöön
- Modernit palvelut: IT, yritysprosessien ulkoistaminen ja televiestintä
- Tutkimus ja kehitys

Nostoja teollisuuspoliittisista mekanismeista

Tutkimuksen tuotekehityksen osalta Puolan tavoitteena on nostaa T&K-rahoitus 1,7 %:iin bruttokansantuotteesta vuonna 2020. Puolassa onkin jo runsaasti erilaisia T&K-sektoria ja T&K-keskuksia tukevia ohjelmia ja verohelpotuksia. Tämä on linjassa hallituksen pitkän aikavälin tavoitteiden, erityistalousalueiden linjauksien sekä EU:n koheesiorahoituksen käyttötarkoitusten kanssa. Esimerkiksi osaan tutkimukseen ja kehitykseen ohjatuista kuluista voi hakea vähennyksiä verotuksessa yli 100 %:iin asti. Sallittuihin vähennettäviin kulueriin kuuluvat muun muassa uuden henkilöstön palkkauskustannukset ja käyttöomaisuuteen kuulumattoman erikoislaitteiston hankintakulut. Tiede- ja korkeakoulutusministeriön alainen NCRD (Puolan kansallinen T&K-keskus) on myös yksi merkittävimmistä T&K-projektien rahoittajista ja edistäjistä Puolassa. Vuonna 2014 NCRD:n budjetti oli 1,3 miljardia euroa. Tuettavat tutkimusprojektit kattavat laajalti eri teemoja, kuten uudet energiateknologiat, uudet materiaalit, mekatroniikkateknologiat tai puolustus- ja turvallisuusteknologiat. Korvattaviksi projektikustannuksiksi lasketaan muun muassa T&K-henkilöstökulut, laitteiden, tarvikkeiden ja laitosten kulut.

Työntekijöiden ja osaamiseen liittyen Puolassa on Saksan tapaan runsaasti erilaisia aloitteita. Työntekijöiden ja osaamisen kehittäminen ja teollisuuspolitiikan kohdentaminen tähän aihealueeseen onkin erityisen tärkeää Puolalle, joka on pitkään houkuttanut investointeja maahan muun muassa matalan työn kustannuksen avulla. Yritys voi saada korvauksia rekrytointi- ja koulutuskustannuksista sekä osittain palkkaa tai sosiaalivakuutusmaksuista tietyn ajanjakson ajalta, mikäli se palkkaa työttömiä töihin. Näissä tapauksissa yhteistyötä tehdään usein paikallisen työvoimatoimiston kanssa. Työllisyyden kasvattaminen on niin ikään tärkeä tavoite Puolan

teollisuuspolitiikassa. Joissain rahastoissa investointituen saamisen perusteena voi olla se, kuinka paljon työpaikkoja investointi luo. Puolassa energiantensiivistä teollisuutta tuetaan eri mekanismeilla, kuten verohelpotuksilla. Esimerkiksi uusiutuvan sähköenergian käyttö energiantensiivistä prosesseissa tai hiilen käyttö tietyissä teollisissa prosesseissa on oikeutettu verohelpotuksiin. Lisäksi Puolassa on paljon erilaisia rahoitus- ja lainamahdollisuuksia yritystoimintaan liittyen. Osa lainoista ja rahallisista avustuksista on kaikille avoimia, ja osa suunnataan vain tietyille toimialoille, kuten kierrätykseen, lääketeollisuuteen, tai vain tiettyihin teknologioihin tai tietyn kokoisille yrityksille. Esimerkiksi INNONEUROPHARM-ohjelmassa lääketeollisuudessa toimiville yrityksille kohdennettiin avustusta operatiivisiin kustannuksiin. Kuluista korvattiin 25–65 % ja niiden tuli keskittyä kehittämistoimintoihin. Kyseisen ohjelman budjetti oli 54 miljoonaa euroa ja siihen oli mahdollista hakea syksyllä 2018.

4.3.4 Suomi

Havaintoja Suomen hallitusohjelmista ja teollisuuspolitiikasta

Suomen hallitusohjelmat nostavat esiin teemoja kuten talous, työllisyys, koulutus, hyvinvointi, ympäristö ja ulkopolitiikka. Ohjelmat ottavat kantaa esimerkiksi verotukseen, erilaisten strategisten ohjelmien rahoitukseen tai tarpeellisina nähtäviin säästöihin. Hallitusohjelmissa mainitaan myös määräaikoja erilaisten uudistusten ja ratkaisuehdotusten esittämiselle. Etenkin Sipilän hallitusohjelmassa on paljon yksityiskohtaisia toimenpiteitä ja aikarajoja, esimerkkinä toimenpide, jossa selvitysmies laatii ehdotuksen paikallisen sopimisen kehittämisestä 15.10.2015 mennessä, sekä tavoite työllisyysasteen nostamisesta 72 prosenttiin. Ohjelmassa esitetään myös sitoumuksia, esimerkkinä toteamus, että kokonaisveroaste ei vaalikaudella nouse ja työn verotusta kevennetään.

Teollisuus painottuu hallitusohjelmissa vähemmän, mutta sen sijaan kilpailukyky ja yritykset mainitaan usein. Kilpailukyky ja kestävä talouskasvun vahvistaminen onkin ollut keskeinen osa niin Sipilän (2015–), Kataisen ja Stubbins (2011–2015) sekä Vanhasen (II-hallitus) ja Kiviniemen (2007–2011) hallitusohjelmien talouspolitiikkaa. Esimerkiksi uusimmassa Sipilän hallituksen hallitusohjelman tilannekuvassa tunnustetaan, että Suomen kilpailukyky on huonontunut keskeisiä kilpailijamaita 10–15 % heikommaksi, ja että vienti ei vedä enää samalla lailla kuin ennen. Tätä selitetään muun muassa liiallisella sääntelyllä ja hallinnoinnilla, joka on johtanut ketteryyden ja kilpailukykyyn menettämiseen. Myös osaamiseen perustuva kilpailuetu on hallitusohjelmatekstin mukaan hiipumassa, mikä vaikuttaa esimerkiksi innovaatioihin. Hallitusohjelmassa mainitaan myös, että teollisuuden kustannuksia ei vaalikauden aikana lisätä hallituksen toimesta.

Uusimmassa hallitusohjelmassa on listattu myös strategisia painopisteitä sekä niin kutsuttuja kärkihankkeita. Strategisia tavoitteita ovat terveys ja hyvinvointi (130 miljoonaa euroa), työllisyys, kilpailukyky ja kasvu (170 miljoonaa euroa), koulutus ja osaaminen (300 miljoonaa euroa), biotalous ja puhtaat teknologiat (300 miljoonaa euroa) sekä toimintatapojen muuttaminen muun muassa edistämällä digitaalisuutta ja purkamalla turhaa sääntelyä ja byrokratiaa (100 miljoonaa euroa). Strategiset tavoitteet konkretisoituvat 26 kärkihankkeessa, joita ovat esimerkiksi peruskoulutuksen uudistaminen digitaalisten oppimisympäristöjen avulla, lapsi- ja perhepalveluiden asiakaslähtöinen muutosohjelma, ikäihmisten kotihoidon kehittäminen, biotalouden ja

puhtaiden ratkaisujen edistäminen, työvoimahallinnon uudistaminen, PK-yritysten rahoituksen helpottaminen sekä kotimaisten ja ulkomaisten investointien edistäminen. Osana tätä kokonaisuutta hallitus käynnistää myös ohjelman liikenneverkon korjausvelan vähentämiseksi ja käyttää siihen noin 600 miljoonaa euroa.

Edellä mainitut panostukset rahoitetaan pääosin omaisuustuloilla. Lisäksi hyödynnetään EU:n strategisten investointien rahastoa ja Euroopan investointipankin välineitä näiden painopistealueiden tavoitteiden aikaansaamiseksi. Lisäksi pääomitetaan korkeakouluja ja eri tarkoituksiin perustettuja rahastoja myymällä valtion omaisuutta.

Kaikki 26 kärkihanketta, yleisempi hallitusohjelman toteutus ja muut reformit on koottu myös valtioneuvoston sivustolle. Kärkihankkeiden etenemistä seurataan kuukausittain ja kärkihankkeiden aikataulua päivitetään jokaisen hankkeen omalle sivustolle.

Biotalous, puhtaiden teknologioiden (cleantechin) ja digitalisaation lisäksi nykyisessä hallitusohjelmassa ei erityisesti korosteta muita toimialoja tai teollisuudenaloja. Sen sijaan keskitytään kaikkia toimialoja yhdistäviin asioihin ja yleiseen kilpailukykyyn ja sen kehittämiseen. Muihin maihin verrattuna yksittäisiä sektoreja korostetaan huomattavasti vähemmän Suomen hallitusohjelmissa tarkasteluperiodin 2007–2018 aikana.

Teollisuuspolitiikkaa käytännössä

Suomessa on tehty viime vuosina merkittäviä uudistuksia teollisuuspolitiikan toimijoiden osalta. Tammikuun 2018 alussa Finpro (kansainvälistymis-, investointi- ja matkailunedistämispalvelut) ja Tekes (innovaatorahoitus) yhdistyivät Business Finlandiksi. Muutoksen taustalla vaikutti myös laajempi Team Finland-verkoston toimintamallin sekä sen tarjoamien palvelujen muokkaaminen. Team Finland-verkoston tarkoituksena on koota yhteen kaikki valtion rahoitteiset kansainvälistymispalvelujen tarjoajat. Verkostoon kuuluvat työ- ja elinkeinoministeriö, ulkoasiainministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, Business Finland, Finnvera, Tesi (Suomen Teollisuussijoitus), ELY-keskukset, Patentti- ja rekisterihallitus, Suomalais-Venäläinen kauppakamari, Suomalais-ruotsalainen kauppakamari, Teknologian tutkimuskeskus VTT, Finnfund, Finnpartnership sekä Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutit. Myös Verohallinto antaa neuvontaa kansainvälistyville yrityksille.

Team Finlandiin kuuluvan Business Finlandin tavoitteena on tarjota kaikki kasvamiseen, kehittymiseen ja kansainvälistymiseen liittyvät palvelut keskitetysti. Business Finlandin mukaan sen tehtävänä on toimia uuden kasvun katalysaattorina ja luoda mahdollisuuksia Suomelle innovaatioiden ja kansainvälisen kasvun kautta. Yhdistymisen myötä Business Finlandista tuli yksi merkittävimmistä Suomen teollisuuspolitiikkaa käytännössä toteuttavista organisaatioista. Se myöntääkin monenlaista erilaista rahoitusta ja vientineuvontaa erikokoisille ja kasvun eri vaiheissa oleville yrityksille, mutta esimerkiksi myös tutkimuslaitoksille ja erilaisten organisaatioiden yhteishankkeille. Rahoitusinstrumentteja tarjotaan Business Finlandissa kuitenkin määrällisesti enemmän PK-sektorille ja alkuvaiheen yrityksille. Team Finlandin selvityksen (2017) mukaan teollisuudessa, keskisuurissa yrityksissä ja kasvuvaiheen yrityksissä hyödynnetään eniten Team Finlandin ulkomaanverkostoa.

Nostoja teollisuuspoliittisista mekanismeista

Tutkimuksen ja kehityksen osalta Business Finland on yksi tärkeimmistä tahoista, joilta voi hakea T&K-rahoitusta. Esimerkiksi Co-Innovation-ohjelmassa tutkimusorganisaatiot ja yritykset kehittävät yhdessä uutta tietoa ja innovaatioita

liiketoiminnan tarpeisiin. Rahoituksella vauhditetaan tutkimustiedon hyödyntämistä ja uusien suomalaisten vientituotteiden kehittämistä sekä vahvistetaan verkostoja. Business Finlandin rahoitusosuus tutkimusorganisaatiolle Co-Innovation-ohjelmassa on tyypillisesti 60 % tutkimusprojektille hyväksytyistä kokonaiskustannuksista. Laajasti kansainvälisesti verkottuneet tutkimusprojektit voivat saada 70 %:n rahoituksen. Muita Business Finlandin tutkimus- ja kehitystukimuotoja ovat esimerkiksi innovaatorahoitus, Into-rahoitus, innovaatioaseteli ja muu avustus tutkimukseen ja uuden tiedon luontiin (avustus 40 % - 65 %). Suomessa on myös eri tuotantoa ja investointeja edistäviä teollisuuspoliittisia mekanismeja. Esimerkiksi ELY-keskusten kehittämisavustus myönnetään PK-yrityksille kehittämistoimenpiteisiin. Avustuksen enimmäismäärä on 50 % hankkeen kustannuksista. Rahoitusta kohdennetaan hankkeisiin, joilla yritys tehostaa, monipuolistaa tai suuntaa uudelleen toimintaansa. Hyväksyttävistä menoista voivat olla muun muassa ulkopuoliset palvelut, palkka- ja matkamenot, osallistuminen messuille ja näyttelyyn sekä tuotteiden kehittämiseen liittyvät raaka-aine- ja puolivalmistehankinnat.

Suomessa, niin kuin monissa muissakin maissa, on verohelpotuksia energiantensiiviselle teollisuudelle. Jos yrityksen tilikauden aikana sähköstä, kivihiilestä, maakaasusta, mäntyöljystä, kevyestä ja raskaasta polttoöljystä sekä biopolttoöljystä maksamat (sekä näiden tuotteiden hankintahintaan sisältyneet) valmisteverot ovat enemmän kuin 0,5 % yrityksen jalostusarvosta, yrityksellä on oikeus ylimenevältä osalta hakea takaisin 85 % näistä tuotteista maksettujen (tai niiden hankintahintaan sisältyneiden) valmisteverojen määrästä. Näin lasketusta veronpalautuksesta maksetaan vain 50 000 euroa ylittävä osuus.

Teollisuus voi hyödyntää myös työ- ja elinkeinoministeriön / Business Finlandin energiatukea, jonka keskeisenä tavoitteena on edistää uusien ja innovatiivisten ratkaisujen kehittämistä energiasäätöjärjestelmän muuttamiseksi vähähiiliseksi pitkällä aikavälillä. Energiatukea voidaan myöntää sellaisiin investointi- ja selvityshankkeisiin, jotka edistävät: 1) uusiutuvan energian tuotantoa tai käyttöä, 2) energiansäästöä tai energian tuotannon tai käytön tehostamista, 3) muulla tavalla energiasäätöjärjestelmän muuttamista vähähiiliseksi. Suurille yrityksille enimmäistukitaso on 30 %.

Business Finlandilla on lisäksi useita ohjelmia, jotka keskittyvät kansainvälistymiseen. Esimerkiksi syksyllä 2018 lopetetulla Kiito-rahoituksella rahoitettiin liiketoimintasuunnitelman tai kansainvälistymisstrategian tekemistä, johtamisen tai organisaation kehittämistä, markkinaselvityksiä, kasvun rahoituksen selvittämistä, IPR:n ja patenttiselvityksen tekemistä, idean testaamista asiakkailta ja markkinoiden validointia. Toinen esimerkki on Explorer-rahoitus, jolla katetaan PK-sektorille ostettujen asiantuntijapalveluiden kustannuksia. Business Finlandin myöntämän rahoituksen määrä on 5 000–10 000 euroa ja se kattaa 50 % asiantuntijapalveluiden hankintakustannuksista.

Suomessa on tarjolla myös erilaisia rahoitus- ja lainainstrumentteja. Esimerkiksi Finnveran lainaa ja takausta voi hakea kone-, laite- tai rakennusinvestointeihin, käyttöpääomatarpeiden ja erilaisten yritysjärjestelyjen rahoittamiseen. Erityisin perustein voidaan rahoittaa myös suomalaisen yrityksen ulkomailla tapahtuvaa liiketoimintaa. Finnvera voi toimia yrityksen ainoana rahoittajana vain silloin, kun Finnveran rahoitus yritykselle on korkeintaan 50 000 euroa. Finnveralta voi myös hakea esimerkiksi pankkilainan alkutakausta. Tällöin takauksen enimmäismäärä voi olla enintään 80 % pankkilainasta ja enintään 80 000 euroa.

5 VALTIONTUET SUOMESSA JA KILPAILIJAMAISIA

5.1 Yhteenveto

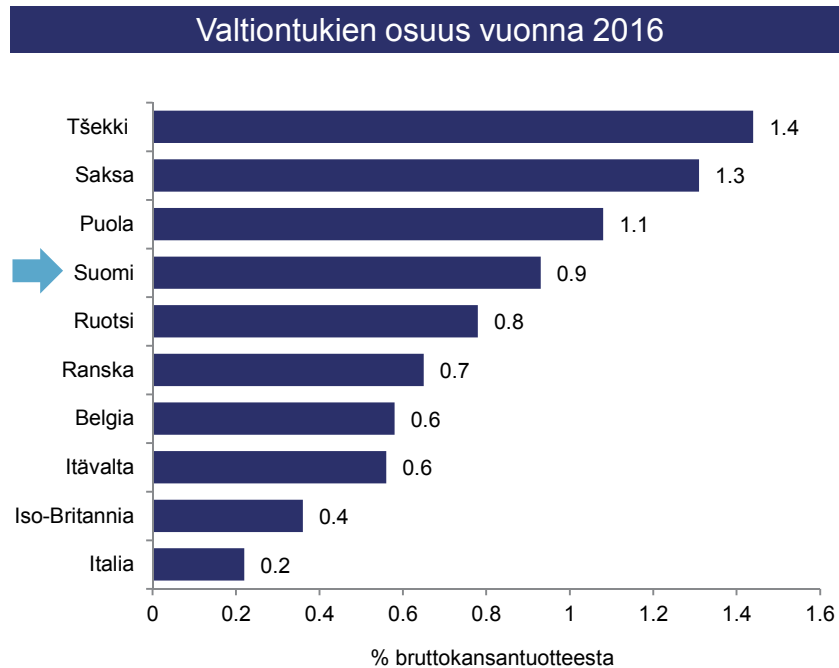
Suomen kilpailijamaissa on käytössä monenlaisia ohjausmekanismeja, jotka vaikuttavat sekä suorasti että epäsuorasti teollisuuden toimintaedellytyksiin. Usein nämä mekanismit koskevat energiatehokkuutta, ympäristöverohelpotuksia, infrastruktuuria, tutkimusta ja tuotekehitystä sekä innovaatiota, alueellisia avustuksia, PK- ja startup-yrityksiä sekä uusiutuvaa energiaa. Suomen kilpailijamaista valtiontukien osuus on suurin Tšekissä, Saksassa ja Puolassa, joissa osuus (sisältää kaikki tuet) bruttokansantuotteesta oli yli 1 % vuonna 2016. Suomessa ja Ruotsissa osuus oli hieman alle 1 %.

5.2 Tarkastelunäkökulma

Euroopan unionissa valtiontuet yritystoiminnalle eivät lähtökohtaisesti ole sallittuja, sillä julkinen tuki voi antaa yrityksille kilpailuetua, joka vääristää EU:n sisämarkkinoiden toimintaa ja kilpailua. Yritystoimintaa voidaan kuitenkin tukea EU:n määrittämien sääntöjen mukaisesti valtiontukisääntöjen puitteissa. Valtiontukea ovat esimerkiksi avustukset, markkinahintaa edullisemmat lainat, takaukset, ei-markkinaehtoinen pääomasijoitus tai verohelpotus. Valtiontukea eivät ole yleiset kaikkiin yrityksiin kohdistuvat toimenpiteet esimerkiksi verotuksessa tai julkisten varojen käyttö markkinaehtoisesti esimerkiksi lainan muodossa. Tässä yhteydessä valtiontukia tarkasteltiin Euroopan komission julkaisemia tietojen perusteella.

5.3 Havainnot

Suomessa valtiontukien osuus vuonna 2016 oli 0.9 % bruttokansantuotteesta (kuva 34). Kilpailijamaihin verrattuna se on vähemmän kuin Tšekissä, Saksassa ja Puolassa, mutta enemmän kuin esimerkiksi Italiassa. Monessa Suomen kilpailijamaassa suurin osa valtiontuista kanavoitiin avustusten kautta, tosin Ruotsissa selkeästi suurin osa kanavoitiin verohelpotusten muodossa. Myös Suomessa verohelpotusten määrä oli jonkin verran avustuksia suurempi. Suomessa ja esimerkiksi Saksassa ja Ruotsissa suurin osa valtiontuista kohdistettiin ympäristönsuojeluun ja energiatehokkuuteen.

Kuva 34 Valtiontukien suhteellinen osuus Suomessa ja kilpailijamaissa

Valtiontukien (kaikki tuet, pois lukien rautatiet) osuus bruttokansantuotteesta on Tšekissä, Saksassa ja Puolassa korkeampi kuin Suomessa. Lähde: Euroopan komissio

Valtiontuet koostuvat lukuisista eri instrumenteista kohdistuen eri toimialoille, tarkoituksille tai yritystyypeille. Oheisissa taulukoissa on esimerkkejä Suomessa ja kilpailijamaissa vuonna 2017 osoitetuista valtiontuista niiden tavoitteen mukaisesti (lähde: Euroopan komissio). Kukin tavoite sisältää maakohtaisia mekanismeja, esimerkiksi Suomessa verotuet direktiivin 2003/96/EC mukaisista ympäristöveroista sisältää energiantensiivisen teollisuuden veronpalautuksen, teollisuuden alemman sähköveron sekä puolitettua hiilidioksidiveron yhdistetyssä sähkön ja lämmön tuotannossa käytetyistä polttoaineista. Tukikategoria ei tässä yhteydessä noudata virallista määritelmää. Joidenkin tukien osalta maksatuksia ei ole toteutettu kyseisenä tarkasteluvuonna.

Itävalta

Kategoria	Tuen tavoite
Energiatehokkuus	Investointituki energiatehokkuustoimenpiteille
	Investointituki energiatehokkaalle kaukolämmitykselle ja -jäähdytykselle
	Investointituki korkean hyötysuhteen yhdistetylle sähkön- ja lämmöntuotannolle
Infrastruktuuri	Investointituki paikalliselle infrastruktuurille
	Tuki laajakaistainfrastruktuurille
Innovaatiot	Tuki innovaatioklustereille
	Kokeellinen kehitys
Muu	Sektorikehitys
T&K	Perustutkimus
	Teollinen tutkimus
	Investointituki tutkimusinfrastruktuurille
Alueellinen kehitys	Alueellinen investointituki
Uusiutuva energia	Investointituki uusiutuvalle energialle
PK-sektori	Investointituki PK-yrityksille
	Investointi- ja työllisyystuki PK-yrityksille
	PK-yritykset

Belgia

Kategoria	Tuen tavoite
Energiatehokkuus	Investointituki energiatehokkuustoimenpiteille
	Investointituki korkean hyötysuhteen yhdistetylle sähkön- ja lämmöntuotannolle
Infrastruktuuri	Investointituki paikalliselle infrastruktuurille
Innovaatiot	Tuki innovaatioklustereille
	Kokeellinen kehitys
Muu	Vaikeuksissa olevien yritysten restrukturointi
T&K	Teollinen tutkimus
	Tutkimus ja kehitys
	Harjoittelutuki
Alueellinen kehitys	Alueellinen investointituki
Uusiutuva energia	Investointituki uusiutuvalle energialle
PK-sektori	Tuki startup-yrityksille
	Investointituki PK-yrityksille

Tsekki

Kategoria	Tuen tavoite
Energiatehokkuus	Investointituki energiatehokkuustoimenpiteille
Verovähennykset	Verotuet direktiivin 2003/96/EC mukaisista ympäristöveroista
Infrastruktuuri	Investointituki energiainfrastruktuurille
	Investointituki paikalliselle infrastruktuurille
Innovaatiot	Tuki innovaatioklustereille
	Kokeellinen kehitys
	Innovaatituki PK-yrityksille
Muu	Vakuutusmaksutuki
	Kannustimet laatutuotteille
T&K	Tuki tiedonvälitykselle ja informaatiotoimille
	Tuki tutkimukselle ja kehitykselle maa- ja metsätaloudessa
	Perustutkimus
	Teollinen tutkimus
	Investointituki tutkimusinfrastruktuurille
	Harjoittelutuki
Alueellinen kehitys	Alueellinen investointituki
PK-sektori	Tuki PK-yrityksien konsultointipalveluille

Suomi

Kategoria	Tuen tavoite
Energiatehokkuus	Investointituki energiatehokkuustoimenpiteille
Verovähennykset	Verotuet direktiivin 2003/96/EC mukaisista ympäristöveroista
Infrastruktuuri	Lentokenttäoperaatiot
	Tuki laajakaistainfrastruktuurille
Innovaatiot	Tuki innovaatioklustereille
	Kokeellinen kehitys
	Innovaatituki PK-yrityksille
Muu	Riskirahoitustuki
T&K	Teollinen tutkimus
Alueellinen kehitys	Alueellinen investointituki
	Regional development
Uusiutuva energia	Investointituki uusiutuvalle energialle
PK-sektori	Tuki startup-yrityksille
	Tuki yrityksen aloitukseen haja-asutusalueilla
	Investointituki PK-yrityksille
	PK-yritykset

Ranska

Kategoria	Tuen tavoite
Energiatehokkuus	Investointituki energiatehokkuustoimenpiteille
	Investointituki energiatehokkaalle kaukolämmitykselle ja -jäähdytykselle
Infrastruktuuri	Investointituki energiainfrastruktuurille
	Investointituki paikalliselle infrastruktuurille
Innovaatiot	Tuki innovaatioklustereille
	Tuki prosessien ja organisaatioiden innovaatioille
	Kokeellinen kehitys
	Innovaatituki PK-yrityksille
Muu	Investointituki ennen aikaiselle mukautumiselle yhteisön tulevaisuuden standardeihin
	Vaikeuksissa olevien yritysten restrukturointi
	Tuotteiden kuljetuskustannukset valituilla alueilla
T&K	Tuki tiedonvälitykselle ja informaatiotoimille metsäsektorilla
	Tuki tutkimukselle ja kehitykselle maa- ja metsätaloudessa
	Perustutkimus
	Teollinen tutkimus
	Investointituki tutkimusinfrastruktuurille
	Tutkimus ja kehitys
	Harjoittelutuki
Alueellinen kehitys	Alueellinen investointituki
Uusiutuva energia	Investointituki uusiutuvalle energialle
	Uusiutuva energia
PK-sektori	Tuki startup-yrityksille
	Investointituki PK-yrityksille

Saksa

Kategoria	Tuen tavoite
Energiatehokkuus	Investointituki energiatehokkuustoimenpiteille
	Investointituki energiatehokkaalle kaukolämmitykselle ja -jäähdytykselle
	Investointituki korkean hyötysuhteen yhdistetylle sähkön- ja lämmöntuotannolle
Verovähennykset	Verotuet direktiivin 2003/96/EC mukaisista ympäristöveroista
Infrastruktuuri	Tuki satamille
	Tuki alueellisille lentokentille
	Lentokenttäinfrastruktuuri tai laitteisto
	Energiainfrastruktuurit
	Investointituki paikalliselle infrastruktuurille
	Tuki laajakaistainfrastruktuurille
Innovaatiot	Tuki innovaatioklustereille
	Tuki prosessien ja organisaatioiden innovaatioille
	Kokeellinen kehitys
	Innovaatiotuki PK-yrityksille
Muu	Riskirahoitustuki
	Sektorikehitys
T&K	Perustutkimus
	Teollinen tutkimus
	Tutkimus ja kehitys
	Harjoittelutuki
Alueellinen kehitys	Alueellinen investointituki
	Alueellinen kehitys
	Alueellinen kehitys mukaan lukien alueiden välinen yhteistyö
Uusiutuva energia	Investointituki uusiutuvalle energialle
PK-sektori	Tuki startup-yrityksille
	Investointituki PK-yrityksille

Italia

Kategoria	Tuen tavoite
Employment	Palkkatuki vammautuneiden työntekijöiden työllistämiseksi
	Palkkatuki vammautuneiden työntekijöiden rekrytoinnille
Energiatehokkuus	Investointituki energiatehokkuustoimenpiteille
Infrastruktuuri	Investointituki paikalliselle infrastruktuurille
	Tuki laajakaistainfrastruktuurille
Innovaatiot	Tuki innovaatioklustereille
	Tuki prosessien ja organisaatioiden innovaatioille
	Kokeellinen kehitys
	Innovaatituki PK-yrityksille
Muu	Investointituki ennen aikaiselle mukautumiselle yhteisön tulevaisuuden standardeihin
	Tuki ympäristöä koskeville selvityksille
T&K	Toteutettavuusselvitykset
	Teollinen tutkimus
	Investointituki tutkimusinfrastruktuurille
	Harjoittelutuki
Alueellinen kehitys	Alueellinen investointituki
Uusiutuva energia	Investointituki uusiutuvalle energialle
PK-sektori	Tuki PK-yrityksien konsultointipalveluille
	Tuki startup-yrityksille
	Tuki PK-yritysten messuosallistumiselle
	Investointituki PK-yrityksille

Ruotsi

Kategoria	Tuen tavoite
Energiatehokkuus	Investointituki energiatehokkuustoimenpiteille
	Investointituki energiatehokkaalle kaukolämmitykselle ja -jäähdytykselle
Verovähennykset	Verotuet direktiivin 2003/96/EC mukaisista ympäristöveroista
	Ympäristötuki verovähennyksien muodossa
Infrastruktuuri	Tuki alueellisille lentokentille
	Investointituki paikalliselle infrastruktuurille
	Tuki laajakaistainfrastruktuurille
Innovaatiot	Tuki innovaatioklustereille
	Kokeellinen kehitys
Muu	Sektorikehitys
	Tuotteiden kuljetuskustannukset valituilla alueilla
T&K	Tuki tutkimukselle ja kehitykselle maa- ja metsätaloudessa
	Teollinen tutkimus
Alueellinen kehitys	Alueellinen investointituki
Uusiutuva energia	Investointituki uusiutuvalle energialle

Iso-Britannia

Kategoria	Tuen tavoite
Employment	Palkkatuki vammautuneiden työntekijöiden työllistämiseksi
	Palkkatuki vammautuneiden työntekijöiden rekrytoinnille
Energiatehokkuus	Investointituki energiatehokkuustoimenpiteille
	Investointituki energiatehokkaalle kaukolämmitykselle ja -jäähdytykselle
	Investointituki korkean hyötysuhteen yhdistetylle sähkön- ja lämmöntuotannolle
Verovähennykset	Verotuet direktiivin 2003/96/EC mukaisista ympäristöveroista
Infrastruktuuri	Tuki satamille
	Investointituki energiainfrastruktuurille
	Investointituki paikalliselle infrastruktuurille
	Tuki laajakaistainfrastruktuurille
Innovaatiot	Tuki innovaatioklustereille
	Tuki prosessien ja organisaatioiden innovaatioille
	Kokeellinen kehitys
Muu	Tuki ympäristöä koskeville selvityksille
T&K	Toteutettavuusselvitykset
	Perustutkimus
	Teollinen tutkimus
	Investointituki tutkimusinfrastruktuurille
	Tutkimus ja kehitys
	Harjoittelutuki
Alueellinen kehitys	Alueellinen investointituki
	Alueellinen kehitys
Uusiutuva energia	Investointituki uusiutuvalle energialle
PK-sektori	Tuki startup-yrityksille
	Tuki yrityksen aloitukseen haja-asutusalueilla
	Investointituki PK-yrityksille

6 YRITYSTEN NÄKEMYKSIÄ HALLITUS- JA TEOLLISUUSPOLITIIKAN MERKITYKSESTÄ

6.1 Yhteenveto

Vientiteollisuusyritykset valitsevat toimintamaansa lähtökohtaisesti muiden kuin poliittisten tekijöiden perusteella. Teollisuuspolitiikalla on kuitenkin merkitystä tilanteissa, joissa yritykset vertailevat samantyyllisiä maita keskenään. Yleisesti ottaen yritykset näkivät, että kansainvälisyyteen ja vientiin painottuva politiikka edistää maan kilpailukykyä. Haastateltavat kokivat, että esimerkiksi Saksassa ja Ruotsissa politiikassa

korostetaan viennin merkitystä. Vastaavasti liian jäykkä ja tiukka sääntely esimerkiksi työmarkkinoilla koettiin kilpailuasemaa heikentävänä tekijänä.

Yleisesti yritykset arvostavat Suomen vakaata toimintaympäristöä. Pääsääntöisesti haastateltavat kokivat hallituksen kilpailukykytoimien ja yhteisöveron muutoksen parantaneen suomalaisyritysten kilpailukykyä. Suomalaista työntekijää pidettiin oma-aloitteisena, kekseliäänä kokonaisuuksia ymmärtävänä ja siten tuottavuutta parantavana. Tästä huolimatta toivottiin, että työn tuottavuutta ja työmarkkinoiden joustavuutta tulisi edelleen kehittää. Haastateltavat kokivat, että muissa maissa (esimerkiksi Virossa ja Saksassa) politiikassa nostetaan teollisuuden tarpeita ja teollisuuspolitiikkaa useammin esille kuin Suomessa.

Ruotsin vahvuutena nähtiin Suomen tapaan vakaa toimintaympäristö, mutta myös yhteinen keskustelukulttuuri. Esimerkiksi toiminta ammattiyhdistysliittojen kanssa koettiin sujuvaksi. Yritykset kokivat, että Ruotsin politiikka ja yleinen toimintaympäristö tähtäävät vientiin ja kansainvälisyyteen. Lisäksi Ruotsissa teollisuudella nähtiin olevan tilaa julkisessa keskustelussa, ja että uusteollistamisstrategia edistää teollisuuden asemaa Ruotsin yhteiskunnassa. Ruotsin osalta nostettiin esille myös yritysten globaali ajattelutapa.

Saksassa klusteritoiminta nähtiin vahvana, ja se myös yhdistettiin korkeaan tuottavuuteen sekä innovaatioihin. Klusteritoiminta tukee myös sisämarkkinoita, sillä yritykset ostavat toistensa tuotteita sekä tekevät toimialarajat ylittävää yhteistyötä. Maltillinen palkkakustannusten kehitys ja työntekijöiden hyvä motivaatio koettiin yritystoimintaa tukevana tekijänä Saksassa. Ammattiyhdistysliikkeet nähtiin vaativampina kuin Suomessa, mutta yhteistyö niiden kanssa koettiin hyväksi. Lisäksi mainittiin, että saksalaisten perheyriyksen perinne ja yhtiö rakenne tukevat suhteen rakentamista työntekijöiden kanssa, ja että työntekijät ovat lojaaleja. Myös oppisopimuskoulutuksen roolia korostettiin. Yritykset kokivat, että Saksassa teollisuudella on hyvät suhteet poliitikoihin ja tilaa puhua yhteiskunnassa. Erään haastateltavan mukaan Saksassa ”industry 4.0”-teema on lähtenyt kehittymään pitkälti poliittisista lähtökohdista, ja aiheesta on luotu positiivista mielikuvaa. Yritykset mainitsivat, että teollisuus saa päättää minimipalkoista ja muista sopimusehdoista itsenäisesti ilman merkittävää poliittista vaikuttamista. Myös energiantensiivisen teollisuuden tarpeet on haastateltavien mukaan huomioitu Saksassa hyvin. Saksan pitkäjänteisyys politiikassa nähtiin osasyynä teollisuuden menestykseen, mikä tukee yritysten luottamusta ja investointihalukkuutta.

Puolan osalta mainittiin, että edulliset, mutta osaavat ja motivoituneet työntekijät houkuttelevat yrityksiä sijoittamaan maahan. Yritykset nostivat esille, että paikallinen sopiminen on mahdollista Puolassa, mikä tekee työmarkkinoista joustavat. Myös hyvä sijainti lähellä Keski-Euroopan markkinoita koettiin Puolan etuna. Lisäksi korostettiin, että EU-koheesiorahoitus ja erityisesti siihen liittyvät investointituet laite- ja tuotantoinvestoinneissa parantavat Itä-Euroopan maiden kilpailukykyä ja kohdentavat investointeja näihin maihin. Haastateltavien mukaan Puolassa yritykset saavat tiettyjä veroetuja usean vuoden ajan, mikäli investoivat maahan. Myös infrastruktuuria kehitetään EU-rahoituksella.

6.2 Tarkastelunäkökulma

Hallitus- ja teollisuuspolitiikan merkitystä yritysten toimintaympäristössä arvioitiin haastatteleamalla eri vientiteollisuusaloilta kolmetoista yritysedustajaa kymmenestä eri yrityksestä. Haastatteluiden tarkoituksena oli vahvistaa tarkastelun kansainvälistä

näkökulmaa sekä saada konkreettisia maa- ja toimialaesimerkkejä yritysten näkökulmasta.

Eri maiden teollisuuspolitiikkaa ja teollisuuspoliittisia mekanismeja käsittelevät haastattelut tehtiin loka–marraskuussa 2018 suomeksi ja englanniksi. Haastateltavat yritykset olivat sekä pieniä, keskisuuria että suuria suomalaistaustaisia yrityksiä, joilla oli omaa tuotantoa Suomen lisäksi myös vähintään yhdessä muussa maassa sekä vientiä muihin maihin. Näihin maihin viitattiin haastattelukysymyksissä yrityksen toimintamaina. Toimialoista katettiin kemian-, metsä- ja teknologiateollisuus ja toimintamaista erityisesti Puola, Ruotsi, Saksa ja Viro. Haastateltavia oli 13 henkilöä, joista osalla oli kokemusta toiminnasta eri kohdemaissa. Haastateltavat olivat kansainvälisen liiketoiminnan, oman toimialansa ja vientiteollisuuden hyvin tuntevia ja kokeneita henkilöitä, eli yritysten toimitus-, vienti-, strategia-, talous-, tuotanto-, teknologia-, maa- tai tehtaanjohtajia. Haastattelut toteutettiin online- sekä puhelinhaastatteluina ja kysymysteemat toimitettiin etukäteen haastateltaville nähtäväksi. Myös selvityksen lähtökohta ja toimeksiantajat kerrottiin haastateltaville. Vastaukset sovittiin esitettäväksi anonymisti.

Haastateltaville tähdennettiin, että teollisuuspolitiikalla tarkoitetaan tässä yhteydessä erilaisia yritystoimintaa tukevia teollisuuspoliittisia keinoja, kuten verotusta, rahoitusta, insentiivejä tai hallitusten tavoitteita. Haastattelu ei keskittynyt maiden muihin ominaispiirteisiin, kuten logistiikkaan, sijaintiin, raaka-aineisiin tai työn kustannuksiin, vaikkakin näitä teemoja sivuttiin.

Yleiset haastattelukysymykset olivat seuraavat:

1. Mitkä tekijät vaikuttivat yrityksenne kohdalla toimintamaan valintaan? Oliko teollisuuspolitiikka yksi keskustelun kohde toimintamaata tai toimintastrategiaa valitessa? Jos kyllä, niin mitkä aiheet nousivat erityisesti esiin?
2. Mitkä teollisuuspoliittiset mekanismit tukevat tai estävät kasvua toimintamaassanne ja / tai Suomessa?
3. Miten arvioitte seuraavien teollisuuspoliittisten instrumenttien merkityksen omalta osaltanne? Voitteko esittää jotain konkreettisia esimerkkejä seuraavista kategorioista?
 - a) Verotusmalli
 - b) Rahoitus, laina, takaus, taloudellinen avustus
 - c) Alallenne tai yrityksellenne spesifit insentiivit ja ohjelmat
 - d) Hallitustavoitteet
 - e) Puuttuuko listalta jotain oleellista?
4. Mihin seuraavista kategorioista (a–c) arvioisitte nykyisen teollisuuspolitiikan eniten keskittyvän? Tai olisiko teollisuuspolitiikan hyvä keskittyä johonkin näistä vahvemmin?
 - a) Nykyisen tuotannon tukeminen
 - b) Tuotannon laajentaminen
 - c) Kehitystoiminta ja innovaatiot
5. Eroavatko tässä haastattelussa keskustellut muiden maiden teollisuuspolitiikan keinot merkittävästi Suomen tilanteesta? Jos, niin miten / minkä mekanismien osalta?

6. Avoin sana, toimialakohtaiset kysymykset tai muuta aiheeseen liittyvää

Yleisten kysymysten lisäksi haastateltaville esitettiin myös joitain toimialakohtaisia kysymyksiä soveltuvien osin:

- Kemianteollisuus
 - Monet kemianteollisuuden toimialat ovat kasvaneet vahvasti mm. Puolassa ja Saksassa viimeisen 10 vuoden ajan. Mitkä asiat selittävät mielestänne kohdemaan teollisuuden kasvua?
 - Mitä on tehty eri lailla Suomessa ja kohdemaassa?
- Metsäteollisuus
 - Mitkä ovat kasvun edellytykset kohdemaassa ja / tai Suomessa? Mitkä ovat suurimmat erot? Mitkä asiat selittävät mahdollisia maa-eroja?
 - Mitkä ovat teollisuuden uudistumisen edellytykset kohdemaassa ja / tai Suomessa? Mitkä ovat suurimmat erot? Mitkä asiat selittävät mahdollisia maa-eroja?
 - Nostetaanko näitä aiheita esiin päätöksentekijöiden osalta tai esimerkiksi hallitusstrategioissa? Onko aihe kiinnostava poliittisessa keskustelussa? Onko mitään konkreettista tehty?
- Teknolohiateollisuus
 - Monet teknolohiateollisuuden toimialat ovat kasvaneet vahvasti mm. Puolassa ja Saksassa viimeisen 10 vuoden ajan. Mitkä asiat selittävät mielestänne kohdemaan teollisuuden kasvua?
 - Mitä on tehty eri lailla Suomessa ja kohdemaassa?

Toimialakohtaisten kysymysten lisäksi haastateltavilta kysyttiin soveltuvien osin myös seuraavista asioista, mikäli heillä oli kokemusta näistä teemoista:

- Mitä syitä pidätte tärkeinä sijoittua Suomeen ja pitää valmistavaa teollisuutta myös Suomessa? Tai pidätekö tätä tärkeänä asiana?
- Esimerkiksi Saksassa teollisuuspolitiikka on jatkunut hallitusohjelmista tekemämme analyysin perusteella tasaisena pitkään – oletteko huomanneet tämän trendin maassa toimiessanne ja onko jotain konkreettisia etuja, miten se näkyy maassa toimiville yrityksille?
- Tuovatko toimintamaidenne poliitikot vahvasti esiin teollisuuden merkitystä? Esimerkiksi muistatteko, että jokin merkittävä poliitikko olisi sanonut tai kirjoittanut avoimesti jotain teollisuuspolitiikan puolesta?

6.3 Havainnot

Vientiteollisuusyritykset valitsevat toimintamaansa lähtökohtaisesti muiden kuin poliittisten tekijöiden perusteella. Yrityksille keskeisiä tekijöitä ovat työn kustannukset ja saatavuus, raaka-aineiden saatavuus ja hinta, sujuva logistiikka ja infrastruktuuri, asiakkaiden läheinen sijainti ja hyvä toimitusketju, tukiorganisaatiot, yhteistyökumppanit, yliopistot ja klusterit, kilpailijoiden esimerkki (jokin kilpaileva yritys on jo kohdemaassa ja harjoittaa siellä kannattavaa liiketoimintaa), yrityksen historia ja paikallisuus (yritys on jo läsnä kohdemaan markkinoilla ja voidaan siten nähdä paikallisena toimijana).

Toimintamaan valinnassa teollisuuspolitiikkaa tarkastellaan erillisesti tilanteissa, joissa vertaillaan samantyyllisiä maita keskenään. Teollisuuspoliittisten mekanismien nähdään edesauttavan toimintaa erityisesti, jos ne kohdistuvat investointeihin. Esimerkkinä mainittiin laite- ja tehdasinvestointien tuki Itä-Euroopan maissa ja paikallisia jatkoinvestointeja tukeva tuloverotus Virossa. Myös vakaa ja luotettava toimintaympäristö nähdään ensisijaisen tärkeänä. Esimerkiksi eräs yritys mainitsi vetäytyneensä Intiasta poukkoilevan toimintaympäristön vuoksi, samoin mainittiin, että Kiinaa on vältetty lainsäädännön vuoksi. Teollisuuspolitiikan edut ja haitat saattavat näyttäytyä tarkemmin vasta maassa toimiessa. Esimerkiksi Suomen poliittisten lakkojen aikana muiden maiden (kuten Viron) tasaisuus nousi esiin.

Suurimmat erot maiden välillä nähdään muissa kuin suoraan teollisuuspoliittisissa tekijöissä, tai ne vähintäänkin mielletään muiksi kuin teollisuuspoliittisiksi tekijöiksi. Esimerkiksi työn yksikkökustannukset sekä työntekijöiden saatavuus vaikuttavat merkittävästi yritysten toimintaan ja päätöksiin. Infrastruktuurilla (tie-, rautatie-, meriliikenne-, sähkö-, televiestintäverkko) ja sen kunnolla on tärkeä vaikutus yritystoiminnan sujuvuuteen ja logistiikkaan. Myös maan sisämarkkinoiden koko sekä kilpailijoiden toiminta vaikuttavat toimintamaan valintaan.

Yleisesti ottaen nähdään, että kansainvälisyyteen ja vientiin painottuva politiikka edistää maan kilpailukykyä (kuva 35). Haastateltavat kokivat, että esimerkiksi Saksassa ja Ruotsissa viennin merkitystä korostetaan. Vastaavasti liian jäykkä ja tiukka sääntely esimerkiksi työmarkkinoilla koettiin kilpailuasemaa heikentävänä tekijänä. Yritykset mainitsivat myös, että ulkomaisia investointeja tulisi houkutella lisää Suomeen. Organisaatioiden (kuten Invest in Bavaria) tuki ja neuvonta yrityksille koettiin auttavan sijoittumispäätöksen tekemisessä.

Kuva 35 Kasvua tukevia ja estäviä teollisuuspoliittisia tekijöitä

Haastateltavien mukaan yksittäiset teollisuuspoliittiset mekanismit voivat antaa yrityksille tukea ja etuja, mutta ne eivät ohjaa liiketoiminnan strategisia päätöksiä. Maan verotusmallin nähtiin tukevan uusia sijoituksia ja yrityksen kehitystä. Esimerkiksi yritykset mainitsivat, että Viron tuloverotus ohjaa investoimaan paikallisesti sen sijaan, että yritykset nostaisivat osinkoja. Verotusmalli nähtiin myös perustavanlaatuisena yritystoiminnan lähtökohtaa määrittävänä tekijänä. Haastateltavat korostivat, että verotusmalli on yrityksille tärkeä, mutta sen merkitystä ei tule kuitenkaan yliarvioida.

Esimerkiksi Yhdysvalloissa on korkea yritysverotus, mutta yritystoimintaa on siellä muista syistä (esimerkiksi logistiikka ja markkinat).

Tuet, lainat, takaukset ja muu rahallinen apu katsottiin tukevan uusia sijoituksia ja yrityksen kehitystä. Investointitukien merkitys korostuu etenkin laite- ja tehdasinvestoinneissa. Rahoitusta ja lainaa hakiessa myös kohdemaan pankkiyhteistyö koettiin arvokkaaksi. Haastateltavat mainitsivat, että esimerkiksi suomalaiset rahoittajatahot ja pankit eivät välttämättä ole halukkaita sijoittamaan muualla kuin Suomessa sijaitseviin juridisiin yrityksiin tai ne eivät välttämättä hyväksy vakuudeksi kiinteistöjä tai tuotantolaitoksia muissa maissa. Yleisesti taloudelliset avustukset ja tuet koettiin arvokkaana lisänä yritystoiminnalle, mutta ne eivät ratkaise liiketoiminnan päätöksiä.

Toimialakohtaisten kannustimien ja ohjelmien osalta haastateltavat eivät yleisesti tunnistanee tai hyödyntäneet toimialakohtaisia mekanismeja. Osassa maita (esimerkiksi Viro) tukea ei ole jaoteltu sektoreittain, vaan tukea voi hakea toimialasta riippumatta, kunhan muut kriteerit, kuten työpaikkojen luonti tai viennin edistäminen, täyttyy. Haastateltavat korostivat, että toimialakohtaiset ohjelmat eivät saisi vääristää kilpailua, ja että toiminnan tulee olla lähtökohtaisesti markkinaehtoista. Vakaa toimintaympäristö koettiin lyhytaikaisia tai kertaluonteisia kannustimia tärkeämpänä.

Hallitusohjelmien ja -tavoitteiden osalta nähtiin, että ne vaikuttavat yleiseen ajattelutapaan, kasvun edellytyksiin sekä siihen, kuinka paljon teollisuuden näkemyksillä on maassa painoarvoa. Suurin osa haastateltavista näki hallitusohjelmat merkittävinä keskustelun ohjauskeinoina. Yritykset myös mainitsivat seuraavansa maan yleistä kehityssuuntaa ja politiikkaa. Hallituspolitiikan nähtiin vaikuttavan välillisesti myös infrastruktuuriin, koulutukseen ja työntekijöiden osaamiseen sekä ammattiyhdistysliittojen toimintaan. Hallituspolitiikalla ei välttämättä ole suoria vaikutuksia yritysten toimintaan tai niitä ei ole helppo havaita.

Yleisesti katsottiin, että nykyinen tuotanto ja uuteen keskittyvä tuotekehitys kulkevat käsi kädessä, ja että innovaatiot kehittyvät nykyisen toiminnan päälle ja sen pohjalta. Yritysten mukaan on myös tärkeää huomioida, että kaikki eivät työskentele tuotekehityksen parissa, eli työpaikoista tulee huolehtia myös perustoiminnoissa. Yritykset kuitenkin kokivat, että kaikenlaista laajentamis- ja kehittämistoimintaa voisi korostaa teollisuuspolitiikassa nykyistä enemmän. Lisäksi mainittiin, että suomalaisyritysten tuotantoa pitäisi keskittää ja kehittää riittävän korkean osaamisen ja jalostusarvon tuotteisiin, ja että Suomessa tulisi panostaa vielä enemmän etenkin tuotekehitykseen ja innovaatioihin. Haastateltavat totesivat, että mikäli T&K-sektori lähtee Suomesta, myös muu teollisuus seuraa perässä. Tämän nähtiin vaikuttavan myös tulevien yritysten perustamiseen ja toimintaan. Toisaalta mainittiin, että laadukkaiden ja osaamista vaativien korkean jalostusarvon tuotteiden kohdalla tuotannon sijainnilla ei ole niin paljon merkitystä.

Yleisesti yritykset arvostavat Suomen vakaata toimintaympäristöä. Pääsääntöisesti haastateltavat näkivät hallituksen kilpailukykytoimet ja yhteisöveron muutoksen parantaneen suomalaisyritysten kilpailukykyä. Suomalaista työntekijää pidetään omaloitteisena ja fiksuna, joka ymmärtää kokonaisuuksia ja siten parantaa tuottavuutta. Tästä huolimatta yritykset esittivät, että työn tuottavuutta ja työmarkkinoiden joustavuutta tulisi kehittää entisestään. Suomen teollisuuspolitiikka ja esimerkiksi tukien hakeminen koettiin näyttäytyvän eri lailla pienille ja suurille yrityksille. Haastateltavat toivoivat, että Suomessa tukien hakemiseen liittyvää byrokratiaa voisi karsia entisestään, sillä PK-sektorilla ei ole aina tarvittavia resursseja etsiä tietoa eri tukimahdollisuuksia tai ryhtyä hakuprosesseihin. Vertailuesimerkkinä mainittiin Saksan

Baijerissa ”Invest in Bavaria”-tiimi, joka auttaa alueelle sijoittuvaa yritystä löytämään parhaat investointimahdollisuudet ja etsii vastauksia yrityksiä askarruttaviin kysymyksiin. Haastatteluissa mainittiin, että Suomessa PK-sektorin toiveet eivät tule niin voimakkaasti esiin esimerkiksi hallitustavoitteissa, sen sijaan pörssiyrityksillä katsottiin olevan enemmän sijaa julkisessa keskustelussa.

Yritysten mukaan Suomen tulisi aktiivisemmin selvittää, minkälaista teollisuuspolitiikkaa muissa maissa harjoitetaan ja ottaa mallia hyvistä käytänteistä (esimerkiksi Viron paikallisiin investointeihin kannustava tuloverotusmalli ja Baijerin investointipäätösten tukeminen). Haastateltavien mukaan Suomen nykyistä tilannetta ei tulisi heikentää, päinvastoin tulisi miettiä vientiä ja kilpailukykyä tarkemmin ja rohkaista yrityksiä vientiin. Lisäksi mainittiin, että Suomen ja Ruotsin tulisi tehdä yhteistyötä yhteisellä agendalla. Yritykset korostivat, että myös muissa maissa on tarjolla paljon erilaisia etuja ja tukimahdollisuuksia yrityksille ja teollisuudelle, eli Suomen teollisuuspolitiikka ei ole poikkeus. Muut kilpailijamaat ja politiikan kehitys tulisi siten ottaa huomioon keskustelussa suomalaisyritysten kilpailukykyä. Lisäksi haastateltavat toivoivat teollisuutta koskevan julkisen keskustelun ja mielikuvan muutosta. Haastateltavien mukaan muissa maissa (esimerkiksi Virossa ja Saksassa) politiikassa nostetaan teollisuuden tarpeita ja teollisuuspolitiikkaa useammin esille kuin Suomessa. Lisäksi esitettiin, että Suomen tulisi EU:n tasolla vahvemmin pyrkiä vaikuttamaan siihen, että teollisuuspolitiikka ei vääristä kilpailua esimerkiksi koheesiorahoituksen osalta.

Itä-Euroopan maihin ja Baltiaan yritysten toiminnan sijoittumista ajavat etenkin alhaisemmat työkustannukset ja sijainti, mutta myös erilaiset kannustimet mainittiin investointeja tukevana tekijänä. Virossa haastateltavat näkivät paljon yritystoimintaa tukevia rakenteita. Esimerkkinä mainittiin tulovero, joka tulee maksettavaksi vasta sitten, kun yrityksestä nostetaan osinkoa. Haastateltavat kokivat, että tämän seurauksena yritykset panostavat kehitykseen ja paikallisiin investointeihin. Lisäksi nostettiin esille Viron osaava ja Suomea edullisempi työn kustannus. Yleisesti Viron toimintaympäristö ja kulttuuri koettiin samantyylliseksi kuin Suomessa. Myös työntekijöiden liikkuvuus nähtiin helppona Viron ja Suomen välillä, etenkin suuryritysten kohdalla. Haastateltavat esittivätkin, että Viro ja Suomi voidaan nähdä yhtenä työmarkkina-alueena. Yritykset kokivat, että Virossa toiminta viranomaisien kanssa on helppoa ja ennakoitavaa.

Puolan osalta mainittiin edulliset, mutta osaavat ja motivoituneet työntekijät, mikä houkuttelee yrityksiä sijoittamaan maahan. Haastateltavat toivat esille, että paikallinen sopiminen on mahdollista Puolassa, mikä tekee työmarkkinoista joustavat. Hyvä sijainti lähellä Keski-Euroopan markkinoita mainittiin Puolan vahvuudeksi. Myös erilaiset kannustimet todettiin tukevan maahan sijoittumista ja investointeja. EU-koheesiorahoitus ja erityisesti siihen liittyvät investointituet laite- ja tuotantoinvestoinneissa mainittiin parantavan Itä-Euroopan maiden kilpailukykyä ja kohdentavan investointeja näihin maihin. Haastateltavien mukaan Puolassa yritykset saavat tiettyjä veroetuja usean vuoden ajan, mikäli investoivat maahan. Myös infrastruktuuria kehitetään EU-rahoituksella.

Ruotsin vahvuutena haastateltavat näkivät vakaan toimintaympäristön sekä yhteisen keskustelukulttuurin. Esimerkiksi toiminta ammattiyhdistysliittojen kanssa koettiin sujuvaksi ja haastateltavien mukaan poliittisia lakkoja ei esiinny Ruotsissa. Lisäksi mainittiin, että Ruotsin politiikka ja yleinen toimintaympäristö tähtää vientiin ja kansainvälisyyteen, ja että Ruotsissa kaupan käynnin edellytykset ovat hyvät. Ruotsissa teollisuudella nähtiin olevan tilaa julkisessa keskustelussa, ja että

”uusteollistamisstrategia” edistää teollisuuden asemaa Ruotsin yhteiskunnassa. Lisäksi haastateltavat toivat esille ruotsalaisten yritysten tavan ajatella globaalisti.

Saksassa klusteritoiminta nähtiin vahvana ja sen koettiin vaikuttavan tuottavuuteen ja innovaatioihin. Klusteritoiminnan nähtiin myös tukevan sisämarkkinoita, sillä yritykset ostavat toistensa tuotteita sekä tekevät toimialarajat ylittävää yhteistyötä. Maltillinen palkkakustannusten kehitys ja työntekijöiden hyvä motivaatio koettiin yritystoimintaa tukevana tekijänä Saksassa. Ammattiyhdistysliikkeitä pidetään vaativampina kuin Suomessa, mutta toiminta niiden kanssa koettiin sujuvaksi. Lisäksi mainittiin, että saksalaisten perheyriyten perinne ja yhtiörakenne tukevat suhteen luontia työntekijöihin, ja että työntekijät Saksassa ovat lojaaleja. Myös oppisopimuskoulutuksen merkitys nostettiin esille. Haastateltavat kokivat, että teollisuudella on hyvät suhteet poliittikkoihin ja tilaa puhua yhteiskunnassa. Erään haastateltavan mukaan Saksassa ”industry 4.0” -teema on lähtenyt kehittymään pitkälti poliittisista lähtökohdista, ja aiheesta on luotu positiivista mielikuvaa. Lisäksi mainittiin, että teollisuus saa päättää minimipalkoista ja muista sopimusehdoista itsenäisesti ilman merkittävää poliittista vaikuttamista. Yritysten mukaan myös energiantensiivisen teollisuuden tarpeet on huomioitu Saksassa hyvin. Saksan pitkäjänteisyys politiikassa nähtiin osasyynä teollisuuden menestykseen, mikä tukee yritysten luottamusta ja investointihalukkuutta.

Toimialakohtaisissa näkemyksissä metsäteollisuuden osalta painotettiin keskeisten toimintaedellytysten merkitystä, kuten raaka-aineiden saatavuutta ja sijaintia. Yritykset painottivat, että metsäteollisuudessa uudet innovaatiot pohjautuvat olemassa olevaan tuotantoon. Haastateltavat pitivät Suomen biotalousstrategiaa hyvänä kasvun vauhdittajana.

Kemianteollisuudessa muiden maiden kehitystä selitettiin erityisesti edullisemmalla kustannustasolla ja suurilla kotimarkkinoilla tai muiden markkinoiden läheisyydellä. Perinteet, osaaminen ja koulutus mainittiin myös voimakkaina vaikuttimina kemian alalla. Klusterit ja isot toimipisteet tai ajatushautomot (esim. Rotterdam tai Ludvigshafen) mainittiin ankkureina, jonne yritykset sijoittuvat. Kemianteollisuudessa toimitusketjulla todettiin olevan suuri merkitys, sillä valmiita tuotteita ei välttämättä pystytä kuljettamaan pitkiä matkoja, ja toiminnan tulee sijaita lähellä asiakkaita. Myös kemikaalilainsäädäntö ja raaka-ainerajoitukset nostettiin esille vientiin vaikuttavina tekijöinä.

Myös teknologiateollisuudessa muiden maiden kehitystä selitettiin erityisesti edullisemmalla kustannustasolla ja suurilla kotimarkkinoilla tai muiden markkinoiden läheisyydellä. Yritykset korostivat, että mekaanisen konerakentamisen osaamista ja insinööritaitoja tulee pitää yllä Suomessa, jotta toiminta voidaan turvata myös tulevaisuudessa. Haastateltavien mukaan Suomessa tulisi turvata olemassa olevan teollisuuden säilyminen ja sitä kautta toimialan uudistuminen.

Tietolähteet

Almi Invest
Business Finland
Business Sweden
Christlich Demokratische Union Deutschlands
Comtrade
Deutsche Bundesministerium für Wirtschaft und Energie
Doing Business in Poland
Elinkeinoelämän Keskusliitto
Ernst & Young
Euroopan komissio
Eurostat
Facts, Figures, Incentives in Germany
Förderinfo
Germany Trade & Invest
International Energy Agency
Investment Guide to Germany
Investor Guide Poland
National Centre for Research and Development of Poland
Organisation for Economic Co-operation and Development
Polish Investment & Trade Agency
Pöry Management Consulting
Rödl & Partner
Statens energimyndighet
Suomen Pankki
Suomen Tulli
Sveriges Regeringskansliet
Tax Foundation
The Chancellery of the Prime Minister of Poland
The Polish Ministry of Economy
The World Bank
Tilastokeskus
Tillväxtverket
Työ- ja elinkeinoministeriö
Valtioneuvosto
Verohallinto
Vinnova
World Economic Forum
Yrityshaastattelut